

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
VĒSTURES UN ARHEOLOĢIJAS NODAĻA

Vēstures maģistra studiju programmas

2. kursa students

Reinis Ratnieks

Stud. apl. Nr. rr12023

NACIONĀLO PARTIZĀNU DARBĪBA ZIEMEĻRIETUMVIDZEMĒ (1944–1952)

MAĢISTRA DARBS

Darba zinātniskais vadītājs

Dr. hist. docents

Jānis Ķeruss

RĪGA, 2017

ANOTĀCIJA

Maģistra darba „Nacionālo partizānu darbība Ziemeļrietumvidzemē (1944–1952)” mērķis ir izpētīt nacionālo partizānu darbību Ziemeļrietumvidzemē no 1944. līdz 1952. gadam, pievēršot uzmanību aprinķim raksturīgajām nacionālās bruņotās pretošanās kustības īpatnībām.

Pētījumā tika noskaidrots, ka šajā reģionā nacionālo partizānu grupas lielākoties veidojās no vācu okupācijas laika policistiem un civilierēdņiem, kā arī no Sarkanās armijas dezertieriem. Nelielā iesaistīto personu skaita dēļ nacionālie partizāni nespēja nopietni traucēt okupācijas režīma nostiprināšanos šajā reģionā. Laikā no 1945. gada rudens nacionālo partizānu grupu darbība kļuva konspirētāka un vairāk vērsta uz izdzīvošanas nodrošināšanu. 1949. gada 25. marta deportācijas tikpat kā nestiprināja partizānu kustību, kas ap šo laiku bija gandrīz iznīcināta.

ANNOTATION

The goal of master's job „National partisan movement in northwestern Vidzeme (1944–1952)” is to study the activity of national partisans in northwestern Vidzeme and analyze it's unique attributes.

During the study it was concluded that the national partisan groups in this region formed mostly from persons who had been policeman and officials during the German occupation, as well as from deserters of the Red Army. Because of the small number of participants in the national armed resistance, partisans were unable to seriously affect the establishment of Soviet occupation institutions. Starting with autumn 1945, national partisan activity became more secretive and was more focused on ensuring the survival of partisans. The deportations of 1949 barely strengthened national partisan movement which at this point had been almost destroyed.

SATURA RĀDĪTĀJS

ANOTĀCIJA.....	2
ANNOTATION.....	3
APZĪMĒJUMU SARAKSTS.....	6
IEVADS	7
IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA	10
1. NACIONĀLĀ BRUŅOTĀ PRETOŠANĀS PADOMJU OKUPĀCIJAS REŽĪMAM LATVIJĀ.....	20
1.1. Partizānu cīņu periodizācija.....	20
1.2. Iemesli nacionālo partizānu grupu izveidei un darbībai.....	21
1.3. Nacionālo partizānu grupu darbība, tās rezultāti.....	23
1.4. Salīdzinājums ar nacionālo bruņoto pretestību Igaunijā un Lietuvā	24
2. PADOMJU REŽĪMA REPRESĪVO STRUKTŪRU VEIDOŠANĀS UN DARBĪBA VALMIERAS UN LIMBAŽU APRIŅĪ.....	27
2.1. IeTK un VDTK izveidošanās un darbība	27
2.2. Iznīcinātāju bataljoni	32
3. NACIONĀLO PARTIZĀNU GRUPU VEIDOŠANĀS UN DARBĪBA ZIEMEĻRIETUMVIDZEMĒ 1944.–1945. GADĀ.....	38
3.1. Bruņotu nelegālistu grupu veidošanās no 1944. gada rudens līdz 1945. gada pavasarim..	38
3.1.1. Bruņotu nelegālistu grupu veidošanās Katvaru un Pociema pagastos	38
3.1.2. Bruņotu nelegālistu grupu veidošanās Rozēnu un Mazsalacas pagastā	40
3.1.3. Bruņotu nelegālistu grupu veidošanās Idus, Ternejas, Naukšēnu un Ķoņu pagastos..	43
3.2. Nacionālo partizānu grupu darbība 1945. gada vasarā.....	46
3.2.1. Skujiņa grupas darbība 1945. gada vasarā.....	46
3.2.2. Partizānu grupu pakāpeniskā iziršana Rozēnu un Mazsalacas pagastos	48

3.2.3. Čokas grupas darbība 1945. gada vasarā.....	49
3.2.4. Partizānu darbība Naukšēnu pagastā 1945. gada vasarā	52
3.3. Nacionālo partizānu grupu darbība 1945. gada rudenī.....	54
3.3.1. Skujiņa grupas darbība 1945. gada rudenī.....	54
3.3.2. Nacionālo partizānu stāvoklis Valmieras apriņķa ziemeļu daļā.....	56
3.3.3. Miķelsona grupas darbība 1945. gada rudenī.....	57
4. NACIONĀLO PARTIZĀNU DARBĪBA ZIEMEĻRIETUMVIDZEMĒ ATSLĀBUMA PERIODĀ 1946.–1948. GADĀ	64
4.1. Nelegālistu legalizācija Ziemeļrietumvidzemē 1946. gadā.....	64
4.2. Nacionālo partizānu darbība 1946.–1948. gadā	65
4.2.1. Miķelsona grupas sagrāve 1946. gada janvārī.....	66
4.2.2. Skujiņa grupas darbība 1946.–1948. gadā.....	66
4.2.3. Čokas/Johansona grupas darbība 1946.–1948. gadā	73
4.2.4. „Kārļa” grupas ienākšana Ziemeļrietumvidzemē 1946. gada rudenī un Sedlenieka grupas darbība 1947.–1948. gadā.....	78
4.2.5. Sadursmes Alojās pagastā 1947.–1948. gada ziemā	83
5. NACIONĀLO PARTIZĀNU GRUPU DARBĪBA UN SAGRĀVE ZIEMEĻRIETUMVIDZEMĒ 1949.–1952. GADĀ.....	90
5.1. Nacionālo partizānu darbība 1949.–1950. gadā	90
5.1.1. Jaunu nelegālistu grupu veidošanās un darbība 1949.–1950. gadā.....	90
5.1.2. Sedlenieka grupas darbība 1949.–1950. gadā	93
5.3. Nacionālo partizānu sagrāve Ziemeļrietumvidzemē 1951.–1952. gadā.....	105
5.3.1. Atlikušo partizānu darbība Limbažu rajonā 1951.–1952. gadā.....	105
5.3.2. Sedlenieka grupas partizānu darbība 1951.–1952. gadā.....	106
SECINĀJUMI	112
IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	115
PIELIKUMS.....	121

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

IB – iznīcinātāju bataljoni

IeM – Iekšlietu ministrija

IeTK – Iekšlietu tautas komisariāts

komsorgs – komjauniešu organizators

LK(b)P CK – Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālā komiteja

LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

LNA – Latvijas Nacionālais arhīvs

LVA – Latvijas Valsts arhīvs

PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

partorgs – partijas organizators

VAPP – Valsts apvienotā politiskā pārvalde

VDK – Valsts drošības komiteja

VDM – Valsts Drošības ministrija

VDTK – Valsts drošības tautas komisariāts

u.c. – un citi

u. tml. – un tamlīdzīgi

IEVADS

Otrajam pasaules karam izejot noslēguma posmā, Latvijas teritorija nonāca atkārtotā Padomju Savienības okupācijā, līdz ar ko atsākās represīvā ceļā īstenotā Latvijas sovjetizācija. PSRS veiktā nelikumīgā mobilizācija, atmiņas par „baigo gadu”, dienests nacistiskās Vācijas spēka struktūrās vai valsts iestādēs un citi faktori, kas varēja kalpot par pamatu represijām, bija dzinulis lielam iedzīvotāju skaitam meklēt patvērumu mežā, no kuriem daudzi kā nacionālie partizāni ar cerībām par kara sākšanos starp Rietumvalstīm un Padomju Savienību uzsāka bruņotu cīņu pret okupācijas režīma varas iestādēm un tās atbalstītājiem. Šī pretestība ilga gandrīz desmit gadus un it sevišķi savos pirmajos gados kalpo par skaidru apliecinājumu Latvijas vardarbīgajai okupācijai un Latvijas iedzīvotāju vēlmei pēc brīvas un neatkarīgas valsts.

Nacionālo partizānu cīņas ir viens no tematiem, kura pētniecības līmenis ir samērā zems. Līdz šim aplūkota nacionālo partizānu darbība vien dažos Latvijas reģionos, kas neļauj izdarīt pilnvērtīgus secinājumus par šo vēstures lapaspusi visā Latvijas kontekstā. Maģistra darbā aplūkotais reģions šajā ziņā ir gandrīz nepētīts (vēsturnieks Zigmārs Turčinskis ir pievērsis uzmanību Kārļa Mūsiņa grupas pārziemošanai Rozēnu pagastā 1946.–1947. gada ziemā¹), tāpēc nacionālo partizānu vēstures ainu paplašināšanai tajā darbojušās partizānu grupas ir darba pētniecības objekts.

Nacionālo partizānu cīņas, neskatoties uz niecīgo palikušo dzīvo kustības dalībnieku skaitu un PSRS okupācijas laika centienus šo tēmu maksimāli noklusēt, ir guvušas zināmu aktualitāti arī mūsdienās. Tās ir daļa no Latvijas vēsturei 20. gs. aktuālā temata par Latvijas okupāciju un tās sekām, kā arī zināms pretstats „cietēju” naratīvam, kas ir dominējošais, runājot par laiku no 1940. gada. Pēdējo gadu laikā nacionālo partizānu vēsture ir nedaudz aktualizējusies ar dažādiem sabiedriskajos medijos atspoguļotiem pasākumiem, piemēram, Īles partizānu bunkura atjaunošanu un cilvēku pulcēšanos 17. martā Īles partizānu piemiņai², nacionālo partizānu vēstures pētnieku intervijām³ utt. Tas norāda gan uz savstarpēju sasaisti starp vēsturnieku un dažādu entuziastu darbu nacionālo partizānu vēstures popularizēšanā, gan uz

---

¹ Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu cīņas Valkas apriņķī un Alūksnes apriņķa ziemeļu daļā. 1944.–1953. gads*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2011., 170.–171., 182.lpp.

² *Nacionālo partizānu bunkurs Īles mežos*. Pieejams: <http://www.lvm.lv/jaunumi/2460-nacionalo-partizanu-bunkurs-iles-mezos> [aplūkots 20.11.2016.]

³ Skatīt: *Tie kas cīnījās par Latviju, palika mežā*. Pieejams: <http://www.la.lv/tie-kas-cinijas-par-latviju-palika-meza/> [aplūkots: 20.11.2016.]; *Kas bija nacionālie partizāni....* Pieejams: <https://ltv.lsm.lv/lv/raksts/09.04.2015-diskusija-100g-kulturas.-kas-bija-nacionalie-partizani-un-ka-vi.id47228/> [aplūkots: 20.11.2016.]

sabiedrības interesi par šo vēstures periodu. Joprojām sabiedriskā līmenī aktuāls ir jautājums par to, vai partizāni bija brīvības cīnītāji vai bandīti, kas ir galvenokārt PSRS īstenotās propagandas sekas, kā arī vispārējas informētības trūkuma rezultāts. Plašāki nacionālo partizānu vēstures pētījumi ir nepieciešami šaubu kļiedēšanai šajā jautājumā.

Darba mērķis ir izpētīt nacionālo partizānu darbību Ziemeļrietumvidzemē no 1944. līdz 1952. gadam, pievēršot uzmanību šai teritorijai raksturīgajām bruņotās pretošanās kustības īpatnībām. Lai sasniegtu darba mērķi, ir izvirzīti sekojošie uzdevumi:

1. Aplūkot nacionālās bruņotās pretošanās kustības Latvijā galvenos aspektus;
2. Analizēt okupācijas režīma represīvo struktūru izveidošanos un stāvokli Valmieras un Limbažu apriņķos pēdējā kara gadā un pēckara periodā;
3. Analizēt nacionālo partizānu grupu darbību to izveides un visaktīvākās darbības posmā no 1944. gada rudens līdz 1945. gada decembrim;
4. Pētīt nacionālo partizānu darbību atslābuma periodā no 1946. gada janvāra līdz 1948. gada decembrim;
5. Izpētīt partizānu grupu darbību laikā no cīņu saasināšanās 1949. gada pavasarī līdz to pilnīgai iznīcināšanai 1952. gada vasarā.

Maģistra darbā izmantota tradicionālā ģenētiskā metode pētījuma izklāsta veidošanai un vēsturiski – salīdzinošā metode, lai salīdzinātu Ziemeļrietumvidzemes nacionālo partizānu darbības būtiskākos aspektus ar nacionālo partizānu darbību Ziemeļvidzemē.

Attiecīgo hronoloģisko ietvaru izvēle pamatojama ar nacionālo partizānu darbības ilgumu Ziemeļrietumvidzemē no bruņotu nelegālistu grupu veidošanās sākuma 1944. gada septembrī līdz pēdējā partizāna iznīcināšanai 1952. gada vasarā.

Darbā pētāmā teritorija ietver daļu Valmieras apriņķa – Rūjienas, Idus, Ipiķu, Ternejas, Ķoņu, Sēļu, Naukšēnu, Vecates, Braslavas, Sēļu, Skaņkalnes un Mazsalacas pagastus. Administratīvās reformas rezultātā 1947. gada 14. oktobrī Valmieras apriņķa rietumu daļa tika pārveidota par Limbažu apriņķi. Darbā ietverta tā daļa, kurā ietilpst Ainažu, Salacas, Alojas, Pāles, Viļķenes, Limbažu, Pociema, Umurgas, Katvaru, Rozēnu un Puikules pagasti. Tā kā partizānu darbība atsevišķos gadījumos tika veikta ārpus Ziemeļrietumvidzemes, darbā ir aplūkoti arī atsevišķi notikumi Rīgas apriņķa Pabažu un Babītes pagastos, Valkas apriņķa Jercēnu pagastā, kā arī Igaunijā – Vilandes apriņķa Karksi un Abjas pagastos. 1949. gada 30. decembrī Latvijas

Komunistiskās (boļševiku) partijas pieņemtā lēmuma rezultātā tika likvidēti apriņķi un to vietā izveidoti rajoni.⁴ Vadoties pēc jaunā administratīvā iedalījuma, no 1950. gada sākuma pētāmā teritorija sevī ietver Limbažu, Alojās, un Rūjienas rajonu.

Darba struktūru veido piecas nodaļas. Pirmajā nodaļā aplūkoti galvenie jautājumi saistībā ar nacionālo partizānu darbību Latvijā pēc Otrā pasaules kara. Otrajā darba nodaļā apskatīta okupācijas režīma represīvo struktūru izveidošanās un darbība Valmieras un Limbažu apriņķos pirmajos pēckara gados. Visās pārējās darba nodaļās hronoloģiski analizēta nacionālo partizānu darbība visā tās pastāvēšanas laikā pētāmajā teritorijā, vadoties pēc partizānu kustības aktivitātes. Trešajā nodaļā apskatīta partizānu grupu izveidošanās un aktīvās darbības posms no 1944. septembra līdz 1945. gada decembrim. Ceturtajā darba nodaļā pētīta partizānu darbība 1946. janvārī–1948. gada decembrī, kad nacionālo partizānu aktivitāte okupācijas varas iestāžu spiediena un partizānu iekonspirēšanās rezultātā pakāpeniski samazinājās. Noslēdzošajā jeb piektajā darba nodaļā analizēta partizānu darbība no 1949. gada pavasara, kad 25. marta deportāciju dēļ vērojams neliels aktivitātes pieaugums, līdz 1952. gada vasarai, kad pētāmajā teritorijā tika iznīcināts pēdējais nacionālais partizāns.

---

⁴ LVA, PA-137. f. (Limbažu apriņķa komiteja), 2. apr., 8. l. (Limbažu apriņķa komitejas ziņojumi par organizatoriskiem jautājumiem un sarakste par partijas organizatorisko darbu), 41. lp.

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

Avoti

LNA – LVA

Kā materiāls, lai iepazītos ar vispārīgām ziņām par partizānu darbību un tajā iesaistītajām personām, tika izmantota kartotēka „Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas cīņa pret nacionālo pagrīdi, 1944.–1956”. Darbā tika izmantotas šīs kartotēkas pirmās daļas sadaļas, „Nacionālie partizāni – grupu dalībnieki, viņu radinieki, atbalstītāji un sakarnieki”, un „No nacionālo partizānu darbības cietušās personas”⁵, kuru nosaukumi norāda, kāda informācija ir gūstama no kartotēkas. Pirmajā nosauktajā kartotēkas sadaļā dots partizāna vārds, uzvārds, tēva vārds, segvārds (ja zināms), dzimšanas gads un vieta, citos gadījumos – dzīvesvieta, datums, kurā čeka⁶ ieguvusi informāciju par konkrēto personu, tās sagūstīšanas vai nogalināšanas datums, kā arī atsevišķas ziņas par pašu personu. Atsevišķās kartītēs norādīta papildus informācija par konkrētā cilvēka sagūstīšanas vai nogalināšanas apstākļiem, kas ir sevišķi vērtīga informācija, jo reizēm nav nav atrodama citos materiālos.

Pēc līdzīga parauga veidota nacionālo partizānu, viņu atbalstītāju un sakarnieku uzskaites sadaļa, savukārt sadaļā par no partizānu uzbrukumiem cietušajiem cilvēkiem, iekļautas ziņas par partizānu darbības rezultātā cietušajiem civiliedzīvotājiem un militārpersonām. Tajā norādīti cilvēku aplaupīšanas, piekaušanas vai nogalināšanas apstākļi un tas, kāda partizānu grupa veikusi konkrēto uzbrukumu, kā arī notikuma datums, kas bieži vien nav atrodams partizānu krimināllietās. Ja norādītā persona pieder pie okupācijas režīma aktīvistu vai militārpersonu kategorijas, tad arī tas ir norādīts. Šī sadaļa ļauj spriest par partizānu aktivitātes dinamiku un darbā izmantota, arī, lai spriestu par čekas karaspēka ciestajiem zaudējumiem cīņās pret nacionālajiem partizāniem.

Šīs kartotēkas otrā daļa ir vērtīgs avots, lai spriestu par nacionālo partizānu cīņu gaitu reģionālos ietvaros. Tās sevī ietver informāciju par nacionālo partizānu aktivitātēm, viņu atbalstītājiem, čekas operatīvajiem plāniem partizānu apkarošanai, kā arī veiktajām operācijām Valmieras apriņķī.⁷ Ar sevišķu vērtīgumu izceļas pēdējās divas minētās kartotēkas sadaļas, no kurām pirmā sniedz virspusēju ieskatu par čekas darbību un plāniem nacionālās pagrīdes

⁵ LVA, 1825. f., 2. apr. (Nacionālo partizānu un to darbības uzskaites kartotēka), 2.–9. l.

⁶ PSRS drošības dienesta Viskrievijas Ārkārtas komisijas (VĀK) apzīmējums, kas radies no tās saīsinājuma krievu valodā un vēlāk piemērots VĀK pēctečiem VAPP, IeTK, VDTK, VDM, VDK u. tml. Faktiski tas tika oficiāli izmantots čekas lietvedībā.

⁷ LVA, 1825. f., 2. apr., 20.–22., 103.–105., 149., 165., 168. l.

apspiešanai, savukārt otrā – par konkrētām darbībām, sniedzot sīkāku ieskatu operāciju norisē un to rezultātos. Šī kartotēkas sadaļa Latvijas nacionālo partizānu pētniecībā ir unikāla, jo konkrētā fonda ietvaros ne par vienu citu Latvijas apriņķi nav pieejama šāda veida informācija.

Kartotēkā ietvertā informācija ir pavisam neliela un vairāk noder kā materiāls, lai, uzsākot pētījumu, noskaidrotu partizānu cīņu norisēs iesaistītos cilvēkus, taču tikpat liela ir tās nozīme, pētot bruņotu sadursmju laikā kritušo partizānu likteņus, jo konkrētās personas kartītē mēdz būt fiksēta informācija par to, kādos apstākļos un kad partizāns ir kritis bruņotā sadursmē vai arī to, kādu partizānu grupu dalībnieks ir bijis konkrētais cilvēks. Tā kā kritušos partizānus netiesāja, šis avots ir viens no retajiem, kas var sniegt kādas ziņas par bojā gājuša partizāna likteni vai vismaz dot norādes par viņa gaitu ilgumu, ja pārējā grupa pirms viņa bojāejas ir tikusi iznīcināta. Kartotēkas vērtīgums saistāms ar to, ka tajā ir ietverta informācija no čekas operatīvajiem materiāliem, kas Atmodas laikā tika izvesti uz Krieviju un mūsdienās glabājās Latvijas pētniekiem slēgtajā Krievijas Federālā drošības dienesta arhīvā.

Līdzīgā veidā pētījumā ir izmantotas IeTK/VDM atskaites un informatīvie ziņojumi LPSR ministru padomei „par bandītisma izpausmēm un cīņas ar bandītismu rezultātiem Latvijas PSR teritorijā”, kas atrodas Latvijas valsts arhīva 270. fondā.⁸ Kā jau nosaukums norāda, šajā avotā ietvertas ziņas par drošības dienestu cīņu ar noziegumiem LPSR teritorijā, taču ir būtiski atzīmēt, ka lielākā daļa šo ziņojumu nebūt nav veltīti cīņai ar nacionālo pagrīdi, bet gan lielākoties darbībām, kas ne tikai PSRS izpratnē ir interpretējamas kā bandītisms. Darba sakarā nozīmīgi ir regulārie ziņojumi par cīņu ar partizāniem dažādos LPSR apriņķos. Tajos minēti gan partizānu uzbrukumi, gan čekistu veiktās operācijas, kā arī ir atrodama vērtīga informācija par kaujās ar drošības dienestiem kritušo partizānu nāves apstākļiem, kas sniedz ziņas par to, cik ilgi cilvēks ir darbojies pagrīdē un kādos apstākļos viņš ir kritis.

Darbā visplašāk izmantotais informācijas avots ir LPSR VDK krimināllietas par sevišķi smagiem noziegumiem.⁹ Tās sevī ietver čekas iestāžu izmeklēšanas dokumentu apkopojumu par noteiktu personu vai personām – apsūdzēto personu pratināšanu protokolus, liecinieku pratināšanas protokolus, dažādu iestāžu izziņas par apsūdzētajiem un citus dokumentus saistībā ar krimināllietas procesu. Šajās lietās tiek iekļauti arī dažādi dokumenti par personām, kas cietušas

---

⁸ LVA, 270. f., 1.s apr.(LPSR MP slepenā daļa, LPSRS IeTK/VDM informatīvie ziņojumi par bandītisma izpausmēm LPSR teritorijā un specziņojumi par negadījumiem un noziegumiem).

⁹ Turpat, 1986. f. (LPSR VDK par sevišķi bīstamiem pretvalstiskiem noziegumiem apsūdzēto krimināllietas), 1. apr.(nepārtrauktās krimināllietas), 2. apr. (pārtrauktās krimināllietas).

no apsūdzēto darbības. Reizēm mēdz „iesprukt” operatīvās darbības informācija, piemēram, čekas aģentu darbības atskaites, šo personu raksturojumi u.tml., kas bieži vien palīdz atsegt cēloņus partizānu grupu iznīcināšanai, it īpaši tajos gadījumos, kad čekas aģenti ir tikuši savervēti no partizānu vai viņu atbalstītāju vidus.

LPSR krimināllietas kā vēstures avots ir jāizmanto visai kritiski un uzmanīgi, jo tām piemīt daudzi trūkumi, ko noteica PSRS drošības iestāžu darba metodika. Izmeklēšanas laikā pret apsūdzētajiem tika pielietota fiziska un garīga vardarbība, nereti ar mērķi piespiest apsūdzāmo atzīties nodarījumā, ko patiesībā veicis kāds cits, taču daudz kas šajā ziņā bija atkarīgs no izmeklētāju pieejas un mērķa. Šo problēmu ļoti labi parāda PSRS ģenerālprokurora Andreja Višinska veiktās ierosmes jurisprudences teorijā, kas deva telpu padomju represīvā režīma patvaļai. No tiesu prakses tika izņemta „nevainības prezumpcijas” formula, kas apgalvo, ka tikai tiesa nosaka apsūdzētā vainu, kurš līdz sprieduma nolasīšanas brīdim skaitās nevainīgs. A. Višinskis ieviesa tēzi, ka „cilvēku var notiesāt vien pamatojoties uz faktu iespējamību, ko novērtē tiesa. Pretēji jurisprudences vispārpieņemtajam postulātam, A. Višinskis paziņoja, ka objektīvi apsūdzētā vainas pierādījumi vispār nav vajadzīgi, ja vien apsūdzētais ir atzinies viņam inkriminētajos noziegumos. Izmeklēšanas un tiesas uzdevums bija panākt apsūdzētā atzīšanos viņam inkriminētajos noziegumos.¹⁰ Tas nozīmē, ka principā padomju tiesu sistēmai tika dota vaļa ar visiem nepieciešamajiem veidiem izpiest atzīšanos no apsūdzamā, kas it sevišķi parādās 1940.–1941. gadā tapušajās krimināllietās.

Nacionālo partizānu krimināllietās situācija gan ir nedaudz citādāka, jo Padomju drošības iestāžu izmeklētājiem bija nepieciešama pēc iespējas detalizētāka informācija par nacionālo partizānu grupu sastāvu, bāzēšanās vietām, atbalstītājiem u.tml., tāpēc izmeklēšana notika krietni objektīvāk. Visumā šīs krimināllietas satur visnotaļ bagātīgu informāciju, taču tā vienmēr jāuztver ar zināmu skepses devu, salīdzinot ar citiem avotiem, piemēram atmiņām, kā arī citiem dokumentiem. Apsūdzētās personas izmeklēšanas laikā varēja censties noslēpt kādu informāciju, tāpēc daudzi krimināllietu protokoli patiesībā ir vienkārši čekai zināmās informācijas atklāsts. Pēckara gados neatņemama izmeklēšanas sastāvdaļa bija fiziska un garīga vardarbība, kurai varēja būt gan pozitīvs, gan negatīvs efekts uz izmeklēšanas gaitu. Liecības par vardarbības pielietošanu mēdz atklāties pašu čekistu rakstītajos pratināšanas protokolos, kam par piemēru kalpo Alojās rajonā darbojošās partizānu grupas līdera Viļa Sedlenieka pratināšana 1950. gada

---

¹⁰ Bambals, A. *Latvijas PSR represīvo iestāžu dokumenti kā vēstures avots 1940. – 1941.; 1944. – 1991: promocijas darbs*. Rīga: LU VFF Latvijas un Austrumeiropas jauno un jaunāko laiku vēstures katedra, 2011, 159. lpp.

rudenī. Pirmajās dienās pēc aizturēšanas un aresta Sedlenieks tika pratināts VDM Alojās rajona daļā. Pratinātājs kapteinis Jevgēņijs Ļipatovs pielietoja fizisku vardarbību pret partizānu komandieri, lai inkriminētu viņam atsevišķu padomju aktīvistu nošaušanu 1949. gada pavasarī, kaut arī to, pēc Sedlenieka liecībām, bija veikuši citi grupas dalībnieki. Šo faktu pēc pārvešanas uz „Stūra māju” Sedlenieks norādīja savās tālākajās pratināšanās, kas arī tika pierakstīts.¹¹

Dažādi Latvijas Valsts arhīva materiāli izmantoti arī nacionālo partizānu pretinieku analizēšanai. Lai pētītu iznīcinātāju bataljonu darbību, izmantojami 1822. fonda materiāli, kuros ietilpst gan personālsastāva pavēļu grāmatas, gan pašu iznīcinātāju personas lietas. Maģistra darbā sakarā izmantojamas ir Valmieras un Limbažu apriņķi iznīcinātāju bataljonu pavēļu grāmatas¹², kuras sniedz ieskatu iznīcinātāju bataljonu iekšējās norisēs, palīdz raksturot šo vienību morāli, kaujas spējas un tajos iesaistītos cilvēkus.

Partizānu pretinieku darbības pētniecībai izmantojami arī 1847. fonda materiāli, konkrētāk, iznīcinātāju bataljonu un čekas karaspēka operāciju uzskaites žurnāls¹³, kas ļauj sekot padomju drošības iestāžu darbības instensitātei nacionālo partizānu apkarošanā. Tajā gūstamā informācija gan ir pavisam maza, taču salīdzinot to ar citiem avotiem, gūstams aptuvenš priekšstats par to, kā okupācijas režīma iestādes reaģēja uz partizānu aktivitāti.

Gan iznīcinātāju bataljonu, gan komunistiskā režīma stāvokļa raksturošanai LPSRS apriņķos izmantojami Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas (LK(b)P CK) un apriņķu komiteju materiāli. Stāvokļa raksturošanai Latvijas mērogā noderīga ir LK(b)P CK sarakste ar padomju drošības dienestiem par cīņu pret nacionālajiem partizāniem¹⁴, kurā atrodamas ziņas arī par stāvokli noteiktos reģionos, iznīcinātāju bataljonu un drošības iestāžu darbību. Apriņķa komiteju kara daļu atskaites un ziņojumi par iznīcinātāju bataljonu darbību, kā arī šajā gadījumā Valmieras un Limbažu apriņķa komiteju materiāli izmantojami papildinošai iznīcinātāju bataljonu darbības analīzei. Šie materiāli palīdz raksturot nacionālo partizānu

---

¹¹ LVA, 1986. f., 1. apr., 38177. l. (V. Sedlenieka krimināllieta), 1. sēj., 159., 162. lp.

¹² Turpat, 1822. f., 1-s apr. (Pavēles, uzskaites grāmatas un saraksts dokumenti par Latvijas PSR VDK iznīcinātāju bataljonu personālsastāvu), 26., 110., 111. l.

¹³ Turpat, 1847. f., 1. apr. (PSRS IeTK/VDM Iekšlietu karaspēka 5. strēlnieku divīzija), 14. l. (apriņķu kaujas operāciju uzskaitē, 1945.–1955. g.).

¹⁴ Turpat, PA–101. f., 8. apr. (LK(b)P CK. Sevišķais sektors. Sarakste par cīņu pret bandītismu un iznīcinātāju bataljonu darbību).

apkarošanā iesaistītos iznīcinātāju bataljonus, to uzbūvi, kaujas spējas, iekšējās problēmas u. tml.¹⁵

IeTK/VDM Valmieras un Limbažu apriņķa daļu raksturošanai izmantojami šo iestāžu partijas pirmorganizāciju sēžu protokoli¹⁶, no kuriem iegūstamas ziņas par čekas iekšējo morālo stāvokli, darbinieku izdarītajiem pārkāpumiem u. tml. Šajos materiālos atrodams daudz informācijas par iznīcinātāju bataljoniem, kas sniedz ieskatu lielajā nekārtībā, kāda tajos valdīja pēckara laikā.

---

¹⁵ LVA, PA–129. f. (Valmieras apriņķa/rajona komiteja); PA–137. f. (Limbažu apriņķa/rajona komiteja)

¹⁶ Turpat, PA-341. f., 1. apr. (IeTK/VDM Valmieras apriņķa daļas partijas pirmorganizāciju sēžu protokoli) ; PA-3342. f., 1.apr. (VDM Limbažu apriņķa daļas partijas pirmorganizāciju sēžu protokoli).

Atmiņas

Vēl viena avotu grupa, kas ir ļoti nozīmīga nacionālo partizānu vēstures pētniecībā, ir atmiņas. Darbā izmantotas gan publicētas atmiņas, gan autora veikto interviju rezultātā savāktās atmiņas. Laikabiedru atmiņas ir informācijas avots, kura devums atšķiras no krimināllietām un citas padomju lietvedības, jo tās sniedz informāciju par dažādiem partizānu ikdienišķās dzīves sīkumiem, notikumos iesaistīto cilvēku savstarpējām attiecībām, notikumiem, kas krimināllietās neparādās u.tml. Ja atmiņas ņemtas no pretošanās dalībnieku puses, tās ir īpaši vērtīgs avots, kurās ietverta informāciju var pretstatīt, piemēram, krimināllietās fiksētajiem faktiem. No publicētajiem atmiņu krājumiem maģistra darbā izmantota Ādolfa Šildes „Važu rāvēji”¹⁷, A. Kalvāna sastādītais atmiņu krājuma „Uz ežiņas galvu liku” pirmā¹⁸ un otrā¹⁹ daļa, kā arī jaunākais no publicētajiem atmiņu krājumiem par nacionālo partizānu cīņām – „Meža meitas”.²⁰

Arī intereneta tīmeklī iespējams atrast dažādu novadpētnieku un entuziastu publicētus atmiņu stāstus par noteiktu reģionu. Maģistra darbā izmantota kādreizējā Ungurpils iedzīvotāja Gunta Gāles atmiņu krājums „Ungurpils stāsti”, kurā atrodama interesanta informācija saistībā ar partizānu darbību Alojās apkārtnē.²¹

Diemžēl atmiņu stāsti ir avots, kas kļūst aizvien grūtāk pieejams, jo kopš pēdējiem notikumiem ir pagājuši aptuveni 70 gadi, tāpēc vēl dzīvo notikumu aculiecinieku skaits ir niecīgs. Lielākoties tie ir cilvēki, kas pētāmo notikumu laikā bijuši pusaudža vecumā vai jaunāki un lielākoties nav bijuši tieši saistīti ar nacionālo bruņoto pretošanās kustību, tāpēc šādu atmiņu informatīvais pienesums ir ļoti neliels. Tās pārsvarā noder vien atsevišķu faktu precizēšanai un lai mēģinātu apjaust partizānu cīņu rezonansi tā laika sabiedrībā.

Protams, atmiņas ir tikpat kritiski vērtējamas, jo to saturu ietekmē cilvēka izglītība, laiks, kas pagājis kopš notikuma, uzskati, cilvēka loma konkrētajos notikumos un citas lietas, kas ietekmē atmiņu saturu. Lielā daļā gadījumu atmiņas nav izmantojamas bez dokumentiem, jo tajās fakti bieži vien tiek jaukti vai pasniegti kļūdaini.

---

¹⁷ Šilde, Ā. *Važu rāvēji*. Kopenhāgena, 1960.

¹⁸ *Uz ežiņas galvu liku...: Traģiskās partizānu cīņas Latvijas mežos/* Sast. A. Kalvāns. 1. d. Rīga: Daugava, 1993.

¹⁹ *Uz ežiņas galvu liku...: Traģiskās partizānu cīņas Latvijas mežos/* Sast. A. Kalvāns. 2. d. Rīga: Daugava, 1995.

²⁰ *Meža meitas. 12 sievietes par dzīvi mājās, mežā cietumā/* Sast. S. Reinsone. Rīga: Dienas grāmata, 2015.

²¹ Gāle, G. *Ungurpils stāsti*. Pieejams: <https://ungurpilsstasti.wordpress.com/> [aplūkots 01.05.2017.].

Literatūra

Padomju okupācijas laikā nacionālo partizānu vēsture bija aizliegts temats, par kuru nekas nedrīkstēja tikt publicēts. Situācija mazliet mainījās līdz ar 80. gadiem, kad sāka parādīties atsevišķi raksti par nacionālo partizānu tematiku. Protams, tie joprojām bija PSRS ideoloģijas nesēji, līdz ar to neatspoguļoja nacionālo partizānu cīņas objektīvi un turpināja tradicionālā padomju naratīva divas versijas, kas skaidroja nacionālo bruņoto pretestību kā vācu diversantu grupu palieku organizētu un vadītu un kā izteiktu šķiru cīņas izpausmi Latvijas laukos (šīs interpretācijas tika arī apvienotas). Ap šo pašu laiku arī presē parādījās dažādi raksti par nacionālajiem partizāniem, kuri veidoti līdzīgā garā.

No vēsturniekiem, kas padomju laikā rakstījuši par nacionālo partizānu tematiku, pirmkārt, minams Jānis Dzintars jeb īstajā vārdā Valdis Klucis, kurš pats bijis čekists un piedalījies nacionālo partizānu apkarošanā, savukārt pēc atvaļināšanās no dienesta uzsāka vēsturnieka karjeru. J. Dzintara raksti par nacionālajiem partizāniem kopumā vērtējami kā padomju ideoloģijas un faktu sajaukums. Viņam atšķirībā no citiem tā laika vēsturniekiem bija pieejami čekas dokumenti, kas ļāva iegūt nepieciešamo faktu materiālu šo norišu aprakstīšanai. No visiem viņa rakstiem par nacionālo bruņoto pretošanos kā puslīdz zinātnisks ir vērtējams „Latviešu fašistiskā buržuāzija hitleriešu izlūkdienesta kalpībā.”²² Rakstā minēti daudzi reāli fakti, taču autora pamatideja ir bijusi pierādīt Padomju Savienības tēzi par nacionālo bruņoto pretošanās kustību padomju režīmam kā nacistiskās Vācijas izlūkdienestu veidotu. Cenšoties pamatot šo tēzi, J. Dzintars vienlaicīgi ir nonācis vairākās pretrunās pats ar sevi, uz ko ir norādījuši atsevišķi vēsturnieki.²³

Jānis Riekstiņš ir vēl viens vēsturnieks, kurš padomju laikā pieskāries nacionālo partizānu vēsturei. Atšķirībā no J. Dzintara viņam nebija pieejas čekas dokumentiem, līdz ar to viņš ir apskatījis kompartijas un padomju aktīvistu darbības vēsturi. Kā jau tas varētu būt sagaidāms, viņa raksti ir cildinošas ievirzes, slavējot padomju aktīvistus un partijas darboņus par ieguldīto darbu dažādās jomās, tanī pat laikā netiek izteikta nekāda kritika vai apskatīta šo darbinieku loma padomju režīma īstenotajās represijās. Nacionālo partizānu nogalinātie partorgi, izpildkomiteju priekšsēdētāji un citi aktīvi okupācijas varas stiprinātāji nostādīti mocekļu lomā, lai gan bieži

---

²² Dzintars, J. Latviešu fašistiskā buržuāzija hitleriešu izlūkdienesta kalpībā // Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 1982., Nr. 10., 52.–56. lpp.

²³ Skat.: Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu karš. 1944.–1956.* Preses nams: 1996., 11. lpp.; Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu...*, 22. lpp.,

viņu nāve ir viņu pašu īstenoto represiju rezultāts. Piemēram, 1984. gadā laikrakstā „Cīņa” publicētajā J. Riekstiņa rakstā „Lai tēvu gājums turpinātos” nosaukti daži partizānu nogalinātie partorgi, tostarp Katvaru pagasta partorgs Jānis Voldiņš, kuru, pēc Riekstiņa rakstītā, „bandīti nošāva 1945. gada pavasarī, kad viņš dzina pirmo vagu tūrumā.”²⁴ Patiesībā savā liktenīgajā dienā J. Voldiņš kopā ar iznīcinātāju grupu ieradās Katvaru pagasta „Mežniekos”, lai aizturētu tur slēpjošos trīs brāļus Skujiņus, kuri partorga vadītajai grupai izrādīja negaidīti sīvu pretošanos, nogalinot Voldiņu un vienu no iznīcinātājiem. Šī notikuma rezultātā, baidoties no tālākām represijām, pašnāvību izdarīja abi Skujiņu vecāki, savukārt viņu dēli iegāja mežā un izveidoja vienu aktīvākajām nacionālo partizānu grupām visā Valmieras apriņķī.²⁵ Kā izrādās, akcenti ir liekami mazliet citās vietās.

Padomju okupācijas laikā arī trimdā tika skatīta nacionālo partizānu darbība, kas gan pieticīgās pieejamās informācijas dēļ nevarēja tikt darīts pilnvērtīgi. Šeit būtu jāpiemin latviešu trimdas vēsturnieka Ādolfa Šildes veikums „*Resistance Movement in Latvia*”, kurā autors, balstoties galvenokārt uz dažādu aculiecinieku stāstītā, ir centies skatīt gan Latvijas bruņoto, gan nevardarbīgo pretošanos padomju okupācijas režīmam. Grāmatā ietvertajā kartē, kurā autors ir attēlojis nacionālo partizānu darbības rajonus, norādīts, ka nacionālo partizānu grupas darbojušās gandrīz visā Valmieras apriņķī (vadoties pēc administratīvā iedalījuma līdz 1947. gadam), kas ir nedaudz pārspīlēti.²⁶ Šī teritorija gan ir pārāk izcelta uz citu, partizānu darbības ziņā ievērojamāku reģionu, piemēram, Valkas vai Abrenes apriņķa fona.

Pilnīgi zinātniska un objektīva nacionālo partizānu darbības pētniecība varēja sākties tikai pēc Latvijas neatkarības atgūšanas. Vēsturnieka Heinriha Stroda grāmata „Latvijas nacionālo partizānu karš. 1944.–1956.” ir faktiski pirmais nopietnais zinātniskais darbs par Latvijas nacionālo partizānu kustību.²⁷ Darba autors ir centies aptvert nacionālo partizānu darbību plašā kopumā, sākot ar nacistiskās Vācijas centieniem veidot diversantu grupas darbībai Sarkanās armijas aizmugurē un beidzot ar dažādiem nevardarbīgās pretošanās aspektiem. Pozitīvi novērtējams tas, ka pētnieks ir iezīmējis būtiskākos nacionālo partizānu darbības problēmjaudātājumus, taču tajā pašā laikā jānorāda, ka darba plašais apjoms un autora izvēlētā pētniecības metodika ir darba lielākais mīnuss. Lai mēģinātu vispārīgi aptvert apjomīgo tēmu

---

²⁴ Riekstiņš, R. Lai tēvu gājums turpinātos // Cīņa 1989, 24. janvāris. 2. lpp – nr. 19.

²⁵ LVA, 1986. f., 1. apr., 40698. l., 1. sēj., 16. lp.

²⁶ Šilde, A. *Resistance Movement in Latvia*. Stockholm: Latvian National Foundation, 1975. p. 11.

²⁷ Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu karš. 1944.–1956*. Preses nams: 1996., 576. lpp.

loku, H. Strods ir samērā nekritiski izmantojis okupācijas varas iestāžu dokumentus, kuros ietverta vispārīga informācija par partizānu darbības norisēm. Pietrūkstot uzmanīgākam dokumentu izvērtējumam un konkrētu partizānu grupu darbības pētījumiem, H. Stroda grāmata ir pilna ar dažādiem kļūdainiem un neprecīzi interpretētiem faktiem, tāpēc bieži vien izdarītie secinājumi nav korekti.

Par piemēru var nosaukt autora pieminēto faktu par 1950. gada 27. [24.] jūlijā veikto operāciju pret Viļa Sedlenieka partizānu grupu, kurā, pēc H. Stroda rakstītā, krituši divi iznīcinātāji.²⁸ Patiesībā divi nogalinātie iznīcinātāji bija operācijas iemesls, nevis sekas.²⁹ Šis ir viens no gadījumiem, kas pierāda, ka plašāku un visaptverošu darbu rakstīšana nav iespējama bez konkrētu reģionu izpētes. Kaut arī autors ir iezīmējis būtiskākos nacionālo partizānu darbības problēmjaudātājumus, grāmata lielākoties izmantojama, salīdzinot tajā ietvērto informāciju ar pirmavotiem. Darba galvenā pozitīvā iezīme ir dažādos ārvalstu arhīvos iegūtā informācija, piemēram, no Krievijas, kura mūsdienās pētniekiem ir praktiski nepieejama, kā arī veiktās iestrādes nacionālo partizānu vēstures pētniecībā. Savā 2012. gada monogrāfijā ar tādu pašu nosaukumu H. Strods ir centies nedaudz rehabilitēt savu 1996. gada veikumu, tajā pašā laikā atzīstot pieļautās kļūdas izmantotajā darba pieejā.³⁰

Nemot vērā maģistra darba novadpētniecisko ievirzi, nozīmīgākais darbā izmantotais pētījums ir vēsturnieka Zigmāra Turčinska monogrāfija „Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu cīņas Valkas apriņķī un Alūksnes apriņķa ziemeļu daļā. 1944.–1953. gads.”³¹ Šis darbs pozitīvi vērtējams ar detalizēto nacionālo partizānu grupu darbības izpēti, pielietojot plašu dažādu pieejamo avotu klāstu, kā arī grāmatas sākumā sniedzot ieskatu vispārējā situācijā, kāda valda Latvijas historiogrāfijā attiecībā uz nacionālo partizānu vēstures pētījumiem. Kopumā grāmata sniedz objektīvu ieskatu pēckara situācijā konkrētajā reģionā, padomju pārvaldes un drošības iestāžu darbībā, kā arī svarīgākajos nacionālo partizānu vēstures aspektos – partizānu grupu veidošanās iemeslos, cīņas motivācijā, nacionālo partizānu ietekmē uz padomju režīmu, kā arī partizānu grupu sagrāves cēloņos. Neskatoties uz to, ka autors grāmatas ievadā faktiski deklarē pret nacionālajiem partizāniem simpatizējošu attieksmi, darbs nav ar tendenciozu ievirzi un tajā nav noklusēti arī atsevišķi partizānu darbības neglītākie aspekti.

---

²⁸ Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu karš...*, (1996), 452. lpp.

²⁹ LVA, 1986. f., 1. apr. 38177. l., 1. sēj., 173. lp.

³⁰ Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu karš. 1944.–1956.* LU Akadēmiskais apgāds, 2012., 144. lpp.

³¹ Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu...*

Kā vēl viens novadpētnieciska rakstura darbs minams Raita Ābelnieka un Aigara Urtāna pētījums „Nacionālā pretošanās kustība Bauskas apriņķī/rajonā.”³² Šajā rakstā plaši aplūkota gan nacionālo partizānu grupu, gan dažādu jaunatnes pretošanās organizāciju darbība, kā arī čekistu darbība šo grupu apkarošanā. Kā parāda abu autoru pētījums, Bauskas apriņķī/rajonā pastāvējušai partizānu kustībai raksturīgas savas specifiskas īpatnības, piemēram, partizānu lielākās aktivitātes periodu uzskatāms laiks no 1946. līdz 1948. gadam. Šī raksta izmantošanu maģistra darbā gan apgrūtina tā samērā vispārīgais raksturs, tāpēc, tas nav izmantojams, piemēram, veidojot skaitļveida nacionālo partizānu darbības analīzi.

Neskatoties uz to, ka Krievijā kopš Vladimira Putina stāšanās prezidenta amatā 2000. gadā Krievija oficiāli ir atgriezies pie PSRS raksturīgās vēstures interpretācijas, var nosaukt arī vismaz vienu šīs valsts puses nākušu zinātnisku darbu, šajā gadījumā, krievu vēsturnieces Jeļenas Zubkovas monogrāfiju par Baltijas valstu vēsturi Staļinisma periodā „*Прибалтика и Кремль*”. Šajā darbā atsevišķa nodaļa ir veltīta nacionālo partizānu cīņām Baltijā. Kopumā lielākā daļa uzmanības tiek pievērsta Lietuvai, kas varētu būt skaidrojams ar to, ka J. Zubkovai tā likusies saistošākā krietni lielākās un darbīgākās partizānu kustības dēļ, ja salīdzina ar Latviju un Igauniju. Izmantojot Baltijas valstu vēsturnieku darbus, kā arī dokumentus no Krievijas arhīviem, J. Zubkova visai detalizēti un objektīvi skatījusi partizānu kustības problēmjaudājumus pēckara gados visās trīs okupētajās valstīs. Diskutabli gan ir autore uz VDM apkopjošu dokumentu pamata izdarītie secinājumi par to, ka 1944.–1946. gadā lielākā daļa partizānu uzbrukumos cietušo bija cilvēki, kas nedarbojās padomju režīma interesēs.³³ Tajā pašā laikā šāda statistika nav pieejama par Latviju, tāpēc ir problemātiski veikt faktu un skaitļu konforntāciju.

---

³² Ābelnieks, R., Urtāns, A. Nacionālā pretošanās kustība Bauskas apriņķī/rajonā. No Ērglis Dz. (sast.) *Okupētā Latvija 1940–1990*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007., 356.–407. lpp. (Latvijas vēsturnieku komisijas raksti, 17. sēj.)

³³ Зубкова, Е. „*Прибалтика и Кремль*”. Москва:Фонд первого президента России Б. Н. Ельцина, 2007. с. 244.

1. NACIONĀLĀ BRUŅOTĀ PRETOŠANĀS PADOMJU OKUPĀCIJAS REŽĪMAM LATVIJĀ

1.1. Partizānu cīņu periodizācija

Tradicionāli par nacionālo partizānu cīņu posmu Latvijas vēsturē tiek uzskatīts laika periods no 1944. gada līdz 1956. gadam, tajā pašā laikā dažādos Latvijas reģionos periodizācija ir atšķirīga. Nacionālo partizānu cīņas tiek iedalītas trīs vai četros periodos, kas darīts, vadoties pēc galvenajām partizānu aktivitātes tendencēm noteiktā laika posmā un citiem faktoriem.

Kā pirmais periods tiek norādāms no 1944. līdz 1946. gadam, kas ir nacionālo partizānu grupu veidošanās un aktīvās cīņas posms. Partizānu grupu veidošanos un cīņu sākumu noteica Vācijas un PSRS karadarbības frontes stāvoklis. Pirmās bruņotās sadursmes starp Latvijas iedzīvotājiem un okupantu spēkiem notika jau 1944. gada vasarā, ko izraisīja IeTK karaspēka mēģinājumi ķert no mobilizācijas Sarkanajā armijā izvairījušās personas. Pirmā šāda veida sadursme notika 1944. gada 27. augustā Abrenes apriņķa Baltinavas pagastā, kad kādas sādžas māju pārbaudes laikā bez vēsts pazuda četri IeTK karavīri.

Kopumā nacionālo partizānu organizēšanās visā Latvijas teritorijā, izņemot Kurzemi, norisinājās jau kopš 1944. gada rudens un sevišķi intensīvi 1945. gada pavasarī, savukārt Kurzemē, kas padomju kontrolē pilnībā nonāca tikai 1945. gada 9. maijā, partizānu kustības organizēšanās sākās 1945. gada rudenī.³⁴

Laiks no 1945. gada vasaras līdz 1946. vasarai uzskatāms par nacionālo partizānu cīņas aktīvo posmu, kad mežos atradās vislielākais cīnītāju skaits un tika veikts visvairāk partizānu uzbrukumu. Šajā laikā partizānu vidū valdīja vislielākās cerības par Rietumu lielvalstu uzbrukumu Padomju Savienībai. Šī perioda beigās 1946. gada rudenī iezīmē intensīvu čekas pretpartizānu pasākumu organizēšana, tostarp pirmie lielie pret partizāniem vērstās aģentūras darbības rezultāti, kā dēļ partizāni cieta lielus zaudējumus un bija spiesti mainīt savu darbības taktiku.

Šī perioda noslēgumā vēl viena nozīmīga tendence ir masveida legalizācija 1946. gada vasaras beigās un rudenī pēc 1946. gada 16. augustā visu apriņķu laikrastos pārpublicētā LPSR

---

³⁴ Turčinskis, Z. Karš pēc kara: Latvijas nacionālo partizānu cīņas 20. gadsimta 40. gadu beigās – 50. gadu sākumā. *Karš pēc kara 1944. – 1956.* Latvijas Okupācijas muzeja gadagrāmata, 2006., 94. lpp.

tautas komisāra Augusta Egliša aicinājuma partizānus legalizēties, kas pirmo reizi tika nopublicēts laikrakstā „Cīņa” 1945. gada 12. septembrī.³⁵ Lai arī tajā nacionālo partizānu kustība nodēvēta par nacistiskās Vācijas dienestu sekmētu, kas nepatika nacionālajiem partizāniem, cilvēkiem, kas vēlējās atgriezties sabiedrībā, tas nebija šķērslis.

Nākamajā partizānu cīņu posmā 1947.–1948. gadā partizānu cīņas iestājas zināms atslābums. Šajā laikā padomju drošības dienesti bija pilnībā pārņēmuši iniciatīvu un īstenoja regulāras pretpartizānu operācijas. Reaģējot gan uz VDM strauji pieaugošo pretdarbību, gan sarūkot cerībām par Rietumvalstu intervenci, partizāni centās vairs neuzturēties lielās grupās, kas bija vieglāk pakļaujamas čekas triecieniem. Jāpiebilst, ka maģistra darbā ir veikta atkāpšanās no šāda tipa iedalījuma, kas pamatojams ar to, ka Ziemeļrietumvidzemē partizānu grupu iekonspirēšanās pilnā gaitā notika jau 1945. gada nogalē.

Nākamais un noslēdzošais periods nacionālo partizānu cīņās ir 1949.–1953. gads. Partizānu darbības apogeja šajā posmā ir 1949. gada pavasaris, kad pēc 25. marta deportācijām mežos iebēga daudzi cilvēki, no kuriem daļa pievienojās arī partizānu grupām. Šajā laikā kā atbilde par deportācijām sekoja nežēlīgas partizānu attriebības akcijas, kuru rezultātā tika nogalināti daudzi deportāciju īstenošanā iesaistītie padomju aktīvistu. No vienas puses partizānu kustība kļuva nedaudz spēcīgāka, no otras puses, tiekot deportētiem daudziem zemniekiem, kas atbalstīja partizānus, tika nopietni iedragāta nacionālo partizānu atbalsta bāze, tāpēc notika izmaiņas nacionālo partizānu pašapgādē, respektīvi, šim nolūkam tika veikti uzbrukumi dažādiem veikaliem un kolhoziem.

Pēc partizānu aktivitātes kāpuma turpmāko gadu laikā nacionālo partizānu kustība tika pakāpeniski iznīcināta. Lai arī joprojām partizāni veica uzbrukumus, to skaits strauji samazinājās un cīņas stratēģiju nomainīja izdzīvošanas stratēģija, kā rezultātā daudzi partizāni principā kļuva par vienkāršiem nelegālistiem.

1.2. Iemesli nacionālo partizānu grupu izveidei un darbībai

Nacionālo partizānu karš faktiski bija PSRS īstenotās okupācijas politikas sekas. Galvenais „grūdiens” cilvēku aiziešanai mežā lielākoties bija represiju draudi par piederību vācu okupācijas iestādēm, kā arī militārajiem un paramilitārajiem formējumiem, dezertēšana un izviarišanās no dienesta Sarkanajā armijā. Aprēķini liecina, ka lielāko daļu nelegālistu grupu

---

³⁵ Turčinskis, Z. Karš pēc kara..., 101., 102. lpp.

1944.–1945. gadā veidoja pirmā kategorija (54,5%). Dezertieru īpatsvars bija aptuveni 45,5%,³⁶ kas ir pietiekami daudz, lai apgāztu padomju propagandas tēzi par nacionālajiem partizāniem kā „vāciešu līdzskrējējiem”.

Ja kļūšana par nelegālistiem bija padomju veikto represiju rezultāts, tad pretošanās uzsākšana bija pašu cilvēku iniciatīva stāties pretī okupācijas režīmam, lai apgrūtinātu tā nostiprināšanos Latvijas teritorijā, likvidētu tiešus apdraudējumus sev un saviem atbalstītājiem.

Nacionālo partizānu darbības galvenā motivācija bija neatkarīgas Latvijas atjaunošana, līdz ar ko viņu uzbrukumam mērķi bija padomju varas iestādes, aktīvisti, darbinieki, karavīri u. tml. Arī tādas nevardarbīgās pretošanās akcijas kā, piemēram, Latvijas karogu izkāršana publiskās vietās tika veikta tādos datumos kā 18. novembris vai 15. maijs³⁷, kas norāda uz šīs pretestības nacionālo raksturu.

Runājot par nacionālo partizānu darbības motivāciju, nevar nepieminēt tādu svarīgu aspektu kā cerības par karu starp PSRS un Rietumvalstīm. Tik prognozēts, ka šāda militāra konflikta gadījumā Latvijai būtu iespēja izcīnīt savu neatkarību līdzīgi, ka tas notika Neatkarības kara laikā 1918.–1920. gadā. Kara sākums tika gaidīts 1945. gada rudenī, vēlāk jaunas cerības uzjundīja Lielbritānijas premjerministra Vinstona Čērčila slavenā „Dzelzs priekšvara” runa, ko daudzi partizāni uztvēra kā jauna kara priekšvēstnesi. Turpmākajos gados šīs cerības pakāpeniski noplaka, taču tika uzjundītas līdz ar 1949. gada 25. marta deportācijām. Šajā gadījumā partizāni vadījās pēc vienkāršas analogijas: ja pēc 1941. gada 14. jūnija deportācijām sekoja Otrais pasaules karš, tad pēc 1949. gada 25. marta vajadzētu sākties Trešajam pasaules karam.³⁸

Liela nozīme šo cerību izplatīšanā bija ārzemju radiopārraidēm, piemēram „Amerikas balss, kuras klausījās ar radiuztvērējiem nodrošinājušās grupas. Šajās radiopārraidēs Latvijas iedzīvotājiem tika solīts par drīzu palīdzības nākšanu no Rietumiem, tādējādi kāpinot partizānu kaujiniecisko noskaņojumu.³⁹ „Amerikas balss” darbība tikai deva veltas cerības un veicināja nacionālo partizānu kustības paplašināšanos un bojāeju, līdz ar to nevar tikt vērtēta pozitīvi.

---

³⁶ Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu karš...* (2012), 21. lpp.

³⁷ Latvijas Republikas ministru prezidenta un ārlietu ministra Kārļa Ulmaņa 1934. gada 15. maijā veiktā valsts apvērsuma gadadiena.

³⁸ Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu...*, 234. lpp.

³⁹ Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu karš...* (1996), 485. lpp.

1.3. Nacionālo partizānu grupu darbība, tās rezultāti

Nacionālo partizānu cīņas Latvijā sākās pavisam stihiski, jo nebija veikta nekāda iepriekšēja gatavošanās partizānu karam, kā arī nebija nekāda priekšstata par gaidāmo cīņu. Visu trīs Baltijas valstu bruņotie spēki netika gatavoti iespējamam partizānu karam ne teorētiski (instrukciju izstrāde), ne partizānu kadru jomā, ne veidojot slepenus ieroču depozītus.⁴⁰

Partizānu uzbrukumi bija vērsti pret pagastu un ciemu izpildkomitejām, dažādiem saimnieciskajiem objektiem, kā arī veikaliem un naudas transportiem. Otrkārt, uzbrukumi tika vērsti pret padomju aktīvistiem – partorgiem, čekas darbiniekiem, komsorgiem, izpildkomiteju priekšsēdētājiem u. tml.⁴¹ Uzbrukumu mērķis bija ierobežot vai paralizēt padomju civilās varas darbu, tādejādi neļaujot okupācijas režīmam nostiprināties Latvijā.

Ļoti retos gadījumos uzbrukumi tika veikti PSRS iekšlietu karaspēka vai Bruņoto spēku karavīriem, kas skaidrojams ar to, ka lielākoties partizānu grupas nebija pietiekoši lielas un bija salīdzinoši vāji apbruņotas. Tā kā partizāniem bija pašiem sevi jāapgādā ar apbruņojumu, priekšroka tika dota nelielu mērķu iznīcināšanai, neielaižoties lielākās kaujās, jo tas, kā parāda atsevišķi piemēri, nacionālo partizānu kustībai lika ciest lielus dzīvā spēka zaudējumus.

Tas sevišķi izpaudās, sākot ar aptuveni 1947. gadu, kad partizāni, darbojoties mazākās, bet mobilās grupās, veica aktīvāko IB kaujinieku, komunistu un okupācijas režīma civilpārvaldes augstāka ranga darbinieku iznīcināšanu.

Pēc čekas datiem, partizānu bruņotajās cīņās 1944.–1956. gadā piedalījušies 12 250 partizāni. No viņiem 2407 (19,7%) krita, 5489 (44,9%) tika arestēti, bet 4341 partizāns legalizējās. Tajā pašā laikā jāņem vērā, ka šie skaitļi faktiski var būt citādi, jo pie noteiktiem apstākļiem arestēto un legalizējušos partizānu kategorijas var pārklāties.⁴² Tāpat liela daļa legalizējušos partizānu tika izsūtīti uz Sibīriju 1949. gadā.

---

⁴⁰ Strods, H. Baltijas nacionālie partizāni no 1944. g. līdz 1947. g. janvārim: bruņojums, sastāvs kaujas. *Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā: politika un tās sekas*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 363. lpp. (Vēsturnieku komisijas raksti, 9. sēj.).

⁴¹ Turčinskis, Z. *Karš pēc kara...*, 101. lpp.

⁴² Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu karš...* (2012), 120. lpp.

Grūtāk novērtēt ir otrās puses zaudējumus, jo padomju laikā netika veikti pētījumi šajā sakarā. Literatūrā tiek minēti dažādi skaitļi no 1600 līdz 1976 cilvēkiem, taču ticams, ka šie skaitļi varētu būt arī lielāki.⁴³

Runājot par nacionālo partizānu darbības ietekmi uz padomju režīmu, jānorāda, ka šajā ziņā veicami vēl tālāki pētījumi, kas varētu parādīt plašāku kopainu, taču līdz šim veiktās nacionālo partizānu kara vēstures izpētes rezultātā atklājies, ka atsevišķos Latvijas reģionos nacionālo partizānu darbība ir paralizējusi okupācijas režīma darbību un bremzējusi tā nostiprināšanos Latvijā. Tas attiecas galvenokārt uz 1945. gadu, kad partizānu uzbrukumu un pretošanās kustībā iesaistīto cilvēku skaits bija visaugstākais, līdz ar ko partizānu grupas spēja ieņemt veselus pagasta centrus. No tā izrietot, var teikt, ka 1945. gadā Latvijā tiešām norisinājās nacionālo partizānu karš.

Viens no interesantākajiem piemēriem ir Alsviķu pamiers, kas ir unikāla epizode visu trīs Baltijas valstu nacionālo partizānu vēsturē. Tā ietvaros nacionālie partizāni un okupācijas vara vienojās par 11 dienu uguns pārtraukšanu, kas aptvēta visu Valkas apriņķi un tika noorganizēts ar mērķi īstenot partizānu legalizēšanos.⁴⁴ Šis īpatnējais notikums savā ziņā parāda to, ka IeTK bija spiesta rēķināties ar nacionālo partizānu darbību un īstenoja šādu pašapkaunojošu pasākumu.

1.4. Salīdzinājums ar nacionālo bruņoto pretestību Igaunijā un Lietuvā

Nacionālās bruņotā pretestība padomju okupācijas režīmam Igaunijā, Latvijā un Lietuvā kopumā ir līdzīga rakstura, ar vienu un to pašu mērķi, kā arī ir periodizējama samērā līdzīgi. Tajā pašā laikā nepieciešams norādīt uz dažām atšķirībām visu trīs valstu nacionālo partizānu kustību sakarā.

Pirmkārt, būtiska atšķirība ir pretošanās kustībā iesaistīto cilvēku skaits. Šajā ziņā pirmo vietu ieņem Lietuva, kur nacionālo partizānu pusē bija iesaistījušies ap 30 000 cilvēku, tātad gandrīz trīs reizes vairāk cilvēku nekā Latvijā. Visticamākais pamatojums tam varētu būt meklējams apstākļi, ka atšķirībā no Latvijas un Igaunijas Lietuvā netika formētas ieroču SS vienības, līdz ar to Lietuvas iedzīvotāju dzīvā spēka zaudējumi Otrā pasaules kara rezultātā bija krietni mazāki. Šis dzīvā spēka resurss likumsakarīgi ieplūda nacionālajā bruņotajā pretestībā

---

⁴³ Turčinskis, Z. Karš pēc kara..., 112. lpp.

⁴⁴ Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu...*, 91. lpp.

padomju okupācijas režīmam. Tāpat arī Lietuvas iedzīvotāju skaits bija lielāks nekā pārējās Baltijas valstīs, sasniedzot aptuveni 3 milj. cilvēku.⁴⁵

Līdz ar iepriekš minēto arī partizānu cīņas mērogi Lietuvā bija pavisam citi. Pateicoties iesaistīto personu lielajam skaitam, lietuviešu partizāni laikā no 1944. gada līdz 1946. gadam spēja visai efektīvi pretoties okupācijas režīmam, nereti vien saglabājot *de facto* kontroli par atsevišķiem reģioniem, kur IeTK/VDM karavīri, it sevišķi nakts laikā, neriskēja ierasties sastāvā, kas būtu mazāks par rotu. Ja aplūkojam PSRS okupācijas režīma zaudējumus Lietuvā laikā no 1944. līdz 1946. gadam, pēc VDM statistikas, partizānu uzbrukumos gāja bojā 564 Padomju armijas, VDM un IeM darbinieki, iznīcinātāji un karavīri, kā arī 1824 padomju aktīvisti.⁴⁶

Nosacītā pastarītes lomā ir bruņotā pretošanās kustība Igaunijā, kas bija mazākā Baltijā. Šeit lomu spēlēja gan mazāks valsts iedzīvotāju skaits, gan arī fakts, ka Igaunijā tika saformēta 3. ieroču SS brīvprātīgo brigāde (1944. gadā pārformēta par 20. ieroču SS grenadieru divīziju), kuras iesaiste karadarbībā nodarīja Igaunijas nācijai zaudējumus. Kopumā igauņu nacionālo partizānu skaits tiek norādīts visai līdzīgs kā Latvijas gadījumā – aptuveni 10 000 personu apmērā.⁴⁷

Pieticīgāki arī ir igauņu partizānu uzbrukumu rezultāti 1944.–1946. gadā. Nogalināto sarkanarmiešu, čekistu un iznīcinātāju skaits sasniedz 88 cilvēkus, savukārt nogalināto padomju aktīvistu – 124 cilvēkus. Salīdzinājumam – Latvijā šajā laika posmā tika iznīcināti 239 pirmās kategorijas pārstāvji. Diemžēl konkrētajos čekas materiālos nav dots pilnīgs nogalināto padomju aktīvistu skaits.⁴⁸

Interesantu visu trīs Baltijas valstu bruņotās pretestības darbības raksturojumu piedāvā Heinrihs Strods, salīdzinot šo valstu partizānu apbruņojumu. H. Strods secina, ka Lietuva bija absolūti pārāka lielgabalu, granātmetēju, mīnmetēju un prettanku šauteņu, respektīvi, partizānu smagā apbruņojuma ziņā. Latviešiem procentuāli vairāk atņemtas šautenes, mašīnpistoles un ložmetēji, savukārt igauņiem apbruņojumā proporcionāli vairāk nekā citās Baltijas valstīs bija

---

⁴⁵ Kaszeta, D. J. *Lithuanian Resistance to Foreign Occupation*. Pieejams: http://www.lituanus.org/1988/88_3_01.htm [aplūkots: 05.05.2017.]

⁴⁶ Зубкова, Е. „Приблика и Кремль...”, с. 243.–244.

⁴⁷ Strods, H. Baltijas nacionālie partizāni no 1944. g. ..., 378. lpp.

⁴⁸ Зубкова, Е. „Приблика и Кремль...”, с. 243.–244

rokasgranātu un mīnu. Tas norāda, ka Lietuvas partizāni bija gatavojušies cīņai pret Sarkanās armijas regulāro karaspēku, bet igauņi bija vairāk pievērsušies pasīvās aizstāvēšanās kaujām.⁴⁹

---

⁴⁹ Strods, H. Baltijas nacionālie partizāni no 1944. g..., 364.–365. lpp.

2. PADOMJU REŽĪMA REPRESĪVO STRUKTŪRU VEIDOŠANĀS UN DARBĪBA VALMIERAS UN LIMBAŽU APRIŅĶĪ

2.1. IeTK un VDTK izveidošanās un darbība

Padomju režīmam, pakāpeniski atjaunojot pārvaldi okupētajās teritorijās, bija nepieciešams tikt galā ar jebkādu pretošanos, kā arī jāisteno nevēlamo personu aresti. Šī darbība bija bēdīgi slavenā padomju drošības dienesta, saukta par čekku, pārziņā. Tā kā ar jēdzienu „čeka” pētāmajā laikposmā mēs saprotam Iekšlietu Tautas komisariātu (IeTK) un Valsts Drošības tautas komisariātu (VDKT), kuru darbība bija visai cieši saistīta, nepieciešams izskaidrot katras iestādes lomu nacionālās pagrīdes apkarošanā un aplūkot šo iestāžu nostiprināšanos un darbību pētāmajā teritorijā.

Līdz 1943. gada aprīļa lēmumu Nr. 393-129ss klāt jau eksistējošajam IeTK tika izveidots VDTK, uz kuru no IeTK tika pārceltas visas tās funkcijas, kas bija saistītas ar valsts drošības jautājumiem, bet kriminālnoziedzības apkarošana un citi tamlīdzīgi jautājumi, tostarp arī nacionālās pagrīdes apspiešana palika IeTK pārziņā, ar ko nodarbojās tās Bandītisma apkarošanas daļa.

1946. gadā IeTK tika pārveidota par Iekšlietu ministriju (IeM), savukārt VDTK – par Valsts Drošības ministriju (VDM) un balstoties uz 1947. gada 20. janvāra PSRS Ministru Padomes lēmumu no Baltijas Republiku, Ukrainas un Baltkrievijas apgabalu IeM pārvaldēm Bandītisma apkarošanas daļas pārgāja VDM rīcībā un tajās tika izveidota 2N daļa, kas bija atbildīga par nacionālās bruņotās pretestības likvidāciju,⁵⁰ kas bija likumsakarīgi, jo nacionālā bruņotā pretošanās bija politiski motivēta un līdz ar to tās apkarošana tika uzticēta VDM.

Kā jau visā pārējā Latvijas teritorijā, arī Valmieras apriņķī represīvās iestādes bija vienas no pirmajām izveidotajām, arī abu iestāžu apriņķa daļu partijas pirmorganizācijas tika izveidotas 1944. gada rudenī.⁵¹ Par Valmieras IeTK priekšnieku kļuva pieredzējis komunistis apakšpulkvedis Jānis Bergs⁵², savukārt par VDTK priekšnieku – kapteinis Vincs Tutins⁵³. 1947. gada

---

⁵⁰ Jansons, R. *Latvijas PSR drošības iestāžu darbība un loma okupācijas režīma nostiprināšanā 1944.–1956.: promocijas darbs*. Rīga, LU VFF Latvijas un Austrumeiropas jauno un jaunāko laiku vēstures katedra, 2009., 65., 78. lpp.

⁵¹ Turpat, PA–101. f., 6. apr., 1. l. (K(b)P CK ziņojumi par organizatoriskiem jautājumiem un sarakste par partijas organizatorisko darbu), 30. lpp.

⁵² Ļeonovs, V. Mūžs cauri ugunīm// *Cīņa*, 1978., 19. janvāris, 3. lpp.– nr. 15

⁵³ Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu...*(1996), 281. lpp.

administratīvās reformas rezultātā izveidotajā Limbažu apriņķī par VDM daļas priekšnieku kļuva apakšpulkvedis Jevgēņijs Koroļovs.⁵⁴

No 1944. gada septembra beigām līdz 1945. gada maijam, kad nacionālo partizānu grupas aktivizējās, čekas darbība lielākajā daļā gadījumu saistījās ar sarkanarmijas dezertieru, no iesaukuma izvairījušos, nelegālā stāvoklī pārgājušo policistu un citu nelegālistu ķeršanu, kā veikšanai tika izmantots IeTK Iekšlietu karaspēks, kā arī iznīcinātāju bataljoni, kuri tiks atsevišķi apskatīti nākamajā apakšnodaļā.

Pirmajā periodā pēc apriņķa reokupācijas tika izmantotas IeTK Iekšlietu karaspēka 5. divīzijas apakšvienības. 1944. gada 25. septembrī Valmierā tika dislocēts divīzijas 143. strēlnieku pulka štābs un 2. bataljons, kas tika iesaistīts dažādās operācijās Valmieras apriņķa teritorijā. 1945. gada 15. jūnijā 2. bataljons un 143. pulka štābs tika pārdislocēts uz Viļaku.⁵⁵ 1945. gada 15. aprīlī uz Valmieru tika pārdislocēts 36. motorizēto strēlnieku pulka 1. strēlnieku bataljona štābs, 1. strēlnieku rota un ložmetējnieku vads, kopā 159 militārpersonas.⁵⁶ Piedevām Valmierā tika izvietots Dzelceļapsardzības karaspēka 14. divīzijas 152. strēlnieku 3. bataljona štābs ar 71 karavīru, kas atsevišķos gadījumos tika iesaistīts pretpartizānu operācijās.⁵⁷

Līdzīgi kā visur citur okupētajā Latvijas teritorijā, par galveno nelegālistu meklēšanas līdzekli kalpoja visai neefektīvās mežu un viensētu ķemmēšanas operācijas, kas bez jebkādas aģentūras avotiem ienākušas informācijas lielā daļā gadījumu bija formāls un nerezultatīvs pasākums.

Analizējot Valmieras apriņķa komitejas ziņojumus, spriežams, ka līdz 1945. gada oktobrim IeTK nav izcēlusies ar pārāk veiksmīgu darbību pret nacionālajiem partizāniem, ja neskaita atsevišķus panākumus, kas tika gūti ar vietējo ziņotāju palīdzību. Apriņķa komiteju īpaši uztrauca Viļa Skujiņa grupas partizānu darbība, kuras rezultātā 1945. gada 15. augustā tika nogalināts Umurgas izpildkomitejas priekšsēdētājs Prauliņš un viņa meita ievainota, 17. augustā tika nogalināts Pāles pagasta iznīcinātājs Jāzeps Kandavnieks, savukārt 1. septembrī – Katvaru pagasta aktīvists un iznīcinātājs Kārlis Kalniņš. Apriņķa komitejas ziņojumā par šiem

---

⁵⁴ LVA, PA–3342.f., 1. apr., 3. l. (1949. gads), 3. lp.

⁵⁵ Turpat, 1847. f., 1. apr., 7. l. (143. str. p. apakšvienību kaujas operāciju uzskaites žurnāls), 39. lp.

⁵⁶ Strods, H. PSRS IeTK (VDM) iekšējā karaspēka 4. un 5. divīzijas vienību dislokācija un darbība Baltijas valstīs. No: Vīksne R. (sast.). *Nacionālā pretošanās komunistiskajiem režīmiem pēc Otrā pasaules kara*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2006., 245. lpp. (Latvijas vēsturnieku komisijas raksti, 17. sēj.)

⁵⁷ Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu...*, (1996), 340. lpp.

uzbrukumiem tika norādīts, ka IeTK aprinča daļa nepietiekami cīnās ar „bandītismu”, jo neviens no „bandītiem”, kuri vainīgi pie šiem uzbrukumiem, nav atrasts un iznīcināts.⁵⁸ Vēlāk, 1946. gada janvārī Valmieras aprinča komitejas kara daļa IeTK darbu 1945. gadā novērtējusi kā neapmierinošu.

Tas skaidri parādās arī IeTK informētībā par nacionālo partizānu grupu skaitu un lielumu. Vēl 1945. gada novembrī čekistiem nebija īsti skaidra priekšstata par nacionālo partizānu darbības plašumu. Atsevišķi nelegālisti bieži vien tika uzskaitīti kā organizētas grupas, savukārt īstu partizānu grupu esamība konkrētos pagastos, piemēram, Viļa Skujiņa grupas klātbūtne Katvaru pagastā pat nebija konstatēta.⁵⁹ Tas varētu būt skaidrojams gan ar samērā lielo iekšējo nekārtību aprinča čekā pirmajā pēckara gadā, gan tajā brīdī vājo aģentūras darbu.

Laikā no 1945. līdz 1952. gadam aplūkotajā teritorijā darbojās astoņas aģentūras lietas, kas bija vērstas pret nacionālajiem partizāniem – „Bolotnije”, „Podpoļščiki”, „Šakaļi”, „Terorristi”, „Posobņiki”, „Izmeņņiki”, „Braslavci”, un „Ļesnije”. Principā katra aģentūras lieta tika vēsta pret vienu konkrētu grupu, bet šajā ziņā izņēmums ir lieta „Bolotnije”, kura bija vēsta pret trīs grupām – Katvaru pagastā darbojošos Viļa Skujiņa grupu un pret divām vai trīs grupām Rozēnu pagastā. Pret V. Skujiņu grupu bija vēsta arī lieta „Terorristi”, taču šīs lietas ietvaros čekisti centās iegūt informāciju arī par partizānu grupām ārpus pētījumā apskatītās teritorijas. Pret Alfrēda Vikmaņa grupu vērstas divas aģentūras lietas – „Podpoļščiki” un „Izmeņņiki”.⁶⁰

Kopumā, pirmajā pēckara gadā aģentūras pasākumi lielākoties bija efektīvi tikai pret grupām un nelegālistiem, kuri slēpās, īpaši nemainot savu uzturēšanās vietu, tāpēc ar laiku tika pamanīti un uzrādīti. Aģentūras darba nopietnākie rezultāti vērojami, sākot ar 1946. gadu, kad čekai aizvien sekmīgāk izdevās savervēt aģentus partizānu atbalstītāju vidū, kā arī ar šantāžas palīdzību piespiest legalizējušos partizānus un nelegālistus atjaunot kontaktus ar mežos palikušajiem biedriem, lai iegūtu čekai nepieciešamo informāciju.

Čekas darbu pēckara gados kaut kādā mērā apgrūtināja tās iekšējās problēmas. IeTK/VDM partijas pirmorganizāciju sēžu protokoli sniedz interesantu ieskatu čekas iekšējā dzīvē, atklājot lielo nekārtību, kāda valdīja čekā un tās darbinieku visatļautību.

---

⁵⁸ LVA, PA-101. f., 8. apr., 17. l. (K(b)P aprinča un pilsētu komiteju atskaites par militāro daļu darbu), 250–251. lp.

⁵⁹ Turpat, 331. lp.

⁶⁰ 1825. f., 2. apr.

Pirmkārt, Valmieras apriņķī ir novērojamas atsevišķu čekas darbinieku izdarītās laupīšanas. Piemēram, 1945. gada novembrī IeTK Valmieras apriņķa daļas darbinieks Vostrikovs ar IeTK karavīru un iznīcinātāju grupu veica pārmeklēšanu Naukšēnu pagasta „Kalnsgrūmos”, pēc tam, kad mežā netālu no viensētas atradis tukšu partizānu bunkuru. Veicot pārmeklēšanu „Kalnsgrūmu” mājās, Vostrikovs, atrodot aizdomīgus priekšmetus, kas liecināja par to, ka māju saimniece Lidija Kalcenava atbalsta nacionālos partizānus, pavēlējis viņai ar ratiem aizvest viensētā esošos pārtikas produktus uz Rūjienu, bet pats ar kaujinieku grupu aizbraucis ar automašīnu, atstājot Kalcenavu bez jebkādas apsardzes. To izmantojot, Kalcenava kompromitējošās mantas izmeta mežā, bet par Vostrikova rīcību uzrakstīja sūdzību VDTK apriņķa daļas priekšniekam Tutinam un Latvijas PSR tautas komisariātam. Vostrikovs tika sodīts ar rājienu, fiksējot to personas lietā.⁶¹ Tādējādi izveidojās interesanta situācija, ka par čekistu nelikumīgo rīcību paziņoja pati nelegālistu atbalstītāja, kā rezultātā pārkāpuma izdarītāji saņēma sodu, lai arī simbolisku.

Spriežot pēc dokumentiem, visizplatītākā problēma čekā bija alkoholisms. Šķirstot VDM Limbažu apriņķa daļas partijas pirmorganizācijas sēžu protokolus, redzams, ka gandrīz katrā otrajā sanāksmē apspriesta kāda iestādes darbinieka dzeršana un reibuma stāvoklī izdarītie pārkāpumi.

IeTK Valmieras apriņķa daļas partijas pirmorganizācijas sanāksmē 1946. gada 11. janvārī tiek runāts par darbinieka Pavloviča ālešanas dzēruma stāvoklī. 1946. gada 6. janvārī Pavlovičš darbā ieradies manāmi iereibis, pie tam ar divu stundu nokavēšanos, pēc kā acīmredzot ticis aizsūtīts mājās. Pēc iziešanas no čekas Pavlovičš devies uz viesnīcu „Tērvete”, kur „piedzēries līdz nemaņas stāvoklim un izraisījis grautiņu – salauzis telefona galdiņu un iesitis apriņķa komitejas sekretāra šoferim”.⁶² Par šo izlēcieni Pavlovičam tika izteikts stingrais rājiens, taču tas neko daudz nemainīja, jo tā paša gada 5. augustā notikušajā sanāksmē tika konstatēts, ka „biedrs Pavlovičš turpina dzert, dzer ar ko pagadās un kur pagadās”, kā arī dzeršanas reizēs nosaucot ar VDM saistītus cilvēkus „aizvainojošos vārdos”. Tajā pašā sanāksmē norādīts, ka „biedri Tenisons un Šalajevs parkā piekāvuši iznīcinātāju bataljona locekli”.⁶³

VDM Limbažu apriņķa daļas partijas pirmorganizācijas sēžu protokolos atrodāmie fakti ir vēl koloģiski un labi parāda visai lielo čekas apriņķu daļu vadības „acu pievēršanu” uz tās

---

⁶¹ LVA, PA-341. f., 1. apr., 1. l. (1944. gads), 35–36. lp.

⁶² Turpat, 3. lp.

⁶³ Turpat, 2. l. (1946. gads), 23. lp.

darbinieku amorālo uzvedību, kas negatīvi ietekmēja pašas iestādes darbu. Interesants piemērs ir Limbažu daļas vecākais operatīvais pilnvarotais Aleksandrs Jemeljanovs, kurš savu pirmo stingro rājienu saņēma par 1947. gada 8. decembrī patvaļīgi veiktu braucienu uz Rīgu, kura laikā dzērums stāvoklī pazaudēja savus dienesta dokumentus un partijas locekļa biļeti. Apspriežot šo tēmu pēc gada, čekisti nonāca pie secinājuma, ka Jemeljanovs savus dzeršanas paradumus nav mainījis, tajā pašā laikā viņš darbojās kā VK(b)P vēstures īsā kursa pasniedzējs partijas pirmorganizācijā. 1948. gada 2. decembrī notikušajā sanāksmē tika lemts par Jemeljanova izslēgšanu no kompartijas.⁶⁴

Vēl viens Limbažu čekas darbinieks Tihomirovs, kurš partijas pirmorganizācijas sapulcēs pasniedza Staļina biogrāfiju, 1948. gada augustā kopā ar čekas darbiniekiem un komjauniešiem Kosarjevu un Streļajevu bez atļaujas paņēma operatīvo automašīnu un aizbrauca uz Katvaru pagastā notiekošu balli. Tur drošībnieku trijotne piedzērās un izkāvās savā starpā.⁶⁵ Jāpiebilst, ka šajā laikā Katvaru pagastā joprojām darbojās aktīvā Viļa Skujiņa partizānu grupa, līdz ar to vismaz teorētiski šādi izlēcieni bija ne tikai traucējoši čekas darbam, bet arī risks pašiem čekistiem.

Minētais Jevdokins Streļajevs ir spilgts piemērs čekistu izaugsmes iespējām un diezgan lielajai nesodāmības apziņai, kāda piemita čekas darbiniekiem. Neskatoties uz savu ālēšanos 1948. gada augustā, Streļajevs 1948. gada 7. oktobrī tika uzņemts kompartijā. Viens no viņa ieteicējiem bija pēc diviem mēnešiem par dzeršanu no partijas izslēgtais Jemeljanovs.

Turpmākā gada laikā čekistu skatījumā perspektīvais kadrs turpināja savu slikto ieradumu. 1949. gada 25. aprīlī Streļajevs un Tihomirovs, kuram tajā dienā bija paredzēts operatīvais komandējums, ieradās darbā reibuma stāvoklī. Abiem uzdzīvotājiem priekšnieks Koroļovs lika uzreiz doties mājup izgulēties, taču Tihomirovs tā vietā piedzērās atkārtoti, savukārt Streļajevs aizgāja uz Limbažu slimnīcu, kur ārstam pieprasīja izziņu, kas apliecina, ka viņš nav alkohola reibumā un atgriezās čekā, lai uzrādītu iegūto izziņu Koroļovam. Par šo izgājieni Streļajevs saņēma rājienu, taču tā paša gada 5. septembrī viņš saņēma vēl vienu rājienu ar ierakstu personas lietā par to, ka Limbažu stadionā notiekošo Dziesmu svētku laikā 1949. gada 10. jūlijā dzērums stāvoklī iesitis pa seju traktoristam Surinam, kurš, ieņemdam sēdvietu,

---

⁶⁴ LVA, 3342. f., 1. apr., 2. l. (1948. gads), 16. lp.

⁶⁵ Turpat, 1. l. (1947. gads), 49. lp.

netīšam aizķēra Streļajeva kāju.⁶⁶ Iepriekš minētās izdarības sevišķi neietekmēja Streļajeva karjeru, jo 1950. gadā viņš turpināja savu karjeru kā VDM Alojās rajona daļas operatīvais pilnvarotais.⁶⁷

Protams, arī čekā nevarēja pastāvēt pilnīga visatļautība, lai to pilnībā nediskreditētu vietējo iedzīvotāju acīs. Piemēram, 1946. gada novembrī tika arestēts VDM Valmieras daļas darbinieks Šaļajevs, kurš bija nošāvis kādu dzērumā esošu Rūjienas apkārtnes iedzīvotāju un pēc tam mēģinājis slēpt nozieguma pēdas.⁶⁸

Šādu incidentu uzskaitījumu varētu turpināt un turpināt, tāpēc neviļus rodas iespaids, ka čeka bija pilna ar alkoholiķiem, kuriem raksturīgas huligāniskas noslieces. Kopumā jāsecina, ka šāda darbība no darbinieku puses varēja pastāvēt noteiktā līmenī, respektīvi, tik ilgi, kamēr tā nepārkāpa kādas galējās robežas un absolūti neizjauca čekas darbu. Streļajeva piemērs, iespējams, parāda čekas iecietību pret darbiniekiem, kuri visumā labi tika galā ar saviem pienākumiem, tikai atsevišķās reizēs izcelās ar amorālu uzvedību.

Tanī pat laikā skaidrs, ka šādi padomju drošības iestāžu darbinieku izlēcieni nevarēja radīt patiku vietējos iedzīvotājos, tādējādi kaut kādā mērā sekmējot viņu atbalstu nacionālajiem partizāniem un padomju režīma vajātajām personām. Iespējams, ka šādas iekšējās problēmas atsevišķos gadījumos arī ierobežoja čekas spējas cīnīties ar partizāniem un atvieglāja viņu darbību it sevišķi pirmajos pēckara gados.

2.2. Iznīcinātāju bataljoni

Iznīcinātāju bataljoni, kas bija galvenokārt no vietējiem iedzīvotājiem uz brīvprātības principa formētas bruņotas vienības IeTK iekšējā karaspēka atbalstam, tika veidoti, pamatojoties uz LPSR IeTK tautas komisāra Augusta Eglīša 1944. gada 13. jūlijā izdoto pavēli nr. 00/47 „Par iznīcinātāju bataljonu organizāciju”.⁶⁹ IB bija vieni no galvenajiem spēkiem, kuri tika izmantoti cīņā pret nacionālajiem partizāniem, tāpēc būtu vērts pievērst uzmanību to struktūrai, kaujasspējas raksturojošiem aspektiem un atsevišķām problēmām pirmajos pēckara gados.

Kopš IB formēšanas pirmajām dienām, tajā iesaistīto personu skaits auga pakāpeniski. Pēc LK(b)P CK informācijas, personu skaits Valmieras apriņķa iznīcinātāju bataljonā 1945. gada

⁶⁶ LVA, 3342. f., 3. l., 18., 30–31. lp.

⁶⁷ Turpat, 1986. f., 1. apr., 3885. l. (A. Kauliņa krimināllieta), 14. lp.

⁶⁸ Turpat, 341. f., 1. apr., 2. l., 42. lp.

⁶⁹ Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu...*, 342. lpp.

aprīlī sasniedza 767, savukārt tā paša gada 15. oktobrī kaujinieku skaits bija 1027. Veidojoties IB, katrā apriņķa pagastā tika saformēts pa iznīcinātāju vadam, kurā ietilpa 10–25 cilvēki.

Valmieras apriņķa komitejas birojs 1946. gada 9. septembrī pieņēma lēmumu par IB rotu formēšanu no komjauniešiem un padomju aktīvistiem apriņķa pilsētās tādējādi palielinot pret nacionālajiem partizāniem vērsto spēku lielumu.⁷⁰

1947. gada 1. janvārī Valmieras apriņķa teritorijā bija dislocēts 51 IB vads jeb 946 cilvēki, kurai klāt jāpieskaita Valmierā no 60 padomju aktīvistiem izveidoto grupu un sešās apriņķa pilsētās dislocētās operatīvās grupas daļas kopā 75 cilvēku sastāvā, tātad šajā laikā Valmieras apriņķa IB ietilpa 1079 cilvēki, kas bija lielākais skaits kopš IB formēšanas uzsākšanas apriņķī.⁷¹

Drīz vien pēc kara beigām IB sākās atbrīvošanās no neuzticamām un citu iemeslu dēļ nepiemērotām personām. Līdz 1945. gada augustam no Valmieras apriņķa IB izslēgti 75 kaujinieki. Atskaitē par IB stāvokli 1946. gada 15. jūnijā norādīts, ka no IB izslēgti 96 cilvēki, no kuriem 56 atbrīvoti kā neatbilstoši ieņemamajam amatam, 31 kā iesaukti Padomju armijā vai mainījuši dzīvessvietu, savukārt 5 kā miruši.⁷²

Vislielāko personālsastāva „tīrīšanu” IB piedzīvoja tieši 1947. gadā. Pēc tam, kad Valmieras apriņķa IB pārgāja VDM pakļautībā, tajā notika personālsastāva pārskatīšana, kā rezultātā tika atbrīvoti 217 kaujinieki, no kuriem 79 atbrīvoti kā „neuzticami”, savukārt 117 personas atbrīvotas nenorādītu iemeslu dēļ, tajā pašā laikā atzīmējot, ka lielās „tīrīšanas” saistāmas ar to, ka līdz tam izpildkomitejas un IB komandējošais sastāvs nenopietni attiecies pret IB komplektāciju. Šo pasākumu rezultātā apriņķa IB kaujinieku skaits samazinājās līdz 770 cilvēkiem, neskaitot operatīvo un padomju aktīva grupu.⁷³

Novērojams, ka „neuzticamu” un „citu iemeslu dēļ neatbilstošu” atlaisto personu īpatsvars ir vislielākais. Ritot pēdējiem Vācijas – PSRS kara mēnešiem, IB pieteicās arī daudzi cilvēki, kas šādā ceļā cerēja izvairīties no nokļūšanas frontē, bet nebija ieinteresēti okupācijas režīma veiktajos pasākumos un atsevišķos gadījumos pat sadarbojās ar nelegālistiem un

⁷⁰ LVA, 341. f., 1. apr., 2. l., 148. lp.

⁷¹ Turpat, PA–129. f., 6. apr. (1946. gads), 135. l. (K(b)P Valmieras apriņķa komitejas kara daļa), 149. lp.

⁷² Turpat, PA–101. f., 9. apr., 69. l. (sarakste par cīņu ar bandītismu un iznīcinātāju bataljoniem), 67. lp.

⁷³ Turpat, 10. apr., 73. l. (K(b)P apriņķa un pilsētu komiteju atskaites par kara daļu darbu), 40. lp.

nacionālajiem partizāniem. Šādu kadru klātesamību Valmieras apriņķa IB vadība centās izskaust jau kopš pirmajiem pēckara mēnešiem.

Nozīmīgākā IB sastāvdaļa bija operatīvā grupa, kura pa mazākām grupām tika izvietota apriņķa lielākajās pilsētās un atradās pastāvīgā kazarmu režīmā. Pēc Valmieras apriņķa komitejas kara daļas datiem, Valmierā izvietotās grupas sastāvs bija 31 cilvēks, Ainažos – 7 cilvēki, Limbažos – 10 cilvēki, Rūjienā – 5 cilvēki, Mazsalacā – 8 cilvēki un Alojā – 10 cilvēki. Vēlāk Rūjienā un Mazsalacā dislocēto kaujinieku skaits tika palielināts uz Valmieras grupas rēķina, kas droši vien skaidrojams ar lielāku partizānu aktivitāti abu pilsētu apkārtnē. Katrā pilsētā izvietotās operatīvās grupas darbību koordinēja IeTK/VDM apriņķa daļas pilnvarotais.⁷⁴

Faktiski operatīvās grupas bija vienīgais IB spēks, kas varēja nopietni apdraudēt nacionālos partizānus un kas bija spējīgs reaģēt uz partizānu uzbrukumiem, jo pagasta vadu iznīcinātāji ikdienā strādāja savās saimniecībās vai citos darbos un salīdzinoši maz iesaistījās IB darbā. Lielākoties tie tika izmantoti izpildkomiteju, ciema padomju un dažādu saimnieciska rakstura objektu apsargāšanai, kā arī kā rezerve iepriekš plānotās operācijām, tostarp arī 1949. gada marta deportācijās, kurās visā Baltijā, pēc Heinriha Stroda aprēķiniem, 24,3% no to īstenotājiem bija iznīcinātāji, 37,3% – vietējie komunisti, savukārt čekisti – 38,4%.⁷⁵

Operatīvo grupu sastāvs atšķirībā no pagastu vadiem bija algots, savukārt vienīgās lietas, ko saņēma pagastu vadu kaujinieki bija apģērbs un pārtikas produkti, taču, kā spriežams pēc atskaitēm, šī apgāde bija vairāk simboliska rakstura un sevišķu atbalstu tās saņēmējiem nedeļa.

Tomēr arī operatīvo grupu apgādē pastāvēja zināmas problēmas. Vēl pat 1947. gada jūnijā Valmieras apriņķī tika konstatētas vairākas problēmas saistībā ar operatīvo grupu dzīves apstākļiem, jo šīs grupas tika izvietotas telpās, kas bija nepietiekoši pielāgotas dzīves apstākļiem. Piemēram, Alojā 10 cilvēku lielā operatīvā grupa tika izmitināta kādā nelielā pilsētas izpildkomitejas telpā, savukārt Rūjienas operatīvā grupa izmitināta aptuveni 15 kvadrātmetru mazā istabā, kurā atradās tikai trīs matračī.⁷⁶

Aplūkojot IB etnisko sastāvu, konstatējams, ka absolūtais vairākums ir latvieši. Piemēram, 1946. gada janvārī no Valmieras apriņķa 1052 iznīcinātājiem latvieši bija 1015, krievi

⁷⁴ LVA, PA-129. f., 6. apr., 135. l., 30. lp.

⁷⁵ Strods, H. PSRS Valsts drošības ministrijas pilnīgi slepenā Baltijas valstu iedzīvotāju izsūtīšanas operācija „Krusta banga” („Priboj”). *Latvijas vēsture.*, 1998. – Nr. 2. (30.), 43. lpp.

⁷⁶ LVA, PA-101. f., 10. apr., 75. l. (sarakste par cīņu ar bandītismu un iznīcinātāju bataljoniem), 40.–41. lp.

– 28, bet poļi – 9 cilvēki,⁷⁷ tātad cittautiešu īpatsvars sasniedza tikai apmēram 3,5% no visa kopskaita. Tas ir likumsakarīgi, jo pēc „Latvijas statistikas atlasa” datiem 1935. gadā Valmieras apriņķis bija viens no vislatviskākajiem apriņķiem ar 96,95% latviešu.⁷⁸ Tajā pašā laikā IB vadība un operatīvo grupu vadītāji pārsvarā bija cittautieši. Vienīgais novērotais izņēmums bija IB komandiera vietnieks politiskajos jautājumos seržants Aleksejs Lindiņš.⁷⁹ Tajā pašā laikā spriežams, ka cittautieši pamatā veidoja operatīvo grupu sastāvu, kas ir loģiski no okupācijas varas viedokļa – nelaist vietējos iedzīvotājus uzticamākajās vienībās.

IB bataljonu apbruņojums sākotnēji tika iegūts, vācot trofeju ieročus, kas tika atstāti Latvijas teritorijā pēc karadarbības, kā arī atņemot tos iedzīvotājiem. Ieroču kopējais ieroču daudzums ļauj spriest arī par reāli darboties spējīgo IB kaujinieku skaitu. 1945. gada 6. augustā IB rīcībā bija 654 dažādu sistēmu šautenes un 36 dažādu sistēmu mašīnpistoles, kas nozīmē, ka pietiekami apbruņoti bija tikai 692 no 1025 kaujiniekiem jeb 67,5%. Pie tam apriņķa komitejas kara daļas atskaitē tiek norādīts, ka šie ieroči ir sliktas kvalitātes, kas nozīmē, ka IB kaujasspējas patiesībā bija vēl zemākas.⁸⁰

Situācija ar apbruņojumu kļuva krietni labāka pēc gada, kad IB apbruņojumā atradās 962 šautenes, 62 mašīnpistoles un viens rokas ložmetējs, tātad no tajā brīdī IB esošajiem 1092 cilvēkiem kaujasspējīgi bija 1024 jeb 93,7%.⁸¹ Protams, labākais apbruņojums tika iedalīts operatīvajām grupām, pagasta vadu kaujinieki pārsvarā bija apbruņoti ar šautenēm, un ja salīdzinām ar nacionālo partizānu apbruņojumu, kura lielu daļu daudzās grupās veidoja automātiskie ieroči, vadu kaujinieki bez ievērojama skaitliskā pārsvara faktiski bija nespējīgi stāties pretī nacionālajiem partizāniem tiešā sadursmē.

Pagastos dzīvojošie iznīcinātāji bija arī viens no izplatītākajiem un vieglāk pieejamajiem nacionālo partizānu mērķiem. Lielā daļā gadījumu personas piederība IB principā garantēja, ka tā kļūs par partizānu laupīšanas akciju mērķi, savukārt tos iznīcinātājus, kas aktīvi darbojās okupācijas režīmu saimniecisko, politisko vai represīvo pasākumu īstenošanā, partizāni centās iznīcināt, lai pasargātu sevi un savus atbalstītājus. Šajā ziņā interesantu ainu parāda Valmieras apriņķa komitejas kara daļas ziņojums par situāciju 1945. gada augustā. Tajā norādīts, ka

---

⁷⁷ LVA, PA–101. f., 9. apr., 66. l. (K(b)P apriņķa un pilsētu komiteju atskaites par kara daļu darbu), 32. lp.

⁷⁸ Skujenieks, M. *Latvijas statistikas atlases*. Rīga: Latvijas statistikas pārvalde, 1938., 10. lpp.

⁷⁹ LVA, PA–101. f., 10. apr., 75. l., 40. lp.

⁸⁰ Turpat, 8. apr., 17. l., 251. lp.

⁸¹ Turpat, 9. apr., 69. l., 64. lp.

iznīcinātāji, baidoties no partizānu uzbrukumiem, pārstāj darboties kā padomju aktīvisti.⁸² Tātad partizānu uzbrukumiem šajā laikā bija iespāids uz okupācijas režīma varu noteiktu pagastu ietvaros.

Tomēr jāatzīmē, ka visnegatīvāk IB darbību ietekmēja iekšējās problēmas, kādas bija raksturīgas arī čekai – marodierisms, alkoholisms, ālēšanās publiskās vietās u. c. lietas, kam par cēloni bija grūtības piemeklēt daudz maz adekvātus kadrus. IB lielā mērā pieteicās gan dažādas sabiedrības padibenes, gan daudzi demobilizētie sarkanarmieši, no kuriem daudzi pēc kara gadiem bija kļuvuši vairāk vai mazāk par deģenerātiem. Kā jau iepriekš tika norādīts, čeka sevišķu vērību pievērsa politisku neuzticamu kaujinieku atbrīvošanai no IB, taču lielākas problēmas tai sagādāja uzticamo kaujinieku sliktie ieradumi un uzvedība.

Spriežot pēc ziņojumiem gan iznīcinātāju bataljonu personālsastāva pavēļu grāmatās, gan aprinķu IeTK/VDM partijas pirmorganizāciju sēžu protokolos, alkoholisms un huligānisms bija raksturīgs visā IB hierarhijā, sākot ar ierindas kaujiniekiem un beidzot ar IB komandieri un štāba priekšnieku. Tā, piemēram, 1949. gada 8. aprīļa čekas partijas pirmorganizācijas sapulcē norādīts, ka VDM Limbažu aprinķa daļas IB kaujinieki, tajā skaitā, Romanovs, 1949. gada 23. martā pildot dienesta pienākumus, „izraisīja dzeršanu un grautiņu sabiedriskā vietā, savukārt bataljona vadītāji [komandieris] Šinokorenko un Naracajevs, kuriem tika uzdots novērst šādus incidentus, paši piedalījās dzeršanā ar sev pakļauto sastāvu, kā arī atsevišķiem IB vadu komandieriem”.⁸³

Ir fiksējamas arī atsevišķas iznīcinātāju dzēruma stāvoklī izdarītās slepkavības, kas reizēm aizgāja tik tālu, ka tika nogalināti paši iznīcinātāji. Piemēram, 1947. gada 24. martā pieci Valmieras operatīvās grupas kaujinieki komandiera Kabaņina vadībā organizēja kolektīvu dzeršanu Rencēnu pagastā. Viens no grupas kaujiniekiem Jakovļevs piedzērās un dzēruma stāvoklī bruņots devās atbrīvot savu arestēto draugu, kurš atradās vietējā milicijas iecirknī. Tā rezultātā Jakovļevs nošāva pie pagasta izpildkomitejas sardzē stāvošo iznīcinātāju Markulovu un smagi ievainoja citu iznīcinātāju Krodi.⁸⁴

Fiksējot šos faktus, neviļus rodas iespāids, ka IB faktiski nebija spējīgi reaģēt uz nacionālo partizānu uzbrukumiem, jo vienībās bija nesdisciplinētas, to kaujinieki dzēra un, iespējams, bez sevišķa optimisma iesaistījās vienmuļajos nacionālo partizānu ķeršanas

---

⁸² LVA, PA-101. f., 8. apr., 17. l., 251. lp.

⁸³ Turpat, PA-3342. f., 1. apr., 3. l., 8. lp.

⁸⁴ Turpat, PA-101. f., 10. apr., 73. l., 40. lp.

pasākumos, kas lielākajā daļā gadījumu bija vienkārši bezjēdzīga meža ķemmēšana bez jebkādam norādēm.

Kā piemēru iznīcinātāju lēnajai reaģētspējai varētu nosaukt Kārļa Mūsiņa („Kārlis”) partizānu grupas veikto padomju aktīvista Johana Adlera aplaupīšanu Salacas pagastā 1947. gada 11. aprīlī. Apmēram pustundu pēc partizānu grupas aiziešanas jeb ap plkst. 23:00 J. Adleram izdevās izlauzt šķūņa durvis, kurā viņu kopā ar ģimeni bija ieslēguši partizāni. J. Adlers uzreiz devās pie vietēja mežsarga, lai izsauktu miliciju, taču tikai sešos no rīta ieradās pirmie trīs iznīcinātāji, savukārt pēc sešām stundām, tātad pusdienlaikā atbrauca operatīvā grupa, kas pēc ierašanās „nozieguma vietā”, nesekmīgi centās dzīt pēdas K. Mūsiņa vadītajiem partizāniem.⁸⁵

Atsevišķos gadījumos konstatējams, ka iznīcinātāju bataljonos atradās visai bailīgi cilvēki, kas savas glēvulības dēļ nespēja pildīt uzdotos pienākumus. Piemēram, Valmieras pagastā naktī uz 1945. gada 3. jūlija viensētas „Pūrmales” tuvumā Valmieras čekas pilnvarotais Geraniuss kopā ar trīs iznīcinātājiem ierīkoja slēpni, lai noķertu pa ceļu ejošos nelegālistus. Atskaitē par slēpņa izvietojuma rezultātiem lasāms, ka līdzī paņemtie iznīcinātāji, ieraugot „bandītu” grupu, glēvi nobijās (*empycuu*) un atkāpās mežā, tikmēr Geraniuss patronu trūkuma dēļ nevarēja šaut no mašīnpistoles un tika nogalināts.⁸⁶

---

⁸⁵ LVA, 1986. f., 1. apr., 1425. l. (H. Ādmiņa krimināllieta), 48. lp.

⁸⁶ Turpat, 1825. f., 2. apr., 168. l. (Latvijas PSR VDM Valmieras apriņķa daļas veiktās kaujas operācijas cīņā pret nacionālajiem partizāniem), 14. lp.

3. NACIONĀLO PARTIZĀNU GRUPU VEIDOŠANĀS UN DARBĪBA ZIEMEĻRIETUMVIDZEMĒ 1944.–1945. GADĀ

3.1. Bruņotu nelegālistu grupu veidošanās no 1944. gada rudens līdz 1945. gada pavasarim

Līdz ar padomju okupācijas atsākšanos Ziemeļrietumvidzemē 1944. gada septembra otrajā pusē nelegālā stāvoklī sākotnēji pārgāja daudzi bijušie vācu laika policisti un vācu okupācijas režīma civiltiestāžu darbinieki, kuriem draudēja padomju varas iestāžu represijas, savukārt otro pieplūdumu nelegālistu rindām deva iesaukums Sarkanajā armijā, no kuras dezertējušās un no iesaukuma izvairījušās personas pievienojās jau esošajiem nelegālistiem. Šāda tendence ir novērojama visā Ziemeļrietumvidzemes teritorijā.

3.1.1. Bruņotu nelegālistu grupu veidošanās Katvaru un Pociema pagastos

Katvaru pagastā 1944. gada rudenī izveidojās četru vīru liela grupa no personām, kas bija izvairījušās no iesaukuma sarkanarmijā vai dienējušas vācu policijā. Šīs grupas līderis bija Vilis Skujiņš, kurš vācu okupācijas laikā bija dienējis 17. policijas bataljonā, bet 1943. gadā no tā dezertējis un slēpies savās mājās „Mežniekos”, ko turpinājis arī pēc padomju karaspēka ienākšanas Limbažu pievārtē 1944. gada septembra nogalē. Kopā ar Vili Skujiņu slēpās abi viņa brāļi Elmārs un Alberts, kuri bija izvairījušies no iesaukuma Sarkanajā armijā, kā arī Skujiņu vietējais paziņa Ziedonis Muciņš, kurš arī bija izvairījies no dienesta sarkanarmijā.⁸⁷ Līdz 1945. gada maija sākumam šī nelegālistu grupiņa dzīvoja klusi „Mežniekos”, palīdzot Skujiņu vecākiem dažādos saimniecības darbos.

Skujiņa grupai par pamudinājumu uzsākt bruņotu cīņu pret okupācijas režīmu kļuva notikums, kas sākās ar Skujiņu kaimiņu nodevību. Blakus esošajās mājās „Līdumniekos” strādājošs gans bija ievērojis, ka no Skujiņu mājām ļoti ātri tiek izvestas mēslu kaudzes, kas radīja aizdomas par vēl kādu darbaroku klātesamību. „Līdumnieku” māju saimniece un padomju aktīviste Klāra Kalniņa, noprazdama, ka „Mežniekos” kāds slēpjas, par to paziņoja vietējam partorgam Jānim Voldiņam.⁸⁸ 2. maija rītā J. Voldiņš kopā ar iznīcinātājiem Jēkabu Vītiņu, Kārli Kalniņu, kurš bija K. Kalniņas vīrs, un komsorgu Ilgvaru Pēteronu devās uz „Mežniekiem” tvarstīt tur slēpjošos nelegāļus.

⁸⁷ LVA, 1986. f., 1. apr., 40698. l. (V. Skujiņa krimināllieta), 1. sēj., 16.–17. lp.

⁸⁸ Anonīmas personas atmiņas, pierakstītas 2016. gadā. Autora arhīvs

Atstājuši Kalniņu un Pētersonu posteņos uz ceļa, Voldiņš un Vītiņš iegāja Skujiņu mājās, lai sāktu pārmeklēšanu. Tajā pašā brīdī Skujiņu tēvs Augusts Skujiņš tēvs devās brīdināt šķūnī esošos nelegālus par kratīšanu, lai tie paspētu aizbēgt. Tā laikā no mājas iznāca abi tvarstītāji, pa kuriem šķūnī palikušie Elmārs un Alberts Skujiņš atklāja uguni, un izraisījās savstarpēja apšaušana, kuras laikā tika ievainots Augusts Skujiņš. Voldiņš un Vītiņš sekoja uz mežu bēgošajiem Skujiņu brāļiem, taču acīmredzot bija pārrēķinājušies ar pretinieku skaitu, jo mežā viņus sagaidīja pozīcijās izvietojušies Vilis Skujiņš un Ziedonis Muciņš. Īsā apšaudē abi padomju aktīvisti tika nogalināti.⁸⁹ Pēc abu aktīvistu liķu noslēpšanas Skujiņa grupa uz aptuveni trīs dienām atstāja vietējo apkārtni, lai izvairītos no iekšlietu karaspēka veiktajām ķemmēšanas operācijām. Pēc trīs dienām nošauto Voldiņu un Vītiņu purva akacī atrada apkārtnes mežus ķemmējošie 36. motostrēlnieku pulka karavīri.⁹⁰

Apšaudes laikā viens no pie mājas palikušajiem iznīcinātājiem I. Pētersons aizsteidzās uz Pociema izpildkomiteju izsaukt papildspēkus, un notikuma vietā tikai pēc kaujas ieradās 30 iekšējā karaspēka karavīri, kuri uzsāka teritorijas pārmeklēšanu. Vienlaikus traģisks pavērsiens notika, kad sapratuši savu bezizejas stāvokli, kādā nonākuši, pašnāvību izdarīja abi Skujiņu vecāki, uzspriecinoties ar granātu pirtī.⁹¹ Pēc šī notikuma tika arestēti seši „bandītu atbalstītāji”.⁹² Viss notikušais, kā vēlāk redzams, motivēja Skujiņa grupu uzsākt nežēlīgas atriebības akcijas un cīņu pret okupācijas režīmu, gaidot karu starp Rietumvalstīm un PSRS.⁹³

Pavadījuši dažas dienas ārpus Katvaru pagasta, partizānu četrotne atgriezās „Mežniekos”, kurus čekisti bija atstājuši bez jebkādas apsardzes. Tur paņēmuši savas palikušās personīgās mantas, Skujiņi nodedzināja šķūni, zem kura bija uzcelts bunkurs un devās prom.⁹⁴ Grupa turpmākās nedēļas pavadīja mežos Katvaru pagastā, veidojot sakarus ar apkārtnes paziņām.

Blakus esošajā Pociema pagastā 1944.gada septembrī izveidojās vēl viena nelegālistu grupa, kurā ietilpa bijušais Pociema pagasta aizsargu nodaļas priekšnieks Alfrēds Vikmanis kopā ar vēl vienu policistu Kārli Ļesku, no iesaukuma Sarkanajā armijā izvairījušos Edgaru Saukumu, bijušo leģionāru Alfrēdu Bašēnu un policistiem Andreju Niedru un Kārli Lancmani. Šie nelegālisti pārgāja pagrīdē, lai izvairītos no iespējamajām padomju varas iestāžu represijām par

⁸⁹ LVA, 1986. f., 1.apr., 40698. l., 1. sēj., 16. lp.

⁹⁰ Turpat, 4. sēj., 126. lp.

⁹¹ Turpat, 171. lp.

⁹² Turpat, 1825.f., 2. apr., 168. l., 6. lp.

⁹³ Ē. Skujiņa atmiņas, pierakstītas 2016. gadā. Autora arhīvs

⁹⁴ LVA, 1986. f., 1.apr., 40698. l., 1. sēj., 118. lp.

savu darbību vācu okupācijas laikā un slēpās mežā netālu no „Baložu” mājām, nenodarbojoties ar nekādiem uzbrukumiem padomju varas iestādēm.⁹⁵

3.1.2. Bruņotu nelegālistu grupu veidošanās Rozēnu un Mazsalacas pagastā

Laikā ap 1944. gada oktobrī Rozēnu pagastā no bijušajiem policistiem un Sarkanās armijas dezertieriem izveidojās divas nelegālistu grupas. Arī šajā gadījumā potenciālo nacionālo partizānu grupu sastāvu pamatā veidoja no padomju represijām bēgošie policisti, kuri nebija atkāpušies kopā ar Vērmahtu, kā arī personas, kas dažādu iemeslu dēļ nevēlējās dienēt Sarkanajā armijā.

Pirmo nelegālistu vilni radīja 1944. gada oktobra iesaukums Sarkanajā armijā. Pēc savstarpējas norunas nelegālā stāvoklī kopīgi pārgāja Augusts un Jānis Līismaņi, Ernests Vilnis, Rūdolfs Viņķis, kā arī vietējais ukraiņis Anufrijs Potopņiks. Šie nelegālisti sāka dzīvot kopā un uzbūvēja sev bunkuru. Abi brāļi Līismaņi 1941. gadā bija pašaizsardzībā un Augusts Līsmānis vēlāk dienēja arī policijas bataljonā, Ernests Vilnis bija pašaizsardzības un leģionārs. Grupai vēlāk pievienojās vēl divi vietējie iedzīvotāji Alberts Jēkabsons un Augusts Apinis.⁹⁶

Paralēli šai grupai notika vēl vienas grupas veidošanās. 16. oktobrī mežā iebēga policists Arnolds Liepiņš. Anufrijs Potopņiks atdalījās, lai slēptos atsevišķi, bet 1944. gada novembrī kopā ar no iesaukuma sarkanarmijā izvairījušos Rihardu Rambu pievienojās Arnoldam Liepiņam, kurš bija uzbūvējis savu bunkuru.⁹⁷

Mežā iebēgušo rindas tā paša gada decembrī papildinājās ar vēl vienu Sarkanās armijas iesaukumu, kā arī no Sarkanās armijas rindām dezertējušām personām. 6. decembrī no Sarkanās armijas kopā dezertēja vēl četri Rozēnu pagasta iedzīvotāji – Jānis Ilus, Viktors Probuks, Jānis Leinasārs un kāda persona uzvārdā Žagars.⁹⁸ J. Leinasārs pievienojās Arnolda Liepiņa grupai, savukārt J. Ilus un V. Probuks sāka slēpties kopīgi.

26. decembrī nelegālā stāvoklī pārgāja iesauktais Ernests Korps kopā Gothardu Krievu, kurš baidījās no iespējamām represijām par savu dienestu vācu palīgpolicijā. Abi mežā satikās ar Jāni Leinasāru un īsi pirms Jaunā gada pievienojās Arnolda Liepiņa grupai.⁹⁹ Liepiņa grupas

⁹⁵ LVA, 7068. l. (A. Vikmaņa krimināllieta), 1. sēj., 31.–32., 54. lp.

⁹⁶ Turpat, 2. apr., P-1109. l. (A. Līismaņa krimināllieta), 65., 66., 67. lp.; 1. apr., 4061. l., 217. lp.

⁹⁷ Turpat, 1894. l., 1. apr. (Limbažu aprīņķis), 1674. l. (legalizētā bandīta E. Viņņa ģimenes deportācijas lieta), 9. lp.

⁹⁸ Turpat, 1986. f., 1. apr., 17186. l. (J. Ilus krimināllieta), 20. lp.

⁹⁹ Turpat, 4061. l., (E. Korpa krimināllieta) 219.–220. lp.

apbruņojumu veidoja trīs šautenes, viena karabīne, viena mašīnpistole un granātas,¹⁰⁰ savukārt otrai grupai bija viena karabīne un trīs šautenes.¹⁰¹ Abu grupu bunkuri atradās tuvu viens otram un tika uzturēti savstarpēji sakari.

1945. gada janvārī kopīgi sāka slēpties dezertieri J. Ilus un V. Probuks, kuriem pievienojās J. Ilusa brālis Aleksandrs Ilus. Viesojoties pie cita sarkanarmijas dezertiera Voldemāra Grīnberga, tika lemts par slēpšanos kopā, līdz ar ko mēneša pirmajās dienās četrotne uzbūvēja sev zemnīcu Salacas upes krastā. Februārī grupai pievienojās Nikolajs Skrastiņš, kurš slēpās pēc izvairīšanās no dienesta Sarkanajā armijā. Grupas apbruņojumā bija piecas šautenes un viena mašīnpistole.¹⁰² Šī grupa neplānoja iesaistīties nekādās aktivitātēs pret padomju režīmu, taču gatavojās iespējamai sadursmei ar padomju drošības spēkiem, izliekot savas zemnīcas apkārtnē kājnieku mīnas.¹⁰³

Tādejādi Rozēnu pagasta mežos bija izveidojušās trīs grupas, kuras nekādas aktivitātes neveica un klusi dzīvoja mežos, ik pa laikam aizejot uz savām mājām pēc pārtikas. Spriežot pēc visa, grupās nebija arī militāras disciplīnas un komandieru, tajā pašā laikā čekas dokumentos pirmās pieminētās grupas tiek dēvētas par Arnolda Liepiņa un Ernesta Viļņa „bandām”.

Mierīgajā mežā dzīvē nelielu trauksmi ienesa 1945. gada 12. februāris, kad kāds no Ernesta Viļņa grupas pamanīja tuvojošos čekas spēkus, kuri ķemmēja mežu. Nevēlēdamies iesaistīties sadursmē, partizāni pameta savu bunkuru un, pa ceļam pabrīdinājuši otru grupu, devās prom no bīstamās vietas. Nākamais bunkurs tika uzcelts sešus kilometrus tālākā vietā Zābakpurvā.¹⁰⁴

Pirmos panākums IeTK Rozēnu pagastā guva marta sākumā, kad partizāna J. Ilusa tēva aizturēšanas un nopratināšanas laikā 3. martā čekistiem izdevās noskaidrot piecu vīru lielās grupas slēpšanās vietu.¹⁰⁵ Nelegāli, domādami, ka nekas ļauns nenotiks, bija pastāstījuši saviem radniekiem par savas zemnīcas atrašanās vietu, tāpēc viņu atklāšana bija vairs tikai laika

---

¹⁰⁰ LVA, 1894.f., 1. apr. (Limbažu apr.), 1674. l., 4. lp.

¹⁰¹ Turpat, 1986.f., 2. apr., P-11019. l., 68. lp.

¹⁰² Turpat, 17186. l., 107., 109. lp.

¹⁰³ Turpat, 113. lp.

¹⁰⁴ Turpat, 1. apr., 4061. l., 218. lp.

¹⁰⁵ Turpat, 2. apr., 17186. l., 31. lp.

jautājums. Vakarā no 4. uz 5. martu tika organizēta čekas operācija, kuras rezultātā visi pieci grupas locekļi tika sagūstīti, neizrādot nekādu pretošanos.¹⁰⁶

Turpmākajā laikā līdz 1945. gada vasarai atlikušās abas Rozēnu pagasta grupas slēpās savos bunkuros un ar nekādu aktīvu darbību nenodarbojās, vien sekoja līdzī jaunuzņēmumiem, klausoties radio, kas atradās E. Viļņa grupas bunkurā.¹⁰⁷ Nelegālisti ar cerībām par iespējamu Rietumvalstu uzbrukumu Padomju Savienībai turpināja gaidīt kara beigas un tām sekojošos notikumus.

Mazsalacas pagastā izveidojās no apkārtnes policistiem nelegālistu grupa, kuru vadīja Latvijas armijas kapteinis Pēteris Daugulis, kurš vācu okupācijas laikā bija Mazsalacas komandants, kā arī 319. policijas bataljona rotas komandieris. Pēc tam, kad frontes līnija šķērsoja Mazsalacu 1944. gada septembra beigās, Daugulis, lai izvairītos no sagaidāmajām represijām, sāka slēpties. Oktobrī Daugulim pakāpeniski pievienojās citi apkārtējie nelegālisti, tajā skaitā policisti Edgars Kažoks, Jānis Līsmāns, Ivars Riekstiņš un Antons Saulītis, Saulīša brālis Jānis Saulītis, Artūrs Apsītis, Alberts Peipss un bijušais Ipiķu pagasta vecākais Haralds Vorps,. Uz īsu brīdi grupai pievienojās arī Oskars Lejiņš un Jāņa Līsmāna brālis Jēkabs Līsmāns, taču šie nelegālisti pēc dažu dienu klātbūtnes devās prom. Decembrī grupai pievienojās nelegālists Voldemārs Majors. Galu galā bija izveidojusies grupa, kas sastāvēja no deviņiem cilvēkiem un kas bija apbruņota ar desmit šautenēm, vienu mašīnpistoli, divām medību bisēm un 15 granātām, piedevām, gandrīz katram grupas loceklim bija pa pistolei vai revolverim.¹⁰⁸

Arī šī nelegālistu grupa nenodarbojās ar aktīvu darbību un dzīvoja klusi, sekojot kara notikumu attīstībai ar cerību, ka pēc viegli prognozējamās Vācijas sakāves sāksies jauns karš, kurā Rietumvalstis stāsies pret PSRS, un Latvijai būs iespēja atgūt savu neatkarību. Kā Daugulis plānoja, kara gadījumā grupai ar ieročiem rokās būtu jāuzsāk uzbrukumi padomju varas iestādēm un karaspēkam. Līdz tam ieturot nogaidošu pozīciju grupas locekļi mierīgi dzīvoja mežā, iztiekot no mājās palikušo radnieku atbalsta un medībām.

Dauguļa grupas sastāvs gan bija samērā nestabils. Jau 1945.gada janvārī grupu pameta pērnā gada decembrī klāt nākušais Voldemārs Majors, kurš nevēlējās dzīvot tālu no savām mājām, savukārt klāt pienāca Edgara Kažoka tēvs Tenis Kažoks, kuram čeka bija pavēlējusi

---

¹⁰⁶ LVA, 1825. f., 2. apr., 168. l., 4. lp.

¹⁰⁷ Turpat, 1894.f., 1. apr., (Limbažu apriņķis), 1674. l., 6. lp

¹⁰⁸ LVA, 1986.f., 1. apr., 36139. l. (P. Dauguļa krimināllieta), 41.–43. lp.

izvest savu dēlu no meža.¹⁰⁹ 6. februārī IeTK Valmieras daļa apstiprināja plānu Dauguļa grupas „atklāšanai un likvidācijai”.¹¹⁰ Acīmredzot čekisti cerēja izmantot nelegālu radniekus to izvešanai no meža.

Līdz ar V. Majora aiziešanu drošības apsvērumu dēļ grupa 8. februārī mainīja savu uzturēšanās vietu un uzbūvēja bunkuru 1–2 km attālumā no Edgara Kažoka mājām. Lai neuzturētos pārāk ilgi vienā vietā, aptuveni pēc mēneša tika uzcelts jauns bunkurs Rozēnu pagasta Zābakpurvā.

Aprīlī grupu pameta Ivars Riekstiņš un Artūrs Apsītis – arī šie grupas dalībnieki nevēlējās regulāri mērot gandrīz 10 kilometrus garo ceļu līdz mājām pēc pārtikas, tāpēc izlēma turpmāk slēpties savu viensētu tuvumā. Līdz ar to partizānu grupa atkal mainīja savu bāzēšanās vietu, uzceļot bunkuru „Rūdu” māju apkaimē. Pēc 10 nodzīvotām dienām Dauguļa grupas partizāni atgriezās Zābakpurvā, kur sagaidīja maiju, pēc tam atkal pārejot uz jaunu slēpšanās vietu.¹¹¹ Maijā grupu pameta bijušais Ipiķu pagasta vecākais Haralds Vorps, kurš bija nonācis domstarpībās ar grupas līderi par grupas darbības mērķiem, proti, Vorps Dauguļa plānus bruņotas pretošanās izvērsšanai un diversiju veikšanai pret padomju režīmu uzskatīja par absolūti bezjēdzīgiem. Pēc Dauguļa grupas aiziešanas Vorps pārgāja uz Idus pagasta Rūķu mežu, kur pievienojas turp strauji augošajai Eduarda Čokas grupai.¹¹²

3.1.3. Bruņotu nelegālistu grupu veidošanās Idus, Ternejas, Naukšēnu un Ķoņu pagastos

Šajā laikā lielākā nelegālistu grupa izveidojās netālu no Rūjienas. Cilvēku pāriešana nelegālā stāvoklī pastiprinājās līdz ar 1945. gada janvāri, kad IeTK apriņķa daļa uzsāka bijušo policistu, leģionāru un vācu civilpārvaldes iestāžu darbinieku arestus. Tā janvārī nelegālā stāvoklī pārgāja Rūjienas vidusskolas fizikultūras skolotājs Eduards Čoka, kurš vācu okupācijas laikā bija dienējis latviešu leģiona 19. grenadieru divīzijā leitnanta pakāpē, bet atgriezies mājās vēl kara laikā un, dezertējot no vācu karaspēka, tur palicis līdz Sarkanās armijas ienākšanai Vidzemē. E. Čoku pāriet nelegālā stāvoklī pamudināja uzaicinājums ierasties uz nopratināšanu IeTK.¹¹³ Līdzīga iemesla dēļ pagrīdē 30. janvārī pārgāja Ternejas pagastā dzīvojošais vācu laika policists Jānis Rezgālis, uz kura māju šajā dienā bija ieradies čekas Rūjienas iecirkņa operatīvais

¹⁰⁹ LVA, 1986.f., 1. apr., 36139. l., 22. lp.

¹¹⁰ Turpat, 1825. f., 2. apr., 165. l. (Latvijas PSRS VDM Valmieras apriņķa daļas dienesta ziņojumi par veiktajām operācijām cīņā pret nacionālajiem partizāniem kartotēka), 1., 2. lp.

¹¹¹ Turpat, 1986. f., 1. apr., 36139. l., 44.–46. lp.

¹¹² Turpat, 17559. l. (J. Rezgaļa krimināllieta), 1. sēj., 24. lp.

¹¹³ Turpat, 4916. l. (K. Lauberta krimināllieta), 77. lp.

pilnvarotais Jānis Rusmanis, kurš lika Rezgalim viņam nākt līdzī uz Rūjienu. Pa ceļam abi iegriezās kādās mājās, lai pārļāistu nakti. Kad Rusmanis aizmiga, Rezgalis izmantoja radušos izdevību un iebēga mežā.¹¹⁴

1945. gada aprīlī Rezgalis sāka slēpties Tērnejas pagastā kopā ar tobrīd nelegālā stāvoklī pārgājušo Idus pagasta iedzīvotāju un policistu Kārli Grīnbergu. Šajā laikā sākās vietējo nelegālistu saplūšanas process. Abiem nelegāļiem ap aprīli pievienojās brāļi Kārlis un Gvido Bērziņi, nedaudz vēlāk Kārlis Bērziņš uz grupu atveda Eduardu Čoku, ar kuru bija periodiski bija slēpies kopā kopš 1945. gada februāra. Vēlāk grupai pievienojās agronoms un policists Ernests Blaķis un no iesaukuma sarkanarmijā izvairījušies nelegālisti Jēkabs Dreimanis, kā arī brāļi Gusts un Alfrēds Ļeskas. Vienlaikus grupa mainīja savu uzturēšanās vietu un pārgāja no Ternejas pagasta uz lielo „Rūķu” mežu, kas atradās tuvāk Igaunijas robežai un bija drošāka vieta, kur slēpties. Tur partizāni uzcēla zaru būdas un vēlāk arī zemnīcu. Pēc pārejas uz „Rūķu” mežu, Čokas grupa turpināja augt. Maijā tai pievienojās no Dauguļā grupas pārgājušais kādreizējais Ipiķu pagasta vecākais Haralds Vorps.

Partizāni izveidoja sakarus ar vietējo mežsargu Eduardu Viti, kurš darbojās kā starpnieks pārtikas un citu lietu nodošanā partizāniem no viņu radniekiem. Čokas grupai bija arī ļoti efektīva izlūkošana, pateicoties tam, ka grupas atbalstītāja Marta Grīnvalde strādāja par telefonisti Idus pagasta pasta un telefona centrālē „Vērsis”, līdz ar ko viņai bija viegli uzzināms par plānotajām čekas karaspēka un iznīcinātāju plānotajām operācijām vietējā apkaimē, tāpēc partizāni varēja justies samērā droši.¹¹⁵

Grupa pēc vācu armijas atkāpšanās bija izveidojusi arī vērā ņemamus apbruņojuma un munīcijas krājumus. Grupai bija viens rokas ložmetējs, sešas mašīnpistoles, četras šautenes, astoņas pistoles un revolveri, kā arī aptuveni 650 patronu, taču lielāki munīcijas krājumi tika noglabāti citā vietā Idus pagastā. Tajos bija aptuveni 6000 patronu.

Jaunizveidojusies partizānu grupa par savu mērķi izvirzīja cīņu pret padomju režīmu, taču tajā pašā laikā E. Čoka vēlējās atturēties no bruņotām akcijām, kamēr nav sācies Rietumvalstu uzbrukums Padomju Savienībai, kura laikā partizāni tad pievienotos cīņai. Līdz tam brīdim tika plānots gatavoties partizānu karam un pieļauta pretošanās nevardarbīgā veidā. Tā 15. maijā Čoka

---

¹¹⁴ LVA, 1986. f., 1. apr., 17559. l., 1. sēj., 120. lp.

¹¹⁵ Turpat, 24., 72., 80., 182. lp.

kopā ar Kārli Bērziņu, Jāni Rezgali un Ernestu Blaķi Rūjienā, netālu no Sv. Bērtuļa luterāņu baznīcas izkāra Latvijas karogu.¹¹⁶

Paralēli grupas veidošanai no Idus un Ternejas pagasta nelegāļiem, Čoka centās pulcēt vienkopus personas no apkārtējiem pagastiem, regulāri veicot pārgājienus viens pats vai kopā ar citiem partizāniem uz apkārtējiem pagastiem. Vienlaikus grupas veidošanai Idus pagastā Čoka sāka kontaktēties ar nelegālistiem Naukšēnu pagastā. 26. maijā viņš kopā ar Haraldu Vorpu un Kārli Bērziņu devās uz Naukšēnu pagastu, lai tiktos ar tur dzīvojošajiem nelegālistiem. Šajā laikā Naukšēnu pagastā 1945. gada janvāra represiju rezultātā bija izveidojusies nelegāļu grupa, kurā ietilpa policisti Kārlis Lauberts un Jānis Bergins, vācu laika civilierēdnis Voldemārs Pētersons un leģionārs Jānis Majors. Čokam palika labs iespaids gan par apstākļiem, kādos dzīvoja partizāni, gan par viņu saliedētību un disciplinētību, kas nebija raksturīga Idus pagasta mežā dzīvošajai nelegālistu grupai, kuras dalībnieki neizturējās nopietni pret Čokas plāniem gatavoties partizānu karam, kā arī nelabprāt veica tādus elementārus piesardzības pasākumus kā, piemēram, sargposteņu izvietošanu. Čokas grupa dažas dienas uzturējās kopā ar Lauberta grupu un jūnija sākumā devās atpakaļ uz Idus pagastu.¹¹⁷

Vēl viena partizānu grupa izveidojās blakus esošajā Ķoņu pagastā, apvienojoties no iesaukuma Sarkanajā armijā izvairījušamies bijušajam leģionāram Žanim Miķelsonam ar diviem igauņu leģionāriem Heino Solomecu un Rammo Olevu. Visi trīs nelegālisti nejauši satikās Ķoņu pagasta „Taukumu” mājās, kuru šķūnī tika izrakts bunkurs dzīvošanai. Februārī trijotnei pievienojās vēl viens vietējais nelegālists Maigonis Pope, kurš bija pārgājis nelegālā stāvoklī pēc tam, kad IeTK arestēja viņa tēvu par strādāšanu civilpārvaldes amatā nacistiskās Vācijas okupācijas laikā. Par grupas faktisko līderi kļuva Miķelsons.

Šajā laikā partizānu grupa bija samērā vāji apbružota. Abiem igauņu partizāniem bija mašīnpistoles, taču Miķelsonam un Popem nebija nekādu ieroču.

Nelegālistu grupa „Taukumos” nodzīvoja līdz marta beigām, kad pārgāja uz kādu siena šķūni mežā Ķoņu pagastā. Šajā slēptuvē pavadījuši pāris nedēļas, Ž. Miķelsons un M. Pope atgriezās „Taukumos”, kur viņiem pēc dažām dienām pievienojās H. Solomecs, savukārt R. Olevs bija devies kur citur. Jauna vietas maiņa notika aprīļa vidū, kad trijotne pārcēlās uz mežu

---

¹¹⁶ LVA, 1986. f., 1. apr., 17559. l. 1. sēj., 109., 131.–132., 194.–195. lp.

¹¹⁷ Turpat, 73., 181. lp.

Naukšēnu pagastā, kur uzcēla bunkuru blakus Juldurgai un tajā nodzīvoja turpmāko laiku līdz jūnijam.¹¹⁸

3.2. Nacionālo partizānu grupu darbība 1945. gada vasarā

3.2.1. Skujiņa grupas darbība 1945. gada vasarā

Pēc sadursmes ar vietējiem iznīcinātājiem „Mežnieku” mājās Skujiņa grupas partizāni iekārtojās Katvaru pagasta dienvidu daļas mežos, kuru apkārtnē grupai bija vairāki atbalstītāji. Vasaras laikā grupa papildinājās ar jauniem nelegāļiem, kuri slēpās no padomju varas represīvajām iestādēm. Partizāniem pievienojās bijušie policisti Jānis Pētersons un Eduards Kalniņš, kuri abi slēpās kopīgi netālu esošajās „Piķu” mājās.¹¹⁹

Grupai bija samērā labs apbruņojums – trīs mašīnpistoles un trīs šautenes, katram grupas loceklim bija pa pistolei. Rezerves krājumos bija vēl divas šautenes un vairāki simti patronu. Grupas locekļiem bija arī iesaukas, kas tikai daļēji tika izmantotas konspiratīviem nolūkiem, jo, piemēram, Vilis Skujiņš nejuta sevišķu vajadzību slēpties zem segvārda, kad viņa personība padomju drošības iestādēm tāpat bija zināma un tuvākie radnieki bija miruši vai atradās mežā.

Pirmo akciju pret okupācijas režīmu Skujiņa grupa centās veikt 18. jūnijā. Partizāniem bija zināms, ka Katvaru skolā notiks svinīgs pasākums par godu Latvijas PSR piecgadei. Lai sabojātu okupantu režīma svētkus, grupas komandieris nomīnēja skolas ārdurvis, taču kāds pamanīja Skujiņa darbošanos ap durvīm, dēļ kā Skujiņam nācās atstāt skolu un priekšlaicīgi uzspriecināt izliktās mīnas. Pēc tam sekojošās čekas operācijas laikā tika aizturēti divi grupas atbalstītāji.¹²⁰

Nākamā grupas akcija, šoreiz jau pret padomju režīma aktīvistiem, sekoja 15. augustā, kad grupas partizāni nolēma nogalināt Umurgas izpildkomitejas priekšsēdētāju un Limbažu tautas tiesas piesēdētāju Antonu Prauliņu. Lai noķertu šo padomju darboni, grupas komandieris ierīkoja slēpni netālu no Prauliņa mājas Umurgas pagastā pa ceļam uz Umurgu. Skujiņam Prauliņu izdevās sagaidīt ap plkst. deviņiem no rīta, kad viņš kopā ar meitu devās uz Limbažiem. Skujiņš nostājās priekšā Prauliņa pajūgam, taču Prauliņš nepaklausīja mežabrāļa komandai

---

¹¹⁸ LVA, 1986. f., 1. apr., 18226. l. (Ž. Miķelsona krimināllieta), 1. sēj., 27., 29.–31. lp.

¹¹⁹ Turpat, 40698. l., 1. sēj., 18. lp.

¹²⁰ Turpat, 1825. f., 2. apr., 167. l. (Nacionālo partizānu aktivitātes Valmieras apriņķī), 10. lp.

apstāties un skubināja zirgu rikšot ātrāk, pēc kā tika atklāta uguns, nogalinot Prauliņu un ievainojot rokā viņa meitu, kura pamanījās pārņemt grožus un aizbraukt līdz Limbažiem.¹²¹

Drīz pēc šī sekoja nākamais uzbrukums, kas tika vērsts pret Pāles pagasta iznīcinātāju Jāzepu Kandavnieku, kuram jau 1945. gada jūlijā vienreiz bija izdevies izsprukt no trīs bruņotu presonu uzbrukuma pie Gustu meža. Toreiz iznīcinātājs bija braucis ar riteni pa ceļu, pēkšņi ticis apšaudīts. Lai arī nav zināmas šo trīs cilvēku personības, visticamāk, tie bija Skujiņa grupas vīri. Iespējams, reaģējot tieši uz šo uzbrukumu, 30. jūlijā Skujiņa grupas partizānu meklēšanai Pociema pagasta mežos tika novirzīta VDTK operatīvā grupa iekšlietu karaspēka karavīru un iznīcinātāju sastāvā. Partizānu meklēšana beidzās bez rezultātiem.¹²²

Šajā reizē 17. augusta rītā grupas komandiera jaunākie brāļi Elmārs un Alberts Skujiņi, gaidīdami Kandavnieku, noslēpās mežā netālu no viņa mājas. Neko nenojauzdams, Kandavnieks devās uz lauku, lai atvestu uz mājām zirgu. Sagaidījuši Kandavnieku, abi brāļi viņu ieveda mežā un nošāva. Kandavnieka līķi izdevās atrast tikai nākamajā dienā, kad tam nejauši uzdūrās kāds zēns.¹²³

Augusta mēnesī partizānu grupa papildinājās ar vēl vienu personu. Grupai pievienojās Alberta Skujiņa bijušais klasesbiedrs un leģionārs Jānis Oškalns, kurš bija atradies nelegālā stāvoklī kopš 1944. gada rudens, kad leģiona atkāpšanās laikā bija no tā dezertējis un atgriezies mājās, kur turpinājās slēpties pēc iesaukuma Sarkanajā armijā.¹²⁴

Alberts un Elmārs Skujiņi drīz vien veica nākamo uzbrukumu, kas tika vērsts pret abu kaimiņu Kārli Kalniņu, kurš kā iznīcinātājs bija iesaistīts Skujiņu aizturēšanas mēģinājumā 1945. gada 2. maijā. Nolēmuši atriebties par nodevību, abi Skujiņi 1. septembrī sagaidīja Kalniņu pie „Līdumnieku” mājām un viņu nošāva.¹²⁵

Līdz ar 1945. gada vasaru Skujiņa grupa bija uzsākusi aktīvus uzbrukumus padomju režīma aktīvistiem, nepilna mēneša laikā nogalinot vienu padomju iestādes darbinieku un divus iznīcinātājus. Valmieras apriņķa komitejas kara daļas atbildīgais Rozenbergs savā atskaitē LK(b) CK 1945. gada septembrī bija spiests konstatēt to, ka IeTK apriņķa daļa nespēj tikt galā ar

---

¹²¹ LVA, 1986. f., 1. apr., 40698. l., 4. sēj., 308. lp.

¹²² Turpat, 1825. f., 2. apr., 168. l., 20. lp.

¹²³ Turpat, 1986. f., 1. apr., 40698. l., 4. sēj., 129., 292. lp.

¹²⁴ Turpat, 174. lp.

¹²⁵ Turpat, 1. sēj., 20. lp.

Skujiņa grupas uzbrukumiem, kuri ir nopietni demoralizējuši vietējos iznīcinātājus.¹²⁶ Spriežot pēc dokumentiem, čeka nebija veikusi nekādus sevišķus pasākumus Skujiņa grupas iznīcināšanai. Aģentūras lieta pret to tika vērsta tika 1945. gada oktobra otrajā pusē.¹²⁷

3.2.2. Partizānu grupu pakāpeniskā iziršana Rozēnu un Mazsalacas pagastos

Atšķirībā no partizānu aktivizēšanās Limbažu pievārtē, Valmieras apriņķa ziemeļrietumu daļā mītošās partizānu grupas turpināja dzīvot klusi. Beidzoties karam un nenotiekot nekādām nozīmīgām starptautiskām pārmaiņām, sākās pakāpenisks šo grupu iziršanas process. Tā kā nacistiskā Vācija bija kapitulējusi, sarkanarmijas dezertieriem un no dienesta tajā izbēgušajām personām vairs nebija iemesla baidīties no nokļūšanas frontē un dienesta PSRS karaspēkā.

IeTK Valmieras apriņķa daļa 1945. gada 12. jūnijā izstrādāja plānu Liepiņa un Viļņa grupu likvidācijai aģentūras lietas „Bolotnije” ietvaros.¹²⁸ Viens no veiktajiem čekas pasākumiem bija spiediena izdarīšana uz nelegālistu radniekiem, veicot vairākkārtējus viņu arestus bez pierādījumiem par savu mežos dzīvojošo radnieku atbalstīšanu.¹²⁹ Apvienojumā ar morāles kritumu pašu partizānu vidū, neredzot vairs jēgu vienmuļajai dzīvošanai mežā, līdz 1945. gada jūnijam sākās pakāpeniska Rozēnu pagasta mežos dzīvojošo grupu sadalīšanās un vēlāk arī legalizācija. Šajā laikā no Liepiņa grupas atdalījās Jānis Leinasārs, savukārt no Viļņa grupas aizgāja Augusts Apinis un Ernests Korps. Trijotne turpināja dzīvot mežā atsevišķā bunkurā. Tāpat turpinājās Viļņa grupas dalīšanās, kurā tobrīd atradās četri partizāni. No grupas bunkura aizgāja Ernests Vilnis un Alberts Jēkabsons, un tajā palika abi brāļi Jānis un Augusts Līsmāņi.¹³⁰

Mežā dzīvojošie nelegālisti sāka legalizēties augustā. Padomju varas iestādēm 25. augustā nolēma pieteikt Jānis Leinasārs, Ernests Korps un Rūdolfs Viņķis.¹³¹ 26. augustā pieteicās Augusts Apinis, 27. augustā legalizējās Augusts un Jānis Līsmāņi, 30. augustā no meža izgāja un legalizējās Alberts Jēkabsons.¹³² Ap šo pašu laiku to izdarīja arī Anufrijs Potopņiks. Mežā vēl palika Arnolds Liepiņš, Ernests Vilnis, Rihards Ramba un Gothards Krievs, kuri neticēja, ka legalizējoties netiks represēti.

---

¹²⁶ LVA, PA-101. f., 8. apr., 17. l., 251. lp.

¹²⁷ Turpat, 1825. f., 2. apr., 165. l., 37. lp.

¹²⁸ Turpat, 3. lp.

¹²⁹ Turpat, 1894. f., (Limbažu apriņķis), 1656. l. (legalizētā bandīta A. Liepiņa ģimenes deprtācijas lieta), 3.-4. lp.

¹³⁰ Turpat, 1674. l., 4., 8. lp.

¹³¹ Turpat, 1986. f., 1. apr., 4061. l., 23. lp.

¹³² Turpat, 1825. f., 2. apr., 3. l. (Nacionālo partizānu uzskaites kartotēka), 191., 1781., 1936. lp.

Līdzīgā garā turpinājās arī samērā netālu dzīvojošās Dauguļa grupas izjukšanas process. 1945. gada jūnijā no tās aizgāja Jānis Saulītis, Antons Saulītis un Alberts Peipss. Tā kā nekādas pārmaiņas vēl nebija notikušas un nekas neliecināja, ka kaut kas varētu notikt tuvākajā laikā, šķiet, ka nelegālisti vairs neredzēja īsti jēgu turēties kopā grupā, tāpēc pakāpeniski to pameta, lai slēptos māju tuvumā, kas bija vieglāk, bet arī mazāk droši. Jūlijā grupu atstāja Edgara Kažoka tēvs Tenis Kažoks un grupā palika pats Pēteris Daugulis, Edgars Kažoks un Jānis Lismanis. Galu galā augusta sākumā pats Daugulis pameta grupu, lai turpinātu slēpties pie savas māsas Skaņkalnes pagastā.¹³³ Izjukušās grupas līderis vairāk nesatikās ar saviem grupas biedriem, kuri turpināja slēpties pāros vai pa vienam.

3.2.3. Čokas grupas darbība 1945. gada vasarā

Atšķirībā no nelegālistu grupām Ziemeļvidzemes rietumos Rūjienas apkaimē turpinājās nelegālistu apvienošanās process, ko centās organizēt Eduards Čoka. Pēc visa spriežot, bijušais Rūjienas fizikultūras skolotājs bija apņēmis sapulcināt mežā visus apkaimes nelegālistus, kā arī veidot sakarus ar citām grupām lai gatavotos gaidītajam karam.

Jūnija sākumā Čoka centās sazināties ar tobrīd Mazsalacas pagastā mītošo Pētera Dauguļa grupu, un, lai to izdarītu, viņš uzdeva grupas atbalstītāja un mežsarga Eduarda Viķa brālim, kurš strādāja par mežsargu Mazsalacas pagastā, nodot ziņu par tikšanos. Neilgi pēc tam Čoka kopā ar Kārli Grīnbergu un Ernestu Blaķi devās uz norunāto tikšanās vietu Mazsalacas pagastā, netālu no „Raudīšu” mājām. Nezināmu iemeslu dēļ uz tikšanos neieradās neviens no Dauguļa grupas partizāniem.¹³⁴ Iespējams, ka Viķa brālis nebija nodevis ziņu Dauguļa grupai, līdz ar to Čokam pagaidām nācās atnest domu par vienotas nacionālo partizānu kustības izvēršanu rietumu virzienā.

Idus pagastā mītošajiem Čokas partizāniem arī 1945. gada jūnijā turpināja pievienoties jauni nelegālisti. Jaunpienācēji bija Jānis un Anna Nazāri no Ternejas pagasta, Voldemārs Krūmiņš no Ipiķu pagasta, kā arī kāds igauņis, par kuru trūkst sīkāku ziņu.¹³⁵ Atgriežoties no pārgājiena uz Naukšēnu pagastu, Čokam līdzī devās arī Jānis Bergins un viņa brālis Nikolajs. Līdz ar šiem klātpienācējiem grupas dalībnieku kopskaits sasniedza 16 cilvēkus, kas bija lielākā šāda vienkopus dzīvojošu nelegālistu grupa, kāda novērota pētījumā apskatītajā teritorijā.

---

¹³³ LVA, 1986. f., 1. apr., 36139. l., 46. lp.

¹³⁴ Turpat, 17559. l., 1. sēj., 124.–125. lp.

¹³⁵ Turpat, 72.–73. lp.

Vienlaikus pastāvēja lielas problēmas grupas iekšējā kārtībā. Čokam nebija izdevies pakļaut „Rūķu” mežos dzīvojošos nelegālus kaut cik stingrai disciplīnai un grupā valdīja patvaļības gars. Tās dalībnieki nelabprāt stāvēja sardzē posteņos, kā arī bez jebkādas kopīgas norunas devās ārpus grupas nometnes, kad vien gribēja. Sapratis, ka šāda konspirācijas pasākumu neievērošana agri vai vēlu novedīs pie grupas nometnes atklāšanas, 14. jūnijā E. Čoka kopā ar J. Berginu, N. Berginu un G. Bērziņu atstāja grupas apmetni, lai dotos uz Naukšēnu pagastu un vairs neatgriezās Idus pagastā.¹³⁶

Pēc Čokas un pārējo partizānu aiziešanas 23. jūnija vakarā daļa grupas locekļu devās svinēt Jāņus uz Ternejas pagasta „Rijmuižām”, kur saimniekoja atbalstītājs Voldemārs Kukainis. No Čokas grupas bija ieradušies Kārlis Grīnbergs, Jānis Rezglis, Ernests Blaķis, Alfrēds un Augusts Ļeskas, kā arī Jēkabs Dreimanis.¹³⁷ Citi grupas locekļi bija izklīduši pa savām viensētām, lai svinētu svētkus. Pēc svinībām turpmāko laiku grupas partizāni pavadīja pie sava bunkura Rūķu mežā. kurā palika Kārlis Grīnbergs, Jānis Nāzars, Anna Nāzara, Kārlis Bērziņš, Voldemārs Krūmiņš, Jānis Rezglis, Haralds Vorps un nezināmais igaunis.¹³⁸ Citi grupas dalībnieki tobrīd bija izklīduši pa atbalstītāju mājām un nometnē neatgriezās.

Vadoties pēc kāda pētījuma gaitā neatklāta informācijas avota, 28. jūnijā pret grupu tika organizēta čekas militārā operācija, iesaistot 40 IeTK Iekšlietu karaspēka karavīrus un 10 iznīcinātājus. Operāciju vadīja IeTK Valmieras daļas priekšnieks apakšpulkvedis Jānis Bergs, kas parāda, ka čeka šai operācijai piešķīra sevišķu nozīmi.¹³⁹ Karavīri tika vesti četrās kravas automašīnās, savukārt pats Bergs ar virsniekiem brauca atsevišķā automašīnā. Čeka bija labi informēta gan par bunkura atrašanās vietu, gan par iekšējo nometnes kārtību, par ko liecina fakts, ka operācijas īstenošanai tika izvēlēts laiks, kad visa grupa pēc pusdienām gulēja diendusu, respektīvi, ap plkst. 14:00.

Kravas automašīnu pārvietošanos bija redzējuši vietējie iedzīvotāji, tostarp arī grupas atbalstītājs Eduards Viķis, kurš tajā brīdī atradies pie Idus mežsarga Jāņa Lustes un centās ko darīt nelegālu labā, zvanīdams uz mājām sava sievai. Viķa sieva gan nenoreaģēja uz vīra ziņu un neviens nepabrīdināja mežā esošos cilvēkus.

---

¹³⁶ LVA, 1986. f., 1. apr., 4916. l., 78. l.

¹³⁷ Turpat, 17559. l., 2. sēj., 91. lp.

¹³⁸ Turpat, 1. sēj., 74. lp.

¹³⁹ Turpat, 1825. f., 2. apr., 168. l., 12. lp.

Nometnes teritorija tika aplenkta, vienai ķēdei virzoties uz nometni Igaunijas virzienā, savukārt otrai nostājoties nometnes ziemeļu pusē, lai nogrieztu nelegāliem atkāpšanās ceļu šajā virzienā, jo acīmredzot operācijas vadītāji zināja par grupas norunu briesmu gadījumā bēgt ziemeļu virzienā.

Diendusā guļošos uzmodināja pie bunkura nomesta granāta, kas nesprāga. Visi grupas locekļi uzrāvās augšā un panikā metās bēgt, nepaņēmuši pat ieročus, kuri bija atstāti bunkurā. Čekistiem atklājot uguni, tika nogalināts Voldemārs Krūmiņš, savukārt Kārlis Grīnbergs, bēgot Igaunijas virzienā, uzskrēja čekistu ķēdei un tika sagūstīts. Citiem izdevās aizbēgt, pateicoties tam, ka neievērojot iepriekšējo norunu, skriets tika pretējā virzienā. Bēgšanas laikā kājā tika ievainots Jānis Nāzars, bet viņam ar sievu izdevās atrauties no vajātājiem.¹⁴⁰

Notikušās militārās operācijas laikā atlikušie partizāni sadalījās un nelielā grupa bija faktiski beigusī eksistēt. Pateicoties informācijai, kas, visticamāk, bija nākusi no kāda nodevēja grupas iekšienē, čekisti ne tikai nodarīja lielus zaudējumus Čokas grupai, bet arī noskaidroja tās nozīmīgākos atbalstītājus, kas vēlāk kalpoja citu grupas dalībnieku notveršanai. Elementāras konspirācijas un drošības pasākumu neievērošana noveda pie rezultāta, kādu bija paredzējis partizānu komandieris Eduards Čoka.

Aizbēgušie grupas partizāni Jānis Rezgālis, Haralds Vorps un Kārlis Bērziņš vēl kādu laiku uzturējās Rūķu mežā, bet pēc tam kādu laiku nodzīvoja kopīgi atbalstītāju mājās. Vēlāk Rezgālis nolēma palikt „Kurpnieku” mājās pie Ernesta Blaķa, kurš bija atstājis grupu jau agrāk, bet Vorps un Bērziņš aizgāja katrs uz savu pusi. Vorps aizgāja uz Naukšēnu pagasta „Kalpeceņiem”, kur dzīvoja viņa sieva,¹⁴¹ savukārt Bērziņš uz īsu brīdi atgriezās mājās Rūjienā un turpināja slēpties dažādās vietās apkārtējā apkaimē. Pārējie nelegālisti izklīda pa savām viensētām.

Rezgālis un Blaķis nolēma drošības pēc pamest Idus pagastu un uz laiku pārcelties uz Ainažu pagastu. Ieradušies 1. jūlijā, abi apmetās blakus sovhozam „Punči”, kurā Blaķis iepriekš bija strādājis kā agronoms. Pavadījuši šajā vietā divas nedēļas, Rezgālis un Blaķis atgriezās Ternejas pagastā, kur turpmāk dzīvoja Blaķa mājās „Kurpniekos”, staļļa otrajā stāvā.

---

¹⁴⁰ Grīnvalde. M. Cilvēki un likteņi... 239., 240., 244. lpp.

¹⁴¹ LVA, 1986. f., 1. apr., 17559. l., 1. sēj., 24. lp.

Uzturēšanās „Kurpniekos” bija kļūda, jo kāds bija pamanījis abus abus mītošos nelegālus un par to paziņojis čekai. 1945. gada 10. augustā IeTK Valmieras daļas operatīvais pilnvarotais Jānis Rusmanis ar iznīcinātāju grupu astoņu kaujinieku sastāvā ieradās „Kurpniekos” lai sagūstītu abus partizānus. Tiekot atklāti uz staļļaugšas, Jānis Rezgālis padevās uzreiz, taču Ernests Blaķis tā vietā raidīja dažus šāvienus, cerot nobiedēt gūstītājus. Pēc tam, kad tika atklāta uguns pa staļļa jumtu, arī Blaķis padevās. Pratināšanu laikā Rezgālis izmeklētājam pastāstīja par grupas mūcīcijas noliktavas atrašanās vietu Idus pagastā un aptuveni 6000 patronu lielie krājumi līdz ar to partizāniem bija zuduši.¹⁴²

3.2.4. Partizānu darbība Naukšēnu pagastā 1945. gada vasarā

Pēc pārejas no Idus pagasta Eduards Čoka, Jānis Bergins, Nikolajs Bergins un Gvido Bērziņš apvienojās ar nelielu grupu Naukšēnu pagastā, kurā ietilpa partizāni Kārlis Lauberts, Valdis Majors, Voldemārs Pētersons. Vienlaicīgi grupai pievienojās arī policists Elmārs Ratnieks,¹⁴³ un grupas dalībnieku skaits sasniedza 10 cilvēku.

Pēc ierašanās no Idus pagasta Čoka bija uzzinājis par diviem Sarkanās armijas dezertieriem – Artūru Johansonu un Visvaldi Kašu, kuri abi bija kopīgi slēpušies kopš 1945. gada maija vidus. Abus nelegālus Čoka uzaicināja pievienoties jau esošajai grupai.

Konkrētajā vietā grupa uzturējās apmēram piecas dienas. Piektajā dienā sargpostenī stāvošais Ratnieks pamanīja tuvojošos iznīcinātāju ķēdi, un Čoka izlēma atstāt bīstamo vietu. Vienlaikus partizānu grupa domstarpību dēļ sadalījās divās daļās. Čoka uzskatīja, ka Naukšēnu pagasts ir jāatstāj, ko nevēlējās liela daļa citu partizānu. Tā rezultātā izveidojusies grupa, kurā ietilpa Eduards Čoka, Jānis Bergins, Visvaldis Kašs, Artūrs Johansons, devās uz Rūjienas pusi, savukārt otra, kurā ietilpa Voldemārs Pētersons, Elmārs Ratnieks, Valdis Majors, Nikolajs Bergins un Kārlis Lauberts, no kuriem lielākā daļa bija Naukšēnu pagasta iedzīvotāji, pārvietojās dziļāk pagasta teritorijā uz Igaunijas pusi.¹⁴⁴ Partizāns Gvido Bērziņš nolēma turpmāk slēpties viens pats un devās uz Rūjienas apkaimi, kur satikās ar savu brāli Kārli Bērziņu, ar kuru turpmāk slēpās Rūjienas apkaimē.¹⁴⁵

---

¹⁴² LVA, 1986. f., 1. apr., 17559. l., 1. sēj., 107., 109., 163. lp.

¹⁴³ Turpat, 4916. l., 94. lp.

¹⁴⁴ Turpat, 38788. l. (A. Johansona krimināllieta), 37. lp.

¹⁴⁵ Turpat, 4916. l., 78. lp.

Čokas grupa apmetās kādā meža biezoknī Jeru pagastā apmēram 6 km no Rūjienas. Uzcēluši teltis, partizāni šajā vietā uzturējās turpmākās divas nedēļas. Jūlija beigās grupa pārgāja uz jaunu slēpšanās vietu vēl divus kilometrus tālāk no Rūjienas, kur apmetās uz ilgāku laiku un turpināja dzīvot klusi. Par grupas apgādi ar pārtiku galvenokārt rūpējās pats grupas komandieris, kurš regulāri devās izgājienos ārpus meža.¹⁴⁶

Otrā grupā, kas bija palikusi Naukšēnu pagastā, vasaras laikā pakāpeniski noritēja partizānu atdalīšanās process, kura laikā grupas dalībnieki izklīda pa mājām. Tā no grupas aizgāja Nikolajs Bergins, kurš legalizējās nākamā gada rudenī, kā arī Kārlis Lauberts, kurš gan turpināja uzturēt kādus kontaktus ar Čokas grupas vīriem.

12. augustā IeTK operatīvā grupa nogalināja Elmāru Ratnieku, kurš bija aizgājis uz savām mājām „Ratniekiem”, lai ieietu pirtī.¹⁴⁷ Acīmredzot pie „Ratniekiem” tika pielikts čekistu postenis, lai sagaidītu Ratnieka ierašanos no meža.

Turpat Naukšēnu pagastā Miķelsona grupa 1945. gada vasaru sagaidīja trīs cilvēku sastāvā, slēpjoties bunkurā. Jūnija beigās partizāns Maigonis Pope aizgāja no bunkura lai dzīvotu savās mājās Ķoņu pagastā, savukārt Žanis Miķelsons un Heino Solomecs pārgāja uz Lodes pagasta „Ķerzām”, kur dzīvoja partizāniem pazīstamas meitenes. Pēc šajā vietā nodzīvota mēneša abi partizāni devās uz Ķoņu pagasta „Taukumiem” kur satikās ar Maigoni Popi. Pēc apvienošanās no jauna grupa atgriezās „Ķerzās”, kur nodzīvoja līdz septembrim.

Augustā grupai uz neilgu laiku pievienojās partizāni un pēc tautības igauņi Johans Jurka un Mihels Perpomecs, kuri bija pārgājuši uz Latvijas teritoriju. Jurka Miķelsonam un Popem iedeva šautenes un vairāk nekā 300 patronu, jo līdz tam brīdim abi partizāni joprojām bija bez ieročiem.¹⁴⁸

Augustā Miķelsona grupa pārgāja uz Igaunijas teritoriju, kur apzaga divas viensētas Abjas pagastā, savācot gan dažādu pārtiku, gan mantas, tostarp velosipēdu.¹⁴⁹ Nav zināms, kādi cilvēki tika apzagti, un visticamāk, šīs zādzības notika pēc igauņu partizānu iniciatīvas.

---

¹⁴⁶ LVA, 1986. f., 1. apr., 38788. l., 38. lp.

¹⁴⁷ Turpat, 1825. f., 2. apr., 4. l., 1293. lp.

¹⁴⁸ Turpat, 1986. f., 1. apr. 18266. l., 32. lp.

¹⁴⁹ Turpat, 42. lp.

3.3. Nacionālo partizānu grupu darbība 1945. gada rudenī

3.3.1. Skujiņa grupas darbība 1945. gada rudenī

1945. gada septembris Skujiņa grupai iesākas diezgan pārliecinoši, jo partizāni ar savu darbību bija pakļāvuši bailēm vietējos okupācijas režīma darbiniekus. Uz neilgu brīdi pārtraukusi savu darbību, grupa no jauna aktivizējās 1945. gada oktobrī.

Uzturot sakarus ar savu atbalstītāju Elzu Linmeijeri, kura dzīvoja Viļķenes pagasta „Priežkalnos”, partizāni uzzināja, ka pie viņas bieži uzturas Sarkanās armijas karavīri, kuri ejot pie Linmeijeres māsas. Radās ideja, ka šos karavīrus varētu aplaupīt, lai iegūtu papildu ieročus grupai. 3. oktobrī partizāni Vilis Skujiņš, Elmārs Skujiņš un Jānis Oškājs devās uz „Priežkalniem”, taču, ierodoties Viļķenes pagastā, trijotne pa ceļam iegāja „Vecstobru” mājās, kur savu vārda dienu svinēja grupa atbalstītāja Nanija Lesiņa, līdz ar ko partizānu nodoms par karavīru aplaupīšanu tika atlikts.¹⁵⁰

Oktobra sākumā grupai pievienojās Latvijas armijas virsnieks Vilis Voits, kurš pēc masveida bijušo policistu un aizsargu arestu sākšanās bija pārgājis nelegālā stāvoklī. Grupas komandiera brāļi bija uzaicinājuši Voitu pievienoties grupai, taču, iespējams, ka slēpšanās kopā ar visai jauneklīgo (Voitam bija ap 50 gadu) un aktīvo grupu virsniekam nešķīta piemērota, un viņš tajā uzturējās tikai apmēram divas nedēļas.¹⁵¹

1945. gada oktobra beigās IeTK Valmieras daļa nopietni pievērsās Katvaru pagastam. 26. oktobrī tika izstrādāts operatīvais plāns un aģentūras lieta „Terroristi” Skujiņa grupas iznīcināšanai.¹⁵² Spriežot pēc veiktajiem pasākumiem, plāns sevī ietvēra Katvaru pagasta mežu un viensētu pārmeklēšanu ar lielu iesaistīto karavīru skaitu, lai notvertu partizānus un viņu atbalstītājus un, iespējams, aģentūras vervēšanu partizānu atbalstītāju starpā. Šķiet, ka par pamudinājumu kalpoja 1945. gada 11. oktobra IeTK ziņojums par cīņu ar nacionālo pagrīdi Katvaru pagastā.¹⁵³ Lai arī šī atskaite Latvijas pētniekiem nav pieejama, skaidrs, ka tajā nekādus būtiskus darba rezultātus, neskaitot atsevišķu nelegālistu vienpatņu notveršanu, nebija iespējams uzrādīt.

¹⁵⁰ LVA, 1986. f., 1. apr., 29203. l. (A.Ozoliņas krimināllieta), 57., 58. lp.

¹⁵¹ Turpat, 40698. l., 1. sēj., 134. lp.

¹⁵² Turpat, 1825. f., 2. apr., 165. l., 37. lp.

¹⁵³ Turpat, 32. lp.

Pirmie plāna rezultāti sekoja visai drīz. Laikā no 27.–29. oktobrim IeTK Valmieras daļas priekšnieka apakšpulkveža Berga vadībā Katvaru pagastā tika organizēta operācija partizānu meklēšanai, kurā tika iesaistīti iekšlietu karaspēka karavīri un IB kaujinieki – kopumā 70 cilvēki.¹⁵⁴

28. oktobrī Elmārs un Alberts Skujiņi pa ceļam uz kādu balli iegāja „Līdumniekos” pie aktīvistes Zelmas Kalniņas, kuras vīru partizāni bija nogalinājuši 1945. gada 1. septembrī. Šajā reizē partizāni aplaupīja „Līdumnieku” mājas, pie reizes pasakot Kalniņai, kāpēc tika nošauts viņas vīrs.¹⁵⁵ Izejot ārā pagalmā, Skujiņi uzskrēja čekistu vienībai. Abi brāļi centās pretoties, atradoties bezcerīgā stāvoklī klajā laukā pret vairākiem desmitiem čekistu. Čekistu grupai atklājot uguni, Elmārs Skujiņš tika nogalināts uz vietas, savukārt ievainotais Alberts Skujiņš paguva uzspridzināties ar rokasgranātu.

Bez abu partizānu nogalināšanas kopumā trīs dienas ilgušajā operācijā tika aizturēti 22 cilvēki, kas turēti aizdomās par partizānu atbalstīšanu, kā arī kāds vietējais nelegālists Jānis Papēdis.¹⁵⁶ Veiktā operācija iezīmēja sākumu aktīviem čekas pretpartizānu pasākumiem, kā arī beigas salīdzinoši brīvajai un bezrūpīgajai partizānu darbībai Katvaru pagastā.

Abu Skujiņu nogalināšana un daudzo atbalstītāju aresti radīja nopietno satraukumu Skujiņa grupā par tālāko nākotni. Pēc notikušā legalizēties nolēma grupas dalībnieks Jānis Oškājs, uz ko īpaši uzstāja arī viņa māte. Oškājs pieteicās varas iestādēm 11. novembrī, taču šo apstākli centās izmantot čekisti, kuri gan Oškāju, gan viņa māti Annu Ozoliņu piespieda kļūt par slepenajiem ziņotājiem „Salmiņš” un „A.Kalniņš” ar uzdevumu izspiegot mežā palikušos partizānus. Abi savervētie gan netaisījās nodot Skujiņa vīrus, un Jānis Oškājs pēc vēl vienas tikšanās ar savu bijušo grupu izbrauca no Valmieras apriņķa.¹⁵⁷ Mežā palikušajiem nācās atstāt netālu no Oškāja mājas „Kalnsērgrūmiem” uzcelto bunkuru.

Pēc šiem notikumiem Vilis Skujiņš ieradās Pociema pagastā mītošās Alfrēda Vikmaņa grupas nometnē. Pastāstījis par ciestajiem zaudējumiem, Skujiņš izteica aicinājumu apvienot abas

---

¹⁵⁴ LVA, 1825. f., 2. apr., 168. l., 33. lp.

¹⁵⁵ Turpat, 1986. f., 1. apr., 40698. l., 4. sēj., 214. lp.

¹⁵⁶ Turpat, 1825. f., 2. apr., 168. l., 33. lp.

¹⁵⁷ Turpat, 1986. f., 29203. l., 118. lp.

grupas, ko Vikmanis noraidīja, acīmredzot nevēloties iesaistīties bruņotā cīņā pret padomju režīmu.¹⁵⁸

Tā kā Katvaru pagastā bija kļuvis bīstami uzturēties regulāro pārmeklēšanu dēļ, Skujiņa grupa nolēma pārcelties uz Viļķenes pagastu un tur pārziemot līdz nākamā gada pavasarim. Novembra beigās Vilis Skujiņš, Ziedonis Muciņš, Jānis Pētersons un Eduards Kalniņš pārgāja uz Viļķenes pagasta „Vecstrobiem” pie grupas atbalstītājas Nanijas Lesiņas, netālu no kuras mājas Rūstūžu purvā grupa uzcēla sev bunkuru pārziemošanai. Grupai pievienojās arī Skujiņa draudzene Elza Kurpniece, par kuru saistībā ar viņas sakariem ar partizāniem bija sākusi interesēties čeka.¹⁵⁹ Rustūžu purvā grupa mierīgi ieziemojās, veidojot pārtikas krājumus, kurus deva atbalstītāji no apkārtnes mājām. Līdz 1946. gada pavasarim Skujiņa partizānu darbībā iestājās klusuma periods.

3.3.2. Nacionālo partizānu stāvoklis Valmieras apriņķa ziemeļu daļā

Šajā periodā nacionālo partizānu aktivitāte pētījumā aplūkotajā teritorijā bija zema. Mežos palikušās grupas rudeni gan pēc daudzu personu legalizācijas 1945. gada augustā, gan pēc atsevišķiem čekistu panākumiem cīņā pret nacionālo pagrīdi sagaidīja krietni samazinātā sastāvā, daudzus gadījumus nelegāli slēpās pa vienam. Arī šajā laikā turpinājās daudzu mežā dzīvojošo personu legalizācija, savukārt nelegālā stāvoklī palikušie ieziemojās un ar nekādu darbību pret okupācijas režīmu nenodarbojās.

Rūjienas apkārtnē turpinājās IeTK panākumi partizānu apkaršanā. Pēc čekistu ierašanās 1945. gada 14. septembrī Naukšēnu pagasta „Kalnpeceņos” šo māju apkārtni nācās atstāt Haraldam Vorpam, kurš tajās bija slēpies kopš jūlija sākuma. Vorps nolēma atgriezties Idus pagasta Rūķu mežā. Tur 15. septembrī Vorps satikās ar Čokas grupas atbalstītāju mežsargu Eduardu Vīķi, caur kuru viņš centās uzzināt kādas ziņas par citiem nelegāļiem, pie reizes lūdzot iedot ko ēdamu. Vorps gan nezināja to, ka Eduards Vīķis pēc 28. jūnijā notikušās operācijas tika aizturēts un atbrīvošanas brīdī bija piekritis sadarboties ar čekistiem un ziņot par sev zināmajiem nelegālistiem, lai pats netiktu represēts par šo personu atbalstīšanu. Vorps ar Vīķi norunāja tikties noteiktā vietā 19. septembrī, kur Vorps bija uzcēlis sev zaru būdu. Norunātajā dienā Vorpa būdu aplenca čekisti jaunākā leitnanta Jāņa Rusmaņa vadībā un Vorps tika sagūstīts.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ LVA, 1986. f., 1. apr., 7068. l., 20. lp.

¹⁵⁹ Turpat, 40698. l., 1. sēj., 118.–119. lp

¹⁶⁰ Turpat, 17559. l., 1. sēj., 25. lp.

IeTK guva panākumus arī Naukšēnu pagastā. 15.septembrī mežu pārmeklēšanas laikā čekas operatīvā grupa uzdūrās Voldemāram Pētersonam, kurš tika nogalināts.¹⁶¹ Ap šo pašu laiku čekisti nogalināja arī partizānu Jāni Majoru.¹⁶² Majora kaimiņiene un agrākā nelegāliste Lidija Kalcenava savās atmiņās atceras, ka Majoru čekisti ar viņa drauga palīdzību un solījumiem, ka nekādas represijas netiks vērstas, bija izvilinājuši no slēptuves un turpat mežā nežēlīgi spīdzinājuši, un pēc tam nošāvuši. Spīdzināšanas rezultātā Majoram tika izdurtas acis, kā arī salauzti kauli.¹⁶³

Līdz ar ziemas iestāšanos, pakāpenisks legalizācijas process turpinājās Mazsalacas un Rozēnu pagastā. Laikā no 11. līdz 19. decembrim legalizējās gandrīz visi agrākie Pētera Dauguļa grupas dalībnieki. Pēdējais legalizējās Valdis Majors, kurš ieradās čekā 1946. gada 11. janvārī.¹⁶⁴

Slēpties turpināja pats Daugulis, kurš rudenī bija atgriezies grupas agrākajā slēpšanās vietā netālu no Mazsalacas pagasta „Kažokiem”. 1945. gada 24. decembrī čekisti pēc iegūtās informācijas par Dauguļa atrašanās vietu, viņu notvēra „Kažoku” apkārtnē ap plkst. 08:00. Kādreizējais Latvijas armijas virsnieks tika notiesāts ar nāvessodu.¹⁶⁵

3.3.3. Miķelsona grupas darbība 1945. gada rudenī

Septembra sākumā Žanis Miķelsons kopā ar Maigoni Popi, Heino Solomecu un Johanu Jurku pārgāja uz Naukšēnu mežu, kur atradās grupas bunkurs, savukārt Mihels Perpomecs devās uz Igauniju. Naukšēnu pagastā grupa turpināja klusi dzīvot līdz 1945. gada novembrim, ik pa laikam nozogot kādu mājlopu pārtikas vajadzībām no apkārtējām viensētām.

Spraigāki notikumi norisinājās 4. novembrī. Čekai bija informācija, ka šajā mežā slēpjas partizānu grupa, un pieļaujot, ka ir darīšana ar Eduarda Čokas grupas partizāniem, 3. novembrī meža tuvumā tika izlikts slēpnis, savukārt 4. novembra rītā tajā tika iesūtīta iznīcinātāju grupa 14 cilvēku sastāvā iecirkņa pilnvarotā Pogas vadībā, teritorijas pārmeklēšanai.

Veicot meža pārmeklēšanu, uzdūrās vietai, kur partizāni bija gatavojuši ēdienu, kā arī pārtikas glabātuvēm, kas apstiprināja aizdomas, ka kaut kur tuvumā mitinās mežabrāļi. Iznīcinātāju grupa tika sadalīta mazākās grupās pa 3–4 cilvēkiem, kas tika novirzītas dažādos

¹⁶¹ LVA, 1825. f., 2. apr., 168. l., 29. lp.

¹⁶² Turpat, 4. l. (Nacionālie partizāni un viņu atbalstītāji (kartotēka)), 24. lp.

¹⁶³ Lidija Kalcenava. *Meža meitas*. Rīga: Dienas grāmata, 2015., 297. lp.

¹⁶⁴ LVA, 1986. f., 1. apr., 36139. l., 94. lp.

¹⁶⁵ Turpat, 1825. f., 2. apr., 3. l., 161. lp.

virzienos. Tajā pašā laikā otrpus upei bunkurā mītošie partizāni bija saklausījuši meža ķemmētāju balsis un izvietojās pozīcijās pie upes.

Viena no iznīcinātāju grupām bija uzgājusi pēdas, kas veda uz partizānu bunkuru pāri upei. Pielaiduši to pie upes, partizāni no aptuveni 150 metru attāluma atklāja uguni pa upē iekāpušo iznīcinātāju Eduardu Lezkalnu, kurš, tiekot ievainots kājā, iekrita ūdenī. Tālāk turpinājās apmēram pusstundu ilga apšaušana, partizāniem atturot jebkādas iznīcinātāju mēģinājumus tikt pie sava ievainotā biedra. Pēc kāda laika partizāni pārtrauca uguni un atļāva citam iznīcinātājam Jāzepam Rinkēvičam pieiet pie Lezkalna. No jauna atklājot uguni, Miķelsona partizāni sašāva Rinkēviču krūtīs un pēc iznīcinātāju papildspēku ierašanās pa pāriem atkāpās un tās pašas dienas vakarā ieradās Ķoņu pagasta „Ķerzās” pie savām atbalstītājām. Abi ievainotie iznīcinātāji vēlāk mira no gūtajiem ievainojumiem.

Pēc kaujas, veicot apkārtnes pārmeklēšanu, čekisti atklāja grupas bunkuru un konstatēja, ka Miķelsona grupa, steigā pametot bunkuru, tajā bija atstājusi savus personīgos dokumentus.¹⁶⁶ Tā kā partizānu personības čekai tagad bija zināmas, radās lielas problēmas, jo bija iespējams pakļaut spiedienam un represēt viņu radniekus un atbalstītājus.

Pavadījuši neilgu laiku „Ķerzās”, Miķelsons, Jurka un Pope devās tālāk ziemeļu virzienā, tikmēr Solomecs palika „Ķerzās”. Pārējie partizāni iegāja Igaunijas mežos, kur pa siena šķūniem nodzīvoja līdz 14. novembrim. Pēc tam Miķelsons un Pope atgriezās Latvijas teritorijā, pārejot uz Ķoņu pagasta „Maskavos” pie atbalstītājas Mirdzas Pogules, kur iekārtojās piemājas šķūnī, savukārt Jurka palika Igaunijā.

Tikmēr, pateicoties grupas bunkurā atstātajiem dokumentiem un pierakstiem, čekistiem bija izdevies noskaidrot vismaz daļu partizānu atbalstītāju. 21. novembrī IeTK spēki aplenca „Ķerzas”, kurās tajā brīdī slēpās Heino Solomecs. Partizāns centās aizbēgt, taču tika ievainots un saņemts gūstā. Ap šo laiku nenoskaidrotos apstākļos tika sagūstīts Rammo Olevs, kurš slēpās atsevišķi.¹⁶⁷ Balstoties uz iegūtajām ziņām, ka Miķelsona partizāni atrodas „Maskavos”, nākamā operācija tika rīkota 23. novembrī. Tajā brīdī „Maskavos” atradās Miķelsons un Pope, taču šoreiz partizāniem izdevās iebēgt mežā un atrauties no vajātājiem.

---

¹⁶⁶ LVA, 1986. f., 1. apr., 18266. l., 1. sēj., 2., 13. lp.

¹⁶⁷ Turpat, 1825. f., 2. apr., 4. l. (Nacionālo partizānu uzskaites kartotēka), 1278. lp.; 5. l., 414. lp.

Līdz 1. decembrim nodzīvojuši kādā siena šķūnī Igaunijas teritorijā, abi partizāni uzcēla bunkuru mežā Vilandes apriņķa Karksi pagastā, kur iekārtojās dzīvošanai. Vienlaikus, uzturēdamies šajā apkārtnē, partizāni uzzināja, ka viņu agrākais cīņu biedrs Johans Jurka sadursmē ar čekistiem ir ticis nošauts.¹⁶⁸

* * *

Līdz ar okupācijas režīma atjaunošanos Valmieras apriņķī, kam sekoja represijas pret nacistiskās Vācijas spēka struktūru un civilo iestāžu darbiniekiem, kā arī nelikumīgā mobilizācija Sarkanajā armijā, apskatāmajā teritorijā kopš 1944. gada septembra beigām sākās pakāpeniska cilvēku pāreja nelegālā stāvoklī un bruņotu nelegālistu pulcēšanās, kas radīja pamatu nacionālo partizānu grupu izveidei.

Lai atvieglotu Ziemeļrietumvidzemes partizānu kustības salīdzināšanu ar nacionālo partizānu kustību Valkas apriņķī un Alūksnes apriņķa rietumu daļā, izvēlēta tāda datu apkopošanas forma, kāda ir izmantota Zigmāra Turčinska monogrāfijā „Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu cīņas Valkas apriņķī un Alūksnes apriņķa ziemeļu daļā. 1944.–1953. gads.”

1. tabula

Iemesli cilvēku pāriešanai nelegālā stāvoklī

Kategorija	Skaits	Īpatsvars, %
Policisti	27	38
Leģionāri	7	9,9
Sarkanās armijas dezertieri	27	38
No čekas terora izbēguši partizānu ģimenes locekļi	2	2,8
Vācu okupācijas civilo iestāžu darbinieki	2	2,8
Nezināms iemesls	6	8,5

Apkopojot informāciju par iemesliem cilvēku pāriešanai nelegālā stāvoklī, redzams, ka 76 % no 71 pētījumā apskatītajām personām veidoja policisti un civilo iestāžu darbinieki, kā arī iedzīvotāji, kas bija dezertējuši no Sarkanās armijas vai izvairījušies no iesaukuma tajā. Jāpiebilst, ka arī dezertieru starpā bija policisti, taču tas ne vienmēr bija iemesls pārejai nelegālā stāvoklī. Pēc J. Riekstiņa rīcībā esošās informācijas, laikā līdz 1945. gada 1. janvārim Valmieras

¹⁶⁸ LVA, 1986. f., 1. apr., 18266. l., 1. sēj., 13., 25., 33. lp.

apriņķī no Sarkanās armijas bija dezertējušas 33 personas.¹⁶⁹ Tātad Ziemeļrietumvidzemē esošo dezertieru skaits veidoja aptuveni 81% no šiem cilvēkiem. Jāņem gan vērā, ka dezertieru skaits 1945. gada laikā palielinājās.

Samērā līdzīga aina parādās Ziemeļvidzemē, kur mežā aizgājušo policistu īpatsvars sasniedza 45,1 %, bet sarkanarmijas dezertieru īpatsvars – 36,2 % no nelegālistu grupējumos esošo cilvēku skaita.¹⁷⁰

Atšķirībā no Z. Turčinska monogrāfijas, 1. tabulā izveidota atsevišķa sadaļa „Leģionāri”, kurā ietilpst personas, kuras bija uzsākušas nelegālistu gaitas, baidoties no represijām par dienestu latviešu leģionā, taču arī atsevišķas personas varētu piederēt pie citām kategorijām, piemēram, dezertieriem, tomēr pilnīgākas informācijas trūkuma dēļ ierindotas šajā kategorijā.

Ņemot vērā apstākli, ka vairāki Ziemeļrietumvidzemes pagasti robežojas ar Igauniju, bruņotajā pretestībā ieplūda arī igauņu partizāni, kam par piemēru kalpo Žaņa Miķelsona piemērs. Igaunņu tautības partizānu īpatsvars apskatīto cilvēku starpā ir 5,6%, tas ir, četras personas. Tajā pašā laikā šajā Ziemeļrietumvidzemē ir darbojušās arī pētījumā neapskatītas igauņu partizānu grupas, kas veikušas reidus Latvijas teritorijā, pēc tam atgriežoties Igaunijā.

2. tabula

Partizānu uzbrukumu rezultātā cietušie padomju aktīvistu, karavīru, IeTK/VDM darbinieki 1945. gadā

	Nogalināti	Ievainoti	Atbruņoti un piekauti	Aplaupīti	Kopā
Skaitis	7	0	0	1	8
Īpatsvars no cietušo skaita, %	87,5	0	0	12,5	100

Nacionālo partizānu darbības aktivitāti Ziemeļrietumvidzemē 1945. gadā visuzskatāmāk demonstrē 2. tabula, kurā uzskaitīti partizānu darbības rezultātā cietušie padomju aktīvistu. Partizānu aktivitāte Ziemeļrietumvidzemē ir bijusi pavisam maza, kas ir skaidrojams ar to, ka no visām pētījumā apskatītajām partizānu grupām tikai Viļa Skujiņa grupa ir izdarījusi uzbrukumus padomju režīma aktīvistiem un darbiniekiem. Tās darbības rezultātā nogalināti pieci aktīvistu, no

¹⁶⁹ Riekstiņš, J. Latvijas iedzīvotāju mobilizācija Sarkanajā armijā...., 437. lpp.

¹⁷⁰ Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu...*, 63. lpp.

kuriem divi krituši, uzbrukumā grupas partizāniem, savukārt atlikušie divi nogalinātie ir Žaņa Miķelsona grupas aizsardzības kaujas rezultāts.

Ziemeļvidzemē 1945. gada laikā tika nogalināti 59 okupācijas režīma darbinieki un aktīvisti. Partizānu aktivitāte Ziemeļrietumvidzemē ir vērtējama kā zema, pat, ja ņem vērā, ka Ziemeļvidzemē 1945. gadā partizānu gaitās bija iesaistīti 213 cilvēki, kas, pie tam, nav galīgais skaits.

Vadoties pēc šiem datiem, novērojams, ka Ziemeļrietumvidzemē partizānu uzbrukumi padomju aktīvam ir bijušas mērķtiecīgas personu likvidācijas operācijas, bet uzbrukumi apbruņojuma un munīcijas sagādei nav veikti. Tas skaidrojams ar to, ka pirmajā pēckara gadā partizāniem nebija sevišķu problēmu ar munīcijas un apbruņojuma sagādi, kas bija samērā viegli pieejams pirmajos pēckara mēnešos pēc kara, kā arī ar to, ka liela daļa šo cilvēku pārgāja nelegālā stāvoklī ar saviem ieročiem. Veikta viena aplaupīšanas akcija pārtikas sagādei.

Kopumā secināms, ka Ziemeļrietumvidzemē noteicošā partizānu grupu darbības tendence bija nogaidīšanas taktika, kas nozīmēja to, ka partizānu grupas izvairījās no sadursmēm ar padomju drošības spēkiem, lai saglabātu dzīvo spēku. Šajā kategorijā iekļaujas Eduarda Čokas grupa Naukšēnu pagastā. Nosacīti tajā var iedalīt Pētera Dauguļa grupu, kā arī Rozēnu pagastā mītošās Ernesta Viļņa un Arnolda Liepiņa grupas, taču šajā gadījumā ir grūti spriest, cik liela bija iespējamība, ka šīs grupas pie attiecīgiem apstākļiem varētu uzsākt partizānu gaitas.

3. tabula

Partizānu zaudējumi 1945. gadā

	Nogalināti	Ievainoti	Sagūstīti	Legalizējušies	Aizgājuši nelegālistos	Kopā
Skaitis	7	0	11	21	11	50
Īpatsvars no kopējā partizānu skaita, %	10	0	15,7	29,6	15,7	71

Analizējot partizānu zaudējumus 1945. gadā, arī šajā gadījumā parādās visai līdzīga aina, kāda tā ir Ziemeļvidzemes gadījumā (66,1%), proti, kustībā iesaistīto skaita samazināšanās par 71 %, līdz ar ko mežos palikušo nelegālistu skaits sasniedza vairs tikai 21 personu. Vienlaikus jāuzsver, ka nav aplūkoti visi nelegālisti, kas slēpušies šajā teritorijā, bet gan lielākās nelegālistu grupas, kas uzsāka partizānu darbību, plānoja to veikt, vai bija ar noteiktu potenciālu iesaistīties nacionālo partizānu cīņās.

Apmēram 36 % no partizānu zaudējumiem tika ciesti IeTK darbības rezultātā, respektīvi, tās veikto operāciju rezultātā. Lielākā daļa čekistu panākumu tika gūti, pateicoties mežos iegājušo cilvēku meža dzīves pieredzes trūkumam, kā arī pārāk lielai pašpārliecinātībai. Izpaliekot elementāriem konspirācijas pasākumiem un disciplīnai, šādas grupas kļuva par salīdzinoši viegliem mērķiem padomju drošības iestādēm. Čekas triecieniem galvenokārt tika pakļauti partizāni, kuri mitinājās viensētās, kā arī grupas, kuru dalībnieki gājienos pēc pārtikas vai informācijas neievēroja pietiekoši lielu konspirāciju, tostarp arī komunikācijā ar atbalstītājiem. Vislabāk spēja noturēties skaitliski nelielas mežos dzīvojošās grupas, kurās visi dalībnieki bija pakļauti stingrai kārtībai.

Tiešs piemērs iepriekšminētajam ir Eduarda Čokas grupas sadalīšanās 1945. gada jūnijā. Skujiņa grupa pēc ciestajiem zaudējumiem 1945. gada rudenī pārtrauca padomju aktīvistu iznīcināšanas operācijas. Līdz ar iepriekšminēto ir iespējams secināt, ka 1945. gada rudenī notika partizānu iekonspirēšanās un darbības taktikas maiņa, kas ievada jaunu jaunu posmu nacionālo partizānu cīņu periodizācijā Ziemeļrietumvidzemē.

Lielāko daļu no partizānu un nelegālistu grupu zaudējumiem radīja 1945. gada vasaras beigās sākusies plaša mēroga legalizācija, ko veica personas, kas nebija motivētas iesaistīties cīņā pret okupācijas režīmu. Tas bija arī padomju iestāžu izplatītās informācijas kampaņas ar aicinājumiem legalizēties rezultāts. Līdz ar to legalizējās tie nelegālisti, kas šādā veidā sekmīgi izvairījušies no dienesta Sarkanajā armijā, bija droši, ka netiks represēti, kā arī nebija motivēti iesaistīties partizānu karā. Ziemeļvidzemē legalizējušos partizānu īpatsvars bija tikai 9,9%,¹⁷¹ kas iezīmē būtisku atšķirību abu reģionu starpā.

Šai grupai ir radniecīga, bet atsevišķi nodalāma grupa, kurā ietilpst tās personas, kas jau 1945. gada vasarā un rudenī izstājās no lielākām nelegālistu un partizānu grupām, pārejot nelegālistos, bet nesteidzās legalizēties, nebūdamas drošas, vai pret tām netiks vērstas padomju varas iestāžu represijas. Lielākā daļa šo cilvēku legalizējās 1946. gada vasarā un rudenī. Šis process pārsvarā skāra pasīvās grupas, kas nodarbojās tikai ar slēpšanos. Aktīvās grupas, kuras veica bruņotas akcijas vai arī gatavojās partizānu karam, legalizācijas rezultātā maz zaudēja kadrus.

---

¹⁷¹ Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabraļi. Latvijas nacionālo partizānu...*, 134. lpp.

Izdarītie secinājumi par partizānu grupu zemo aktivitāti un augsto pasivitātes līmeni liek uzdot jautājumus par iemesliem, kāpēc partizānu cīņu aktivizācija Ziemeļrietumvidzemē bija tik zema. Šajā gadījumā varētu norādīt uz dažiem aspektiem, kuri, visticamāk, savā starpā mijiedarbojās.

Vienu no skaidrojumiem savā grāmatā izvirza Z. Turčinskis, norādot, ka 1944. gada augustā karadarbības fronte gandrīz uz mēnesi apstājās Gaujas līnijā, kas ļāva izbraukt no Rietumvidzemes daudziem policistiem, ierēdņiem, lielsaimniekiem un citām potenciāli represējamajām personām.¹⁷² Kaut kādā mērā šo tēzi pierāda arī Staiķeles ciema padomes 1950. gadā izsniegtā izziņa VDM bijušo nelegālistu Ernesta Korpa un Rūdolfa Viņķa krimināllietas ietvaros.¹⁷³ Izziņā norādīti vietējie vācu laika policisti, kā arī personas, kas padomju varas iestāžu skatījumā norādītas kā „vāciešu atbalstītāji” – kopumā 19 cilvēki. No šiem cilvēkiem deviņi norādīti, kā aizbraukuši no Latvijas 1944. gadā, tātad gandrīz puse.

Izveidojoties salīdzinoši nelielam grupu skaitam, kas bija samērā izkliedētas, mežabrāļu vidū, visticamāk, nevaldīja pārliecība par sevi kā nopietnu spēku, tāpēc liela daļa izvēlējās neriskēt un klusi dzīvot nelegālos apstākļos.

Liela nozīme bija arī līderu faktoram. Iespējams, tieši patriotiski noskaņotu, ar vadītāja īpašībām apveltītu un kara gaitās pieredzējušu grupu komandieru trūkums noteica visai lielo pasivitāti. Līderu faktoram bija sevišķa nozīme partizānu grupu darbībā vēlākajos gados.

---

¹⁷² Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāji. Latvijas nacionālo partizānu...*, 26. lpp.

¹⁷³ LVA, 1986. f., 1. apr., 4061. l., 178. lp.

4. NACIONĀLO PARTIZĀNU DARBĪBA ZIEMEĻRIETUMVIDZEMĒ ATSLĀBUMA PERIODĀ 1946.–1948. GADĀ

4.1. Nelegālistu legalizācija Ziemeļrietumvidzemē 1946. gadā

Tuvojoties 1946. gada rudenim, tāpat kā visā pārējā Latvijā, arī Ziemeļrietumvidzemē notika plašāka nelegālistu pieteikšanās varas iestādēm, ko sekmēja 1946. gada 16. augustā atkārtotais uzsaukums visu apriņķu laikrakstos par legalizāciju, solot neizvērst nekādas represijas.¹⁷⁴

Rozēnu pagastā 1946. gada pavasarī mežos vēl slēpās atsevišķi nelegāļi, kas bija palikuši pēc tam, kad lielākā daļa viņu grupas biedru bija legalizējušies 1945. gada augustā. Mežā palikušie bija Arnolds Liepiņš, Ernests Vilnis, Gothards Krievs un Rihards Ramba. IeM turpināja šo personu meklēšanu, veicot regulāras viensētu pārmeklēšanas, cerot atrast partizānus viņu mājās. 1946. gada 19. jūnijā Rozēnu pagastā iznīcinātāju spēki veica viensētu pārmeklēšanu, kuru rezultātā tika aizturēti septiņi cilvēki, kas tika turēti aizdomās par mežos palikušo atbalstīšanu. Jūlija sākumā vēl vienas šādas operācijas ietvaros tika aizturēta partizānu atbalstītāja Marta Vītola.¹⁷⁵

Aizturētos atbalstītājus un aizdomās turētos lielākajā daļā gadījumu pēc nopratināšanas atlaida mājās, ar aicinājumu izvest savus piederīgos no meža, sniedzot solījumu, ka pret šiem cilvēkiem netiks vērstas kādas represijas. Šādi Ernesta Viļņa māsa Emma tika aizturēta dažas reizes līdz brīdim, kad pats Ernests Vilnis, noticēdams čekas solījumiem, 1946. gada augustā izlēma legalizēties. Ap šo pašu laiku no meža izgāja arī Rihards Ramba, savukārt Arnoldu Liepiņu legalizēties pamudināja 11. augustā satiktais Rūdolfs Viņķis, kurš bija legalizējies pagājušā gada augustā. Ap šo pašu laiku legalizējās arī Gothards Krievs.¹⁷⁶

Čekas informatīvajā ziņojumā 1946. gada 24. augustā dramtizētā manierē tika norādīts, ka „„Viļņa–Liepiņa” banda ir pilnībā likvidēta”.¹⁷⁷ Līdz 1949. gadam šos cilvēkus tiešām nekādas represijas neskāra.

¹⁷⁴ Turčinskis, Z. Karš pēc kara..., 102. lpp.

¹⁷⁵ LVA, 1825. f., 2. apr., 168. l., 67., 76. lp.

¹⁷⁶ Turpat, 1894. f., 1. apr. (Limbažu apriņķis), 1656. l., 3.–4. lp.; 1674. l., 10. lp.

¹⁷⁷ Turpat, 1825. f., 2. apr., 165. l., 60. lp.

1946. gada augustā legalizējās policistu grupiņa Pociema pagastā, kuras vecākais bija Alfrēds Vikmanis. Neskatoties uz samērā lielo grupas pasivitāti, čekai šīs grupas atrašana bija sagādājusi problēmas. IeTK apriņķa daļa jau 1945. gada rudenī bija pievērsusi uzmanību šai grupai, 20. oktobrī izstrādājot plānu tās likvidācijai,¹⁷⁸ kam nekādu rezultātu nebija. 1946. gada 14. jūnijā Pociema pagastā iznīcinātāju grupa 14 kaujinieku sastāvā IeM operatīvā pilnvarotā vadībā veica grupas meklēšanas operāciju. Šajā reizē ķemmētājiem netālu no viensētas „Kalnenieki” izdevās atrast pieciem cilvēkiem paredzētu bunkuru, kurš bija tukšs.¹⁷⁹

Visticamāk, ka galvenais dzinulis Vikmaņa grupas legalizācijai bija augusta aicinājums legalizēties un nodot ieročus. Alfrēds Vikmanis legalizējās 29. augustā. Par viņa pārējiem biedriem informācija ir skopa, taču zināms, ka Kārlis Ļeska, Kārlis Lancamanis un citi arī legalizējušies tā paša gada augustā.¹⁸⁰

Legalizācijas porcesi turpinājās arī Valmieras apriņķa ziemeļu daļā, kur varas iestādēm pieteicās atsevišķi nelegālisti, kas kādreiz bija atradušies Eduarda Čokas veidotajās grupās. Oktobrī legalizējās bijušie Čokas grupas biedri Gvido un Kārlis Bērziņi, kuri bija kopīgi slēpušies ārpus jebkādam grupām jau kopš 1945. gada vasaras.¹⁸¹

Varētu teikt, ka ka līdz ar 1946. gada vasaras beigām ne tikai Ziemeļrietumvidzemē, bet arī visā pārējā Latvijas teritorijā bija noslēdzies noteikts posms, kad izbeidzās lielāka mēroga legalizācija, kas bija aizsākusies 1945. gada vasaras beigās un pēc režīma izplatītajiem aicinājumiem masveidīgi notika arī 1946. gada augustā. Mežos bija palikuši pārsvarā tie, kas nevēlējās pātraukt cīņu un/vai zināja, ka uz viņiem neattieksies amnestija aktīvās darbības pret padomju režīmu dēļ.

4.2. Nacionālo partizānu darbība 1946.–1948. gadā

1946. gada pavasari Valmieras apriņķa ziemeļrietumu daļā mītošās grupas pēc čekistu veiksmīgajām operācijām 1945. gada vasarā un rudenī sagaidīja skaitliski mazākā sastāvā. Bija beigusies salīdzinoši brīvā partizānu darbība, jo čeka bija uzsākusi nopietnu darbību nacionālās pagrīdes iznīcināšanā. Līdz ar to nacionālo partizānu grupas bija kļuvušas konspiratīvākas un vairāk domāja par dzīvā spēka saglabāšanu.

---

¹⁷⁸ LVA, 1825. f., 2. apr., 165. l., 36. lp.

¹⁷⁹ Turpat, 168. l., 64. lp.

¹⁸⁰ Turpat, 1986. f., 1. apr., 7068. l., 1. sēj., 16., 22. lp.

¹⁸¹ Turpat, 4916. l., 78. lp.

4.2.1. Miķelsona grupas sagrāve 1946. gada janvārī

Žanis Miķelsons un Maigonis Pope 1945. gada decembrī bija uzcēluši bunkuru Igaunijā, Vilandes apriņķa Karksi pagastā, taču tā, kā partizāni intensīvās čekas vajāšanas dēļ nebija spējuši sagādāt sev pārtikas krājumus, 1946. gada janvārī to nācās darīt, staigājot uz atbalstītāju mājām, kas ziemas apstākļos bija sevišķi bīstami sniegā atstāto pēdu dēļ.

Čekai bija izdevies uzzināt, ka 14. janvārī abi partizāni bija plānojuši iet līdz Ķoņu pagasta „Unguriņiem” pēc pārtikas. Vadoties pēc šīs informācijas, čekisti tās pašas dienas vakarā, ap plkst. 18:30 ieradās izlikt posteņus pie „Unguriņiem”, taču izrādījās, ka Miķelsons un Pope bija ieradušies stundu ātrāk nekā plānots un, nākot no meža, sadūrās ar ap māju staigājošajiem čekistiem. Neielaidzami apšaudē, abi partizāni iebēga atpakaļ mežā, netikuši pie pārtikas.

Pateicoties tam, ka nebija sniegputeņa, 15. janvāra rītā čekas operatīvā grupa varēja sekot partizāniem pa sniegā atstātajām pēdām, kas veda uz viņu bunkuru Karksi pagastā. Miķelsons un Pope, manot operatīvās grupas tuvošanos, paguva savlaicīgi pamest bunkuru, atstājot degošu ugunskuru un brokastis. Bēgot no iznīcinātāju grupas, abi partizāni uzskrēja citai iznīcinātāju grupai, kas veica meža pārmeklēšanu no Igaunijas puses un, ieraugot abus skrienošos partizānus, atklāja uguni. Bēgot no vajātājiem, Miķelsons un Pope nometa savas šautenes un skrēja atpakaļ uz Latviju Lodes pagasta virzienā. Pakaļdzīšanās abiem partizāniem turpinājās praktiski visu dienu līdz tumsai un tika atsākta nākamajā dienā.¹⁸² Šajā laikā pārgurušie partizāni bija paguvuši nokļūt līdz Rūjienai. Atrodoties bezizejas stāvoklī, Miķelsons un Pope nolēma mēģināt izlikties par vienkāršiem nelegālistiem un pieteikties varas iestādēs, lai tādejādi izvairītos no aresta, taču šis plāns neizdevās un abi partizāni tika arestēti.¹⁸³ Līdz ar to Miķelsona grupa bija pilnībā iznīcināta.

4.2.2. Skujiņa grupas darbība 1946.–1948. gadā

1946. gada pavasari Skujiņa grupa sagaidīja, slēpjoties bunkurā Viļķenes pagasta Rustūžu purvā netālu no „Vecstobru” mājām, kuru saimniece Nanija Lesiņa visu ziemu apgādāja četru vīru lielo grupu ar pārtiku. Maijā grupa drošības apsvērumu dēļ mainīja savu uzturēšanās vietu, uzbūvējot jaunu bunkuru citā vietā Rustūžu purvā, netālu no atbalstītājas Elzas Linmeijeres mājām „Priežkalniem”. Pēc šajā vietā pavadītiem diviem mēnešiem grupa atgriezās agrākajā slēpšanās vietā Katvaru pagastā, netālu no „Piķu” mājām, kurās dzīvoja grupas atbalstītājs un

---

¹⁸² LVA, 1986. f., 1. apr., 18266. l., 1. sēj., 13.–14. lp.

¹⁸³ Turpat, 34. lp.

partizāna Eduarda Kalniņa brālis Jānis Kalniņš. Jūlijā grupu atstāja Elza Kurpniece, kura devās uz Rīgu dzīvot pie kādiem radiem. Viņa gaidīja bērnu no Skujiņa, tāpēc nevēlējās, lai par to izplatītos runas vietējā apkārtnē.¹⁸⁴

Ap šo pašu laiku Skujiņa grupai pievienojās jauns cīņu biedrs vārdā Pēteris Medens. Medens kara laikā bija dienējis latviešu leģiona 19. divīzijā leitnanta pakāpē, pirms tam dienējis vācu Drošības policijā un SD.¹⁸⁵ Pēc kara Medens pārgāja nelegālā stāvoklī un no Kurzemes pārgāja uz Limbažiem, kur slēpās pie dažādiem cilvēkiem līdz 1946. gada pavasarim. Ap šo laiku Limbažu iedzīvotāju starpā bija zināms par Skujiņa grupas darbību un, tā kā ilgāk slēpties pilsētā bija bīstami, Medens meklēja iespējas, kā pievienoties Skujiņa partizāniem.

Caur saviem atbalstītājiem Medenam izdevās sakontaktēties ar Skujiņa grupu un vienoties par tikšanās vietu un laiku. Partizāni tikās ar Medenu nelielā meža masīvā starp Limbažu un Katvaru dzelzceļa stacijām, un Medens kļuva par grupas dalībnieku.¹⁸⁶ Būdam samērā labi izglītots un pieredzējis, Medens kļuva par vienu no grupas līderiem un daudzas vēlākās akcijas tika veiktas pēc viņa iniciatīvas. Tajā pašā laikā viņš bija ārkārtīgi konspiratīvs un neko daudz par sevi nestāstīja. Medens neteica partizāniem pat savu vārdu, tāpēc grupā viņš kļuva zināms ar iesauku „Resnais”.

1946. gada vasaru Skujiņa grupa aizvadīja salīdzinoši mierīgi. Vasaras beigās tika izdarīti uzbrukums kādam iznīcinātājam Limbažu pagasta „Anšos”, kuram tika atņemta šautene.¹⁸⁷ Iegūtais ierocis noderēja grupas jaunpienācējam Pēterim Medenam, kurš, iestājoties grupā, bija apbruņots tikai ar markas „Valter” pistoli. Šī bija vienīgā grupas akcija 1946. gada vasarā. Jaunpienācējs Medens septembrī izlēma atstāt Skujiņa grupu un atgriezties Limbažos. Tam par iemeslu bija it kā Medena nepatika pret grupas locekļiem.¹⁸⁸

Pārējie grupas dalībnieki nedaudz aktivizējās 1946. gada rudenī. Oktobra sākumā radās lieliska iespēja tikt pie lieliem naudas līdzekļiem. Grupas partizāna Eduarda Kalniņa brālis Jānis Kalniņš vienu dienu iegriezies vietējā izpildkomitejā, bija ievērojis, ka Katvaru pagasta finanšu aģenta palīdzē Austrā Doktore nēsā sev līdzīgu lielu naudas summu. Partizāniem tikai atlika noskadrot viņas pārvietošanās maršrutu un 9. oktobrī viņu uz Katvaru–Limbažu ceļa apturēja

---

¹⁸⁴ LVA, 1986. f., 1. apr., 40698. l., 1. sēj., 182. lp.

¹⁸⁵ Turpat, 4. sēj., 468., 469. lp.

¹⁸⁶ Turpat, 3. sēj., 82., 90. lp.

¹⁸⁷ Turpat., 1. sēj., 23. lp.

¹⁸⁸ Turpat, 2. sēj., 90. lp.

Vilis Skujiņš, kurš viņai atņēma 54 000 rubļu un atstāja zīmīti, kurā ar savu parakstu norādīja, ka Doktoerei atņēmis naudu.¹⁸⁹ Ar šo ārkārtīgi veiksmīgo laupīšanu Skujiņa grupas vīri sevi uz ilgāku laiku atbrīvoja no nepieciešamības veikt laupīšanas, kā arī atvieglāja savus atbalstītājos, jo tagad nepieciešamās lietas varēja vienkārši nopirkt.

12. oktobra vakarā Vilis Skujiņš pašrocīgi veica vēl vienu akciju, aplaupot Limbažu pagasta „Stūrišos” dzīvojošo iznīcinātāju Jēkabu Āboltiņu, iegūstot šauteni, 700 rubļu un maizes klaipu. Varētu teikt, ka laupīšana tika izdarīta visai elegantā manierē, jo Skujiņš pirms klauvēšanas pie durvīm bija ielicis savu mašīnpistoli koferī. Pēc tam, kad prasot pēc „biedra Āboltiņa”, Skujiņš tika ielaists iekšā mājā, viņš turpat uz grīdas nolika koferi, no kura izņēma mašīnpistoli un uzsāka iznīcinātāja aplaupīšanu.¹⁹⁰

Pēc veiktajām laupīšanām partizāni sadalīja savā starpā iegūtos naudas līdzekļus un uz laiku šķīrās. Skujiņš aizbrauca uz Rīgu pie Elzas Kurpnieces, Ziedonis Muciņš pārgāja dzīvot uz Viļķenes pagasta „Priekškalniem”, savukārt Eduards Kalniņš un Jānis Pētersons palika Katvaru pagasta „Piķos”, kas tika noteikta kā grupas pulcēšanās vieta. Līdz 1947. gada vasarai partizāni ar nekādu aktīvu darbību vairs nenodarbojās.¹⁹¹

1946. gada rudens iezīmē jaunu tendenci Skujiņa grupas darbībā, kas būtībā ir dziļāka iekonspirēšanās un bruņotu akciju veikšana tikai nepieciešamības gadījumā. Aktīvu darbību Skujiņa grupa bija pārtraukusi jau 1945. gada nogalē pēc ciestajiem zaudējumiem un tā kā gaidītais karš joprojām nebija sācies, partizāniem nebija jēgas izvērst teroru pret padomju varas pārstāvjiem, tādējādi izsaucot čekas pretreakciju. Būtiski bija arī tas, ka Skujiņam bija gaidāms ģimenes pieaugums, līdz ar ko viņš vairāk laika pavadīja kopā prom no pārējiem partizāniem, kuri bez grupas vadītāja nekādas akcijas neveica un klusi dzīvoja pie saviem atbalstītājiem.

1947. gada pavasari Skujiņa grupas partizāni sagaidīja sadalījušies. Kamēr pats Skujiņš atradās ārpus Valmieras apriņķa kopā ar Elzu Kurpnieci, Ziedonis Muciņš atgriezās Katvaru pagastā pie Eduarda Kalniņa un Jāņa Pēterona, kuri mitinājās pie „Piķiem”. Jūnijā grupā atgriezās Pēteris Medens, kurš bija pavadījis ziemu Limbažos pie saviem atbalstītājiem.

Drīz vien četrtnie mainīja savu atrašanās vietu un pārgāja uz Pāles pagasta dienvidu daļu, uz atbalstītājas Dagmāras Brikmanes mājām „Pērkoniem”. Vasaras laikā Skujiņš vairākas reizes

¹⁸⁹ LVA, 1986. f., 1. apr., 40698. l., 1. sēj., 83. lp.

¹⁹⁰ Turpat, 4. sēj., 311.–312. lp.

¹⁹¹ Turpat, 1. sēj., 120. lp.

apciemoja partizānu grupu. Kādā no šīm reizēm Ziedonis Muciņš aizbrauca līdz Skujiņam uz Rīgas apriņķa Pabažu pagasta „Ceplīšiem”, kur Skujiņš dzīvoja ar Kurpnieci un abu jaundzimušo bērnu vietējā mežniecībā. Partizāni joprojām ievēroja nogaidīšanas taktiku un nekādus uzbrukumus līdz rudenim neveica.

Pateicoties vērīgā atbalstītāja Jāņa Kalniņa informācijai, Skujiņa grupai 1947. gada rudenī radās jauna iespēja tikt pie ievērojamiem finanšu līdzekļiem. Kalniņš bija ievērojis, ka Pociema pagasta finanšu aģents Oskars Plūme nesā līdzī čemodānu ar naudu.¹⁹² Uzzinājuši par to, Vilis Skujiņš un Pēteris Medens 3. oktobrī sagaidīja Plūmi netālu no viņa mājām Pociema pagastā un atņēma koferi ar naudu. Guvums atkal bija ievērojams – 30 000 rubļu un, lai Plūme netiktu turēts aizdomās par naudas piesavināšanos, Skujiņš viņam izrakstīja kvīti ar savu parakstu. Katrā gadījumā, Plūmem draudēja nepatīkšanas, jo viņš personīgās ērtības dēļ bija pārkāpis padomju varas iestāžu noteikto aizliegumu nēsāt līdzī lielas naudas summas bez bruņotas apsardzes.¹⁹³

Atkal esot finansiāli nodrošināta, grupa līdz nākamajam gadam nekādas akcijas vairs neveica un atkal sadalījās, Medenam, Kalniņam un Pētersonam paliekot Katvaru pagastā, savukārt Skujiņš un Muciņš aizbrauca uz Rīgas apriņķa Pabažu pagastu pie tur dzīvojošās Elzas Kurpnieces.¹⁹⁴

1948. gada pavasari, līdzīgi kā iepriekšējos gadus, Skujiņa partizāni sagaidīja, sadalījušies divās grupās. Rīgas apriņķa Pabažu pagasta „Ceļos” ziemu pavadīja Vilis Skujiņš, Ziedonis Muciņš un Elza Kurpniece, savukārt Katvaru pagastā, ierastajā grupas mītnē pie „Piķiem” pārziemoja Eduards Kalniņš, Jānis Pētersons un Pēteris Medens. Martā Muciņš atgriezās Katvaru pagastā un turpināja dzīvot kopā ar pārējiem grupas biedriem.

Maija mēnesī Katvaru pagastā atgriezās arī pats Vilis Skujiņš.¹⁹⁵ 21. maijā viņš pašrocīgi nolēma veikt naudas sagādes akciju, pēc atbalstītāja Jāņa Kalniņa sniegtajām ziņām, aplaupot Limbažu pastnieku Hariju Kreišmani, kuram 21. maija vakarā ar pasta pajūgu bija jādodas no Katvaru izpildkomitejas uz Limbažiem. Apmēram puskilometru ārpus Katvaru centra pie meža pajūgu sagaidīja Skujiņš, kurš apturēja Kreišmani un pajūga vadītāju Elmāru Lintiņu. Maisu pārbaudes laikā no meža pēkšņi iznāca iznīcinātājs Kazāks ar savu sievu, Kazākam gan nebija

---

¹⁹² LVA, 1986. f., 1. apr., 40698. l., 1. sēj., 122. lp

¹⁹³ Turpat, 4. sēj., 317., 318., 319. lp.

¹⁹⁴ Turpat, 1. sēj., 122. lp.

¹⁹⁵ Turpat, 122. lp.

nekādu ieroču un Skujiņš, pie reizes pastniekam liekot nodot „sveicienus Limbažu čekai no Skujiņa”, nokomandēja laulātos ņemt daļu maisu un nest iekšā mežā. Vēlāk Kazāki tika atlaisti. Skujiņa guvums akcijas rezultātā bija 9000 rubļu no Alojās sakaru nodaļas sūtījuma¹⁹⁶

Ar iegūto naudu Skujiņš uzreiz devās pie Kurpnieces uz Pabažu pagastu, taču divas dienas vēlāk sekoja visai dramatiski notikumi. Spriežot pēc visa, Skujiņu kāds bija redzējis dodamies uz „Cepļiem” un naktī uz 23. maiju mežniecībā ieradās Inčupes ciema padomes priekšsēdētājs Kalniņš kopā ar trijiem iznīcinātājiem. Skujiņu un Kurpnieci uzmodināja atnākušo klauvējiens un kamēr Kurpniece gāja atvērt ārdurvis, Skujiņš, bruņojies ar mašīnpistoli, pistoli un granātu, ieņēma pozīcijas. Tvarstītāju grupai iesoļojot mājā, Skujiņš atklāja uguni, nogalinot milici Grigoriju Žukovu, tikmēr pārējie izskrēja ārā. Skujiņš kopā ar Kurpnieci un bērnu pameta māju pa vienu no tās logiem. Veiksmīgā kārtā tajā mājās pusē stāvošajam iznīcinātājam nestrādāja šautene, tāpēc viņš nespēja izšaut, taču tāpat ar tās laidni iesita Kurpnieci pa galvu, kura pakrita ar bērnu un portfeli, kur atradās Skujiņa nolaupītā nauda. Abiem pieskrēja klāt Skujiņš un abi bēgļi kopā ar bērnu ieskrēja tuvējā mežā.

Vēlāk nakts gaitā čekisti veica nesekmīgu meža pārmeklēšanas operāciju.¹⁹⁷ Rīta pusē Skujiņš ar Kurpnieci un bērnu devās uz Sējas pagastu, kur apmetās „Ceriņos” pie Mārtiņa Dūča, kurš bija abu paziņa. Netālu no Dūča mājas tika uzcelts bunkurs, kurā visi trīs nodzīvoja turpmākās trīs nedēļas, pēc kā Skujiņš aizveda bērnu pie kādiem Kurpnieces radiem uz Rīgu, bet pēc tam jūnija sākumā kopā ar Kurpnieci atgriezās Katvaru pagastā.¹⁹⁸

1948. gada vasaras sākumā Skujiņa grupas partizāni caur savu atbalstītāju Dagmāru Brikmani iepazinās nelegālistu Artūru Skrastiņu („Lācis”), ar kuru sāka uzturēt ciešus kontaktus. Patiesībā Skrastiņš bija VDM piespēlēts aģents, taču partizāniem neradās ne mazāko aizdomu. Tas ļāva čekai pakāpeniski veidot slazdus, lai notvertu Skujiņa partizānus.

Vienlaikus grupas locekļi kala plānus par savu tālāko nākotni. Tā ļoti gaidītais karš starp Rietumvalstīm un Padomju Savienību vēl nebija sācies un VDM veikto pretpartizānu pasākumu dēļ, kuru ietvaros bija būtiski sašaurinājusies Skujiņa grupas atbalstītāju bāze, tika apsvērta doma par bēgšanu no okupētās Latvijas teritorijas. Grupai kopīgi svinot Jāņus, VDM aģents Skrastiņš pārējiem grupas dalībniekiem piedāvāja plānu par bēgšanu uz Zviedriju, ko lielākā daļa grupas

---

¹⁹⁶ LVA, 1986. f., 1. apr., 40698. l., 4. sēj., 203.–204. lp.

¹⁹⁷ Turpat, 1. sēj., 186. lp.; 4. sēj., 107. lp.

¹⁹⁸ Turpat, 1. sēj., 218., 219. lp.

dalībnieku akceptēja. Pēteris Medens uzņēmās bēgšanas organizēšanu, ko viņš veica ciešā sadarbībā ar Skrastiņu un Dagmāru Brikmani, kura darbojās kā abu sakarniece.¹⁹⁹ Partizānu apņēmība realizēt šo ideju nozīmēja, ka čekai beidzot bija iespēja īstenot Skujiņa grupas likvidāciju, taču tas bija jāveic ļoti uzmanīgi, neradot ne mazākās aizdomas, tāpēc gatavošanās bēgšanai notika pakāpeniski. Līdz ar to grupa ar nekādu sevišķu darbību turpmākos 1948. gada vasaras mēnešus vairs nenodarbojās, bet turpināja slēpties Katvaru un Pāles pagastā, pārtiekot no atbalstītāju dotās pārtikas.

Viena lielāka akcija tika veikta 4. augustā, kad Skujiņa grupa trīs partizānu sastāvā iebruka Pociema pagasta izpildkomitejā. Uzbrukuma laikā partizāni pārrāva telefona vadus savāca ciema padomes dokumentus, kā arī aplaupīja izpildkomitejas ēkā dzīvojošo izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieku Augustu Mauriņu, kuram atņēma dažādas drēbes.²⁰⁰

Plānojot grupas bēgšanu uz Zviedriju iefiltrētais aģents Skrastiņš nāca klajā ar iespēju iegūt automašīnu, lai nokļūtu vietā, no kuras partizāni ceļu uz Zviedriju varētu mērot tālāk ar laivu, taču, lai tas neizskatītos aizdomīgi, čeka acīmredzot bija pavēlējusi Skrastiņam prasīt no partizāniem naudu, lai varētu „izkārtot” bēgšanu pār Baltijas jūrai.

Pirmais mēģinājums iegūt nepieciešamos finanšu līdzekļus notika augustā, kad Pēteris Medens lika grupas sakarniecei Elzai Vilciņai aiziet uz Pāles pagasta Asteru ciema padomi samaksāt nodokļus, pie reizes uzzinot, pa kādu ceļu dosies projām ejošais finanšu aģents ar naudu. Plāns gan neizdevās, jo Vilciņai nebija iespējams uzzināt finanšu aģenta pārvietošanās maršrutu, tāpēc partizāni neveiksmīgi centās viņu sagaidīt uz viena no apkārtnes ceļiem.²⁰¹

Tā kā partizāniem nebija izdevies tikt pie naudas, Skrastiņš Medenam piedāvāja citu veidu, kā to izdarīt, proti, aplaupot kādu patērētāju biedrības veikalu Strenčos, tālu prom no Skujiņa partizānu darbības teritorijas. Čekai bija zināms par to, ka konkrētā veikala pārzinim Oskaram Dukam ir iztrūkums, kas bija radies, viņam atbalstot dažādus vietējos nelegālus, tostarp arī Artūru Skrastiņu, kurš par tādu uzdevās, tāpēc Duku varēja izmantot šajā „spēlē”. 25. septembrī Skrastiņš Rīgā tikās ar Duku, kurš piekrita inscenēt veikala aplaupīšanu, lai varētu noslēpt iztrūkumu veikalā un partizāni – tikt pie sev nepieciešamajām precēm un naudas līdzekļiem.

---

¹⁹⁹ LVA, 1986. f., 2. apr., P-8909. l. (M. Baumanes krimināllieta), 34. lp.

²⁰⁰ Turpat, 1825. f., 2. apr., 105. l. (No nacionālo partizānu darbības cietušās personas (kartotēka)), 6. lp.

²⁰¹ LVA, 1986. f., 1. apr., 29429. l., 21. lp.

Laupīšana tika noorganizēta 28.septembra vakarā, kad Vilis Skujiņš, Pēteris Medens un Artūrs Skrastiņš ar Skrastiņa iegūtu automašīnu aizbrauca uz Strenču veikalu. Ielaužoties veikalā, trijotne savāca preces un naudu kopā ap 30 000 rubļiem. Lai atstātu ticamu iespaidu, ka tiešām notikusi laupīšana, partizāni sasēja Duku un viņu atstāja veikālā pēc aizbraukšanas.²⁰² Katrā gadījumā, Duka nevarēja tikt cauri sveikā ar šo inscinēto veikalu aplaupīšanu un viņš tika notiesāts ar brīvības atņemšanu uz 25 gadiem labošanās darbu nometnē.²⁰³

Iegūtā nauda tika nodota Skrastiņam un partizāni vienojās, ka bēgšana uz Zviedriju tiks veikta naktī no 5. uz 6. oktobri. Grupas dalībnieki Eduards Kalniņš un Jānis Pētersons atteicās iesaistīties, jo šo plānu uzskatīja par pārāk riskantu. Līdz ar ko 5. oktobra vakarā Vilis Skujiņš, Pēteris Medens, Ziedonis Muciņš un Elza Kurpniece ar bērnu devās ceļā Skrastiņa dotajā automašīnā uz Rīgas jūras līča piekrasti, kur it kā vajadzēja atrasties braucienam paredzētajai laivai.

Lai apturētu partizānu automašīnu, no diviem 36. strēlnieku pulka bataljoniem tika izveidota operatīvā grupa 64 cilvēku sastāvā, kas pulka komandiera pulkveža Vorobjova vadībā Rīgas apriņķa Babītes pagastā bloķēja ceļu Rīga–Majori aptuveni 15 kilometrus no Rīgas. Uzduroties čekistu slazdam, partizāni atklāja uguni pa pulka karavīriem un Ziedonim Muciņam ar mašīnpistoli izdevās nogalināt divus karavīrus, kuri pirmie metās gūstīt partizānus.²⁰⁴ Čekistu atklātajā pretgunī tika smagi ievainots Pēteris Medens, pēc kā pārējie partizāni padevās.

Īstenotās operācijas rezultātā tika arestēti Vilis Skujiņš, Ziedonis Muciņš un Elza Kurpniece, savukārt Pēteris Medens no gūtajiem ievainojumiem mira deviņas dienas vēlāk.²⁰⁵ Katvaru pagastā palikušie Jānis Pētersons un Eduards Kalniņš aptuveni kādu mēnesi staigāja pa vietējo atbalstītāju mājām, cenšoties uzzināt par savu biedru likteni, līdz viņiem tas izdevās 1948. gada novembra sākumā, kad Limbažu apkārtnē bija pakļīdušas runas par Skujiņa notveršanu.²⁰⁶

Līdz ar lielākās daļas grupas likvidēšanu un grupas komandiera notveršanu Skujiņu grupa bija beigusi pastāvēt. Pētersons un Kalniņš neplānoja turpināt jebkāda cīņu pret padomju režīmu, jo viņu galvenā prioritāte bija izdzīvošana.

---

²⁰² LVA, 1986. f., 1. apr., 40698. l., 4. sēj., 439.–440. lp.

²⁰³ Turpat, 243. lp.

²⁰⁴ Turpat, 1847. f., 1. apr., 15. l., 6. lp.

²⁰⁵ Turpat, 1986. l., 1. apr., 40698. l., 4. sēj., 167. lp.

²⁰⁶ Turpat, 3. sēj., 157. lp.

4.2.3. Čokas/Johansona grupas darbība 1946.–1948. gadā

Jeru pagastā mītošā Eduarda Čokas grupa 1946. gada pavasari sagaidīja bez īpašām izmaiņām. Oleru mežos mītošie partizāni joprojām gaidīja cerētās pārmaiņas un centās nedarīt neko tādu, kas varētu provocēt padomju drošības iestādes, jo galvenais uzsvars bija likts uz dzīvā spēka taupīšanu līdz jauna kara sākumam. Šajā laikā Čokas grupa atradās četru cilvēku sastāvā. Jūlija beigās grupai pievienojās Padomju Armijas²⁰⁷ dezertieris Zigfrīds Sprieslis.²⁰⁸ Par grupas apgādi ar pārtiku turpināja rūpēties Čoka, kurš regulāri devās izgājienos ārpus grupas nometnes.

Tajā pašā laikā IeM turpināja izstrādāt plānus, lai pakļautu Čokas grupu triecienam. Kopš 1945. gada rudens čeka bija rūpīgi pratinājusi legalizējušos un notvertos nacionālos partizānus, lai iegūtu informāciju par mežos palikušajiem. Čekisti labi izprata Eduarda Čokas lielo nozīmi apkārtējo nelegālistu pulcēšanā un vadīšanā, tāpēc rūpīgi tika meklētas iespējas, kā viņu likvidēt.

Šāda iespēja radās līdz ar iegūto informāciju no 1945. gada augustā notvertajiem un vēlāk ar jau legalizētajiem Idus pagasta partizāniem, kuri norādīja, ka Eduardam Čokam ir dzīvesbiedrene, ar kuru bijušais Rūjienas skolas skolotājs regulāri tikās. Minēto personu vārdā Bertu Leonoru Grīnbergu čekisti arestēja 1945. gada rudenī, taču jau nākamā gada pavasarī tika lemts par viņas atbrīvošanu „operatīvu apsvērumu dēļ”.²⁰⁹ Droši vien tas nozīmēja izmantot Grīnbergu kā ēsmu Čokas notveršanai.

1946. gada 15. jūlijā aģentūras lietas „Posobņiki” ietvaros tika izstrādāts plāns Čokas grupas likvidācijai.²¹⁰ Atsevišķs plāns tika izstrādāts tā paša gada 6. augustā.²¹¹ Varam tikai spekulēt par šo plānu detaļām, taču diezgan ticams ir tas, ka Čokas dzīvesbiedrenes izmantošana bija būtiskākā plāna sastāvdaļa, lai tiktu klāt nozīmīgākajai personai visā grupā

Nogalināt grupas komandieri čekistiem izdevās, kad 1946. gada 27. augusta naktī Eduards Čoka kaut kāda iemesla dēļ bija devies uz kādu vietu Jeru pagastā. Šo epizodi savās atmiņās apraksta Daumants Mušperts, kurš bija notikušā aculiecinieks. Īsi pirms nonākšanas Endzelē, Čoka uz ceļa Rūjiena –Valmiera uzskrēja trīs patrulējošiem čekistiem, pret kuriem viņš atklāja

²⁰⁷ Strādnieku un zemnieku Sarkanā armija 1946. gada 25. februārī tika pārdēvēta par Padomju Armiju.

²⁰⁸ LVA, 1986. f., 1. apr., 38788. l., 1. sēj., 39. lp.

²⁰⁹ Turpat, 1986. f., 17559. l., (uzraudzības lieta nr. 17559.) 82. lp.

²¹⁰ Turpat, 1825. f., 2. apr., 165. l., 57. lp.

²¹¹ Turpat, 59. lp.

uguni, visus trīs ievainojot. Tajā pašā laikā pa ceļu gājusi čekistu kolonna, kura atklājusi uguni pret Čoku, viņu nogalinot.²¹²

Nav skaidri zināms, kāpēc Čoka tā riskēja, pārvietojoties pa apdzīvotu vietu. Viena visai ticama versija, ko savās atmiņās apraksta grupas sakarniece Marta Grīnvalde, ir tā, ka Čoka gāja uz tikšanos ar Leonoru Grīnbergu.²¹³ Tam par apliecinājumu varētu kalpot gan lielais čekistu skaits, kāds tobrīd atradās pie pavisam nelielā Endzeles ciema, gan jau minētie fakti par Grīnbergas izmantošanu čekas operatīvajai darbībai. Aktuāls paliek jautājums, vai Grīnberga bija piekritusi pati ievilināt partizānu komandieri amatās vai neapzināti izmantota šim nolūkam. Katrā ziņā, var piekrist Mušperta viedoklim par to, ka Rūjienas apkaimes partizāni bija zaudējuši spēcīgu līderi, kurš spēja vienot apkārtnes partizānus vienotai cīņai.²¹⁴

Čoka šajā izgājienā, kā tas bija ierasts, bija devies bez pārējo partizānu informēšanas par savu mērķi, tāpēc partizānu vidū sākotnēji valdīja neziņa par to, kur palicis grupas komandieris. Lai arī grupas iekšējie noteikumi prasīja to, lai kāda grupas locekļa neatgriešanās gadījumā pārējie partizāni mainītu savu atrašanās vietu, nometnē palikušie uzticējās Čokam un palika uz vietas. Savā apmetnē Oleru mežā četri partizāni Artūrs Johansons, Zigfrīds Sprieslis, Nikolajs Bergins un Visvaldis Kašs turpināja dzīvot līdz 1946. gada rudenim.²¹⁵ Vēlāk sarunās ar vietējiem iedzīvotājiem atlikušie grupas partizāni uzzināja par Čokas likteni.

Septembra beigās legalizēties nolēma grupas partizāns Visvaldis Kašs. Pēc Kaša aiziešanas grupa mainīja savu atrašanās vietu, pārejot uz Idus pagastu, netālu no „Tipšu” mājām, kuru saimnieks Jānis Kornis bija pazīstams grupas partizānam Zigfrīdam Sprieslim. Jaunajā vietā grupa uzcēla sev bunkuru apmēram kilometra attālumā no viensētas.

Pēc apmēram divām nedēļām Sprieslis ieminējās, ka vajadzētu pieaicināt Ati Zaļaiskalnu, ar kuru Sprieslis bija kopīgi dezertējis no Padomju Armijas. Pārējie grupas biedri tam piekrita, un Sprieslis devās uz Zaļaiskalna mājām Skaņkalnes pagastā, lai atvestu viņu uz grupu. Līdz ar Zaļaiskalna atnākšanu grupas sastāvs palielinājās līdz četriem cilvēkiem, pie tam katrs bija apbruņots ar krievu vai vācu ražojuma mašīnpistolī.

---

²¹² Mušperts, D., Vēlreiz par leitnantu Eduardu Čoku. *Uz ežiņas galvu liku...: Traģiskās partizānu cīņas Latvijas mežos* / Sast. A. Kalvāns. 2. daļa, 247. lpp.

²¹³ Grīnvalde, M. Kur palika leitnants Čoka? *Uz ežiņas galvu liku...: Traģiskās partizānu cīņas Latvijas mežos* / Sast. A. Kalvāns. 1. daļa 226. lpp.

²¹⁴ Mušperts, D., Vēlreiz par leitnantu Eduardu Čoku..., 247. lp.

²¹⁵ LVA, 1986. f., 1. apr., 38788. l., 39. lp.

Pamazām tuvojoties ziemai, grupa mierīgi iekārtojās savā bunkurā. Ar blakus esošo „Tipšu” iedzīvotāja Edvīna Korņa palīdzību Johansons veidoja sarakstu ar apkārtnē dzīvojošajiem iznīcinātājiem un padomju aktīvistiem, tādējādi gatavojoties turpmākajiem iespējamajiem uzbrukumiem.²¹⁶

17. decembrī grupa izlēma veikt bruņotu akciju pret Skaņkalnes pagastā dzīvojošo milicijas pilnvaroto Jāni Rodziņu, kas visticamāk bija Ata Zaļaiskalna iniciatīva. Partizāni riskantā veidā mēģināja nogalināt Rodziņu, šaujot caur viņa mājas logiem. Pats Rodziņš atklāja pretuguni pret partizāniem, kuri neielaidās tālākā apšaudē un devās prom.²¹⁷

Sagaidījusi 1947. gada maiju bunkurā netālu Idus pagasta „Tipšiem”, Čokas grupa drošības apsvērumu dēļ mainīja savu atrašanās vietu, uzcelot jaunu bunkuru apmēram 2 kilometriem dziļāk mežā. Lai arī pēc grupas komandiera Eduarda Čokas nāves formāli grupā jauns komandieris netika iecelts, to varētu dēvēt par Johansonsa grupu, jo tās partizāns Artūrs Johansons turpmākajā laikā bija galvenais grupas darbības plānotājs un iniciators.

15. maijā partizāni par godu Kārļa Ulmaņa apvērsumam izkāra Latvijas karogu Jeru ciemā.²¹⁸ Vērts pieminēt, ka šajā pašā laikā, ārpus pētījuma teritorijas, kapos Valmieras pievārtē nacionālie partizāni izkāra Latvijas karogu un ierīkoja slēpni, no kura apšaudīja čekistus, kuri mēģināja noņemt karogu.²¹⁹

1947. gada jūnijā grupu izlēma atstāt Atis Zaļaiskalns, kas to pamatoja ar savu vājo veselību. Viņš bija pārliecināts, ka padomju varas iestādes pret viņu nevēršīsies, kam neticēja pārējie grupas dalībnieki, kuri bija noskaņoti gaidīt jauna kara sākumu. Pēc Zaļaiskalna izešanas pārējie partizāni pārvietojās uz citu vietu Idus pagasta mežā. 1947. gada augustā Johansons pamanīja divas ar mašīnpistolēm bruņotas personas. Baidīdamies, ka redzētie cilvēki varētu būt bijusi kāda iznīcinātāju grupa, partizāni izlēma uz laiku atklāt Tipšu apkārtni, ja gadījumā viņu klātbūtne kļuvusi zināma čekai.

Ap šo laiku legalizēties nolēma Zigfrīds Sprieslis un divatā palikušie Artūrs Johansons un Nikolajs Bergins pārgāja uz Naukšēnu pagasta „Mesteriem” pie Hīras Papēdes, kura bija zināma Berginam. Šeit partizāni slēpās līdz 1947. gada septembrim un lai tālāk neapgrūtinātu savu

---

²¹⁶ LVA, 1986. f., 1. apr., 38788. l., 40.–43. lp.

²¹⁷ Turpat, 40401. l. (J. Bergina krimināllieta), 391. lp.

²¹⁸ Turpat., 394. lp.

²¹⁹ Turpat, 1825. f., 2. apr., 168. l., 145. lp.

atbalstītāju, abi partizāni atgriezās mežā pie „Tipšiem”, kur uzcēla sev jaunu zemnīcu netālu no iepriekšējās. Partizāni bija ļoti piesardzīgi un centās pārāk ilgi neuzturēties vienā vietā, tāpēc oktobrī atkal pārgāja uz Naukšēnu pagastu, no kurienes atgriezās 1947. gada decembrī.

Šajā mēnesī grupai izlēma pievienoties „Tipšos” dzīvojošais Edvīns Kornis, kurš bija sabojājis deju laukumu pie Idus izpildkomitejas, tā protestējot pret faktu, ka viņam netika dota biļete, lai piedalītos tās organizētajās dejās. Tiekot saukts uz nopratināšanām, Kornis pārgāja nelegālā stāvoklī. Paņemot mašīnpistoli, ko pirms savas legalizācijas mežā bija apracis Atis Zaļaiskalns, Kornis kopā ar pārējo grupu pārgāja uz Naukšēnu pagasta „Mesteriem”, kur nodzīvoja līdz nākamā gada martam.²²⁰

Johansona grupa trīs partizānu sastāvā bija pavadījusi 1947.–1948. gada ziemu pie savas atbalstītājas Hīras Papēdes Naukšēnu pagastā, taču tā kā Papēdei partizānu atbalstīšana bija liels slogs, Johansona grupai 1948. gada martā bija jāpamet „Mesteru” mājas un jāatgriežas savā agrākajā bunkurā pie Idus pagasta „Tipšiem”, kur uzturoties aptuveni mēnesi, grupa pārgāja uz jaunu vietu 10 kilometrus uz ziemeļiem, kur slēpās kādā nevienam nepiederošā bunkurā. Šo dienu laikā saslima grupas dalībnieks Jānis Bergins, pēc kā partizāni savā starpā vienojās, ka Berginam ir jāatrod kāds atbalstītājs, pie kura viņš varētu izveseļoties un atgriezties grupā. Līdz ar to Bergins atstāja grupu, savukārt Artūrs Johansons un Edvīns Kornis atgriezās „Tipšu” apkārtnē, kur nodzīvoja līdz 1948. gada jūlijam, kad abiem no jauna pievienojās Bergins.

Jūlija beigās, pēc Johansona iniciatīvas, partizāni pārgāja uz Skaņkalnes pagastu, lai satiktos ar savu bijušo grupas biedru Ati Zaļaiskalnu, kurš bija legalizējies iepriekšējā gadā. Satiekot Zaļaiskalnu, Johansons viņam pastāstīja par savu situāciju, kā arī norādīja, ka legalizēties netaisās. Zaļaiskalns ieteica Johansonam sazināties ar kādu bijušo nelegāli Oskaru Liepiņu, kuram it kā esot sakari ar kādu lielu tuvējā apkaimē darbojošos partizānu grupu. Lai arī Johansons nevēlējās iekļauties lielākas grupas sastāvā, jo uzskatīja, ka mazākām grupām ir vieglāk izdzīvot, viņš piekrita gaidīt līdz Zaļaiskalnam izdosies sazināties ar Liepiņu un vienoties par satikšanās vietu.

Caur vēl vienu starpnieku Johansona grupai pēc nepilnas nedēļas izdevās sazināties ar Liepiņu un noorganizēt ar viņu tikšanos netālu no Skaņkalnes pagasta „Rūjupēm”. Pēc stādīšanās priekšā Liepiņš uz tikšanos atnākušajam Johansonam pastāstīja, ka viņam esot sakari ar diviem

---

²²⁰ LVA, 1986. f., 1. apr., 38788. l., 44.–46. lp.

kādas latviešu nacionālo partizānu grupas dalībniekiem. Patiesībā Oskars Liepiņš bija VDM aģents, kurš tik iesaistīts VDM veiktajos nacionālās pagrīdes apkaršanas pasākumos.²²¹

Acīmredzot Liepiņa leģenda nebija pietiekoši rūpīgi izstrādāta, jo Johansons atteicās no jebkādiem kontaktiem ar viņam zināmajiem „partizāniem”, taču viņa nevēlēšanos izraisīja gūtais iespaids, ka Liepiņa minētās minētās personas bija pārāk nekonspiratīvas, kā arī zināma neuzticība Liepiņam, tajā pašā laikā Johansonam neradās nekādas aizdomas par to, ka Liepiņš būtu čekas aģents. Liepiņš aicināja partizānus veikt uzbrukumu Braslavas IB vada komandierim Gūtmanim, ko Johansons attiecās darīt, līdz galam tā arī neuzticoties Liepiņam. Par neko īsti nevienojušies, ja neskaita Johansona solījumu nepieciešamības gadījumā ierasties pie Liepiņa, kas nekad netika izdarīts, abas puses šķīrās un kontakti uz laiku tika pārtraukti.

Apmēram trīs dienas pēc šīs tikšanās Johansona grupa strauji mainīja bāzēšanās vietu un pārgāja uz Valkas apriņķa Omuļu pagastu, kur mežā uzturējās dažas dienas. Salīdzinoši liels pārgājieni tika veikts ar domu izpētīt Valkas apriņķa mežus, ja grupai kaut kad nākotnē būtu jāpamet Valmieras apriņķis. Pēc tam grupa atgriezās Naukšēnu pagastā, sākuma vecajā slēpšanās vietā Oleru mežos un vēlāk pie savas atbalstītājas Hīras Papēdes. Pēc pavadīta pusmēneša Johansons un Kornis devās atpakaļ uz Idus pagastu, bet Bergins nolēma palikt pie Papēdes. Vienojušies tikties septembra vidū, partizāni šķīrās.

Tā arī nesagaidījuši ierodamies Berginu norunātajā laikā septembra vidū, Johansons un Kornis devās satikties ar Zaļaiskalnu Skaņkalnes pagastā. Kā atklājās, Liepiņš caur Zaļaiskalnu bija centies noskaidrot abu atrašanās vietas. Tā kā Johansons cerēja iegūt no Liepiņa radioaprātu, viņš piekrita tikties.²²²

Aptuveni nedēļu vēlāk notika tikšanās ar Oskaru Liepiņu, kuras laikā Liepiņš pastāstīja, ka viņam esot sakari ar kādu ārvalstu štābu. Johansons šoreiz uzķērās uz šādas ēsmas un piekrita tikties ar šī štāba pārstāvjiem trīs dienas vēlāk Vecātes pagastā.

Norunātajā tikšanās reizē Liepiņš ieradās ar kādu apbruņotu personu, šķiet, atbilstoša iepaida radīšanai. Šoreiz Johansons piekrita veikt iebaidīšanas uzbrukumu Braslavas pagasta IB vada komandierim Gūtmani. Uzbrukuma veikšanai Johansons kopā ar Kornī devās uz Gūtmaņa mājām „Celmiņiem” Braslavas pagastā, kuras apšaudīja, pēc tam pametot notikuma vietu.

---

²²¹ LVA, 1986. f., 1. apr., 38788. l., (uzraudzības lieta nr. 38788), 102. lp.

²²² Turpat, 38788. l., 49., 50., 51. lp.

Tālākās dienas oktobra sākumā turpinājās Johansona un Korņa mēģinājumi tikties ar „ārvalstu štāba” pārstāvjiem, kas bija problemātiski, jo Liepiņa solītie cilvēki neatradās tikšanās vietās noteiktajā laikā, un Johansons bija ļoti uzmanīgs. Punktu šīm sarunām uz kādu laiku pielika epizode, kad norunātā tikšanās vietā pie Rūjas upes Skaņkalnes pagastā sastapts cilvēks nenoreaģēja uz Johansona signālu, kas partizānos radīja bažas par čekas klātbūtni, līdz ar ko bīstamais rajons tika pamests.²²³

Ar Zaļaiskalna palīdzību pārcēlušies pāri Salacai, partizāni atgriezās „Tipšos”, kur nodzīvoja līdz novembra vidum, kad tika nolemts uzcelt jaunu bunkuru 4 kilometrus no Tipšiem, pie Idus pagasta „Mangām”.

Decembra sākumā Johansons caur savu māti saņēma zīmīti no Liepiņa, kurā partizāniem tika lūgts naktī uz 11. decembri tikties ar viņu uz meža ceļa, kas veda no Mazsalacas uz Rūjienu Idus pagastā. Sarunātā tikšanās patiesībā bija čekas slazds. Spriežot pēc visa, čekistiem bija apnikusi mēnešiem ilgā spēle ar Johansonu un Kornī, tāpēc šoreiz tika veikti attiecīgie pasākumi partizānu notveršanai. Ierodoties norunātajā vietā, partizānus aplenca VDM aģenti „Vinogradovs”, „Egle”, „Mats”, „Ozols” un „Kociņš”, kuri sagūstīja un atbruņoja partizānus, kas pielika punktu Johansona grupas darbībai.²²⁴

4.2.4 „Kārļa” grupas ienākšana Ziemeļrietumvidzemē 1946. gada rudenī un Sedlenieka grupas darbība 1947.–1948. gadā

Pēc liela mēroga pretpartizānu akciju aizsākšanās Valkas apriņķī, šo teritoriju atstāja spēcīgā Kārļa Mūsiņa („Kārlis”) grupa, kuras sastāvā atradās seši partizāni – komandieris Kārlis Mūsiņš, Vilis Kamarūts, Osvalds Dūmiņš, Vilis Sedlenieks, Jānis Treimanis, Arnis Būmanis un Aleksandrs Sarja. Grupa pārgāja uz krietni mierīgāko Valmieras apriņķa rietumu daļu, lai droši pārļautu 1946.–1947. gada ziemu.²²⁵

Salīdzinot ar citām Ziemeļrietumvidzemes partizānu grupām, šī grupa sastāvēja no ārkārtīgi pieredzējušiem un profesionāliem karavīriem, kuri bija Otrā pasaules kara veterāni, kas smēlušies pieredzi, karojot gan latviešu leģiona, gan citu Vācijas bruņoto formējumu sastāvā, līdz ar to tā bija spējīga radīt okupācijas varas vietējiem pārstāvjiem vērā ņemamas problēmas.

²²³ LVA, 1986. f., 1. apr., 38788. l., 1. sēj. „53.–55. lpp.

²²⁴ Turpat, 1825. f., 2. apr., 168. l., 170. lpp.

²²⁵ Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi*...., 170. lpp.

Mūsiņa grupa Rozēnu pagasta Zābakpurvā izveidoja sev ziemas bunkuru un drīz vien uzsāka apkārtnes izpēti, meklējot jaunus atbalstītājus un vācot ziņas par vietējiem padomju aktīvistiem. Tuvojoties ziemai, partizāniem vajadzēja nodrošināt arī pārtikas krājumus un siltu apģērbu, tāpēc tas tika apvienots ar padomju aktīvistu aplaupīšanu.

8. oktobrī Mūsiņa grupa aplaupīja Salacas pagastā dzīvojošā demobilizētā sarkanarmieša Zaharova māju. Paša Zaharova mājās gan nebija, tajās atradās tikai divas sievietes, kuras partizāni ieslēdza pagrabā un pēc tam ķērās pie mājas izlaušanās. Partizānu guvums bija viena cūka, viena aita, dažādi pārtikas produkti un mantas, kas viss maisos tika aiznests uz mežu. Akcijā piedalījās visi septiņi partizāni.²²⁶

Grupai, apstaigājot vietējās mājas Pāles pagastā, 16. oktobrī no „Pilskalnos” dzīvojošās Elzas Skudriņas izdevās uzzināt, ka viņai kaimiņu mājās „Kalnziediņos” dzīvo Pāles pagasta finanšu aģents un Pāles pagasta izpildkomitejas darbinieks Kārlis Jansons, kuram partizāni tās pašas dienas vakarā nolēma izdarīt uzbrukumu.²²⁷

Lai iekļūtu Jansona mājās, partizāni uzdevās par Valmieras apriņķa finanšu kontrolieriem. Jansons, ieraudzījis istabā ienākušā grupas partizāna Viļa Kamarūta leģionāra formu, saprata, kas notiek, un mēģināja paķert šauteni, bet Mūsiņš viņu nošāva. Tajā vakarā pie Jansona pārnakšņoja arī VDM Valmieras apriņķa daļas vecākais operatīvais pilnvarotais leitnants Čerņajevs, kurš, pamodies no saceltā trokšņa, no pistoles atklāja uguni pa partizāniem caur durvīm. Kamarūts, atklājot pretuguni, nogalināja Čerņajevu, un partizāni steidzīgi pameta notikuma vietu. To, ka akcijas laikā nogalinājuši arī čekistu, partizāni vēlāk uzzināja no vietējiem iedzīvotājiem.

Šai partizānu akcijai sekoja čekas pretpartizānu operāciju sērija – četras operācijas no 16. līdz 20. oktobrim un vēl deviņas operācijas no 20. līdz 31. oktobrim, taču bez jebkādiem rezultātiem. Mūsiņa grupa mierīgi sagatavojās pārziemošanai Zābakpurvā uzceltajā bunkurā.²²⁸

Mūsiņa grupa pēc pārziemošanas aktivizējās 1947. gada aprīlī. 11. aprīļa vakarā tika veikta akcija pret Salacas pagasta „Birzgaļos” dzīvojošo padomju aktīvistu, pēc tautības igauņi, Johanu Adleru. Ieslēguši Adleru un viņa ģimenes locekļus pagrabā, partizāni savāca mājā esošos

---

²²⁶ LVA, 1986. f., 1.apr., 38177. l., 1. sēj., 141.lp.

²²⁷ Turpat, 2.sēj., 9. lp.

²²⁸ Turčinkis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu cīņas Valkas apriņķī un Alūksnes apriņķa rietumu daļā*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2011., 170.–171. lpp.

pārtikas produktus, vienu cūku un dažādas mantas. Visu salaupīto partizāni uz mežu aizveda ar Adlera zirgu, kuru pēc tam palaida vaļā.

Pašam Adleram izdevās izlauzt pagraba durvis apmēram pustundu pēc partizānu aiziešanas un aizskriet līdz tuvākajam telefonam. Nākamajā dienā ap pusdienlaiku ieradās iznīcinātāju bataljona operatīvā grupa, lai dzītu pēdas partizāniem viņu aiziešanas virzienā, taču ņemot vērā kopš laupīšanas pagājušo laiku, tās pūliņi bija veltīgi.²²⁹

Ap 1947. gada maiju grupas komandieris Kārlis Mūsiņš izlēma atgriezties Valkas apriņķī, kur atbalstītāji bija turīgāki nekā Valmieras apriņķa rietumu daļā un līdz ar to arī izdzīvošana vieglāka. Grupas partizāns Vilis Sedlenieks („Džeks”) gan nepiekrita Mūsiņam un iestājās par to, ka Valmieras apriņķī, lai arī zemnieki ir mazāk turīgi un meži mazāki, partizāniem šajā apvidū iespējams brīvāk pārvietoties un tas ir piemērotāks, lai gaidītu Rietumvalstu sabiedroto ierašanos Latvijā. Līdz ar to Sedlenieks, kā arī grupas partizāni Jānis Treimanis („Kuģinieks”) un Arnis Būmanis („Ķeksis”) izlēma palikt Rozēnu pagastā, bet pārējā Mūsiņa grupas daļa kopā ar komandieri devās atpakaļ uz Valkas apriņķi.²³⁰

Par Vili Sedlenieku ir zināms, ka viņš, nacistiskajai Vācijai iebrūkot Latvijas teritorijā 1941. gada vasarā, iestājās paš aizsardzības vienībā Liepupes pagastā. Vēlāk, 1942. gadā, kļūstot baumām par Latvijas Universitātes studentu pārvietošanu uz Vāciju, Sedlenieks izstājās no universitātes Mehānikas fakultātes un iestājās Vācijas Drošības policijas un SD 3. bataljonā, kura sastāvā piedalījās pretpartizānu operācijās un cīņās pret Sarkano armiju. 1944. gada nogalē, izveidojoties tā sauktajam Kurzemes katlam, Sedlenieks pievienojās vācu organizētajam latviešu aizmugures diversantu grupējumam „SS Jagdverband” jeb „mežakaķiem”, kura sastāvā līdz Vācijas kapitulācijai 1945. gada 8. maijā apguva kaujas un izdzīvošanas iemaņas, kas lieti noderēja vēlākajā partizānu darbībā. Tālākās gaitas pēc Vācijas kapitulācijas saistās ar iekļaušanos latviešu leģiona 19. divīzijas leitnanta Kārļa Mūsiņa partizānu grupā, kas 1945. gada rudenī no Kurzemes pārgāja uz Valkas apriņķa teritoriju.²³¹

Par Būmani un Treimani ziņu ir maz, tomēr būtiski ir tas, ka Rietumvidzeme bija Sedlenieka un Būmaņa dzimtā puse – Sedlenieks bija dzimis Liepupes pagastā, savukārt Būmanis – Salacas pagastā. Treimanis bija rīdzinieks.

---

²²⁹ LVA, 1986. f., 1. apr., 1425. l., 48. lp.

²³⁰ Turpat, 38177. l, 1. sēj., 139. l p.

²³¹ Turpat, 87.–88., 118. lp.

Pēc palikšanas Zābakpurvā jaunizveidotā Sedlenieka grupa 1947. gadu pavadīja klusi, galvenokārt meklējot jaunus atbalstītājus Rozēnu, Skaņkalnes, Salacas, Alojās un Pāles pagastos, kā arī pārtikas vajadzībām nozogot pa kādam mājlopam no apkārtējām viensētām.²³² Līdzīgi, kā tas bija iesācies 1946. gada nogalē, partizāni ievāca informāciju par apkārtējos pagastos dzīvojošajiem padomju aktīvistiem.

Pēc 1947.–1948. gada ziemas Sedlenieka grupa savu darbību pārorientēja uz Pāles pagastu, kurā partizāni veica arī savu pirmo padomju aktīvista iznīcināšanas akciju. Par mērķi kļuva Pāles pagasta „Griķos” dzīvojošais Pāles pagasta iznīcinātāju bataljona vada kaujinieks Roberts Grīnbergs, kurš pēc dažu vietējo grupas atbalstītāju teiktā bija aktīvs vietējo nacionāli noskaņoto iedzīvotāju un vācu okupācijas laika policistu arestu dalībnieks un dedzīgs komunisti. Grīnbergs pēdējā laikā bija arī izteicis draudus dažiem Sedlenieka grupas atbalstītājiem.²³³ Partizānu grupa nolēma, ka šāds bīstams padomju aktīvists ir jālikvidē.

Uzbrukums tika izdarīts 28. aprīļa vēlā vakarā. Partizāni ieradušies pie Grīnberga, sākumā pārliecinājās, vai tas tiešām ir meklētais iznīcinātājs, pēc tam savāca kopā virtuvē bez Grīnberga vēl mājās esošo viņa sievu, dēlu un strādnieku, kas strādāja Grīnberga dzirnavas, kamēr Baumanis iegāja klētī, no kuras sāka nest ārā pārtikas produktus. Pēc tam viņš kopā ar Treimani tajā ieslēdza visus cilvēkus, atskaitot Grīnbergu, kuru partizāni sāka iztaujāt turpat mājā. Pēc nopratināšanas partizāni nošāva Grīnbergu un, paņēmuši savākto pārtiku, Grīnberga šauteni un munīciju, kā arī daudz dažādu drēbju, atgriezās mežā.²³⁴

Pēc paveiktā trijotne pameta Pāles pagastu, lai izvairītos no čekas pretpartizānu operācijām un no 1948. gada maija līdz vasaras beigām uzturējās Rozēnu un Skaņkalnes pagastos, kur nekādas skaļākas akcijas neveica.²³⁵ Pēc Grīnberga nogalināšanas labi iezīmējas Sedlenieka grupas darbības taktika, proti, strauja uzturēšanās vietas maiņa pēc veiktiem uzbrukumiem. Partizāni atturējās no uzbrukumu veikšanas Skaņkalnes un Rozēnu pagastos, jo šie pagasti kalpoja kā atkāpšanās vieta pēc veiktajām akcijām Pāles pagastā. Šādu darbības modeli partizāni piekopa līdz 1950. gada pirmajai pusei.²³⁶

---

²³² LVA, 1986. f., 1. apr., 38177. l., 2. sēj., 274. lpp.

²³³ Turpat, 1. sēj., 182. lp.

²³⁴ Turpat, 152. lp.

²³⁵ Turpat, 3534. l., (J. Rozenberga krimināllieta) 171. lp.

²³⁶ Turpat, 38177. l., 1. sēj., 47. lp.

1948. gada rudenī Sedlenieka grupa atgriezās Pāles pagastā, kur nolēma pavadīt 1948.–1949. gada ziemu, ierīkojot bunkuru Klētnieku mežā. Lai sagatavotu ziemai nepieciešamos pārtikas krājumus, grupa nolēma veikt apkārtnes padomju aktīvistu aplaupīšanas.

Oktobrī Sedlenieka grupa nolēma aplaupīt Salacas pagasta „Krikalnos” dzīvojošo padomju aktīvistu Kallasu. Ieradušies pie Kallasa mājas vēlu vakarā, partizāni atstāja Būmani postenī ārā pie mājas, bet paši devās iekšā. Tajā brīdī Kallass kopā ar sievu jau atradās gultās. Pārbaudījuši Kallasa personību, partizāni paziņoja Kallasam, ka sakarā ar viņa komunistisko darbību viņš tiks aplaupīts. Šajā brīdī Baumanis postenī notvēra kādu sievieti, kura tieši gāja pie Kallasa un ieveda viņu mājā. Partizāni Kallasa kūtī nošāva cūku, ko sadalīja pa gabaliem un salika maisos, bet pēc tam no mājas paņēma vēl dažādus pārtikas produktus un citas mantas. Pēc paveiktā Sedlenieka grupa atgriezās mežā.²³⁷

Pārtikas krājumu papildināšanai partizāni izdarīja vēl vienu laupīšanas akciju oktobra beigās. Šoreiz laupīšanas mērķis bija Pāles pagastā dzīvojošais padomju aktīvists Jānis Gūtmanis. 28. oktobra vēlā vakarā Sedlenieka grupas vīri ieradās, paziņodami, ka ir nacionālie partizāni un ka veiks Gūtmaņa mājas aplaupīšanu. Paņēmuši no Gūtmaņa lukturīti, Baumanis un Treimanis Gūtmaņa kūtī nošāva cūku, kuras gaļu salika maisos. Ar savu ieguvumu partizānu grupa atgriezās savā bunkurā.²³⁸ Pēc šīm akcijām grupas aktīvā darbība tika pārtraukta un grupa ieziemojās Pāles pagastā.

Spriežot pēc operatīvajiem ziņojumiem un plāniem, čekai nebija īstas skaidrības par Sedlenieka grupas (arī Kārļa Mūsiņa grupas) līdz 1948. gada beigām veikto akciju vaininiekiem, jo tā vēl nebija uzzinājusi par šādas grupas pastāvēšanu Pāles pagastā. Atbildība lielākoties tika novelta uz Limbažu apriņķa Katvaru pagastā darbojošos Viļa Skujiņa grupu²³⁹, kurai bija atbalsītāji arī Pāles pagastā, kā arī uz Ernesta Karlsona grupu, kas darbojās Alojās pagastā²⁴⁰ un, cik izdevies konstatēt, nekādus bruņotus uzbrukumus nav veikusi.

---

²³⁷ LVA, 1986.f., 1. apr., 38177. l., 1. sēj., 153., 154. lp.

²³⁸ Turpat, 155. lp.

²³⁹ Turpat, 40698. l., 1. sēj., 124. l.

²⁴⁰ Turpat, 270. f., 1-s apr., 459. l., 145. lp.

4.2.5. Sadursmes Alojās pagastā 1947.–1948. gada ziemā

Laikā ap 1947. gada beigām interesanti notikumi norisinājās Alojās apkārtnē. Šeit 1946. gadā bija izveidojusies nelegālistu grupiņa no vietējiem iedzīvotājiem Ernesta Karlsona un Paulīnes Lindenbergas. Ernests Karlsons vācu okupācijas laikā bija dienējis latviešu leģiona 15. grenadieru divīzijā, no kuras 1944. gadā dezertējis, savukārt ienākot Sarkanajai armijai Valmieras apriņķī, ticis iesaukts Sarkanajā armijā. Karlsons izvairījās no iesaukuma un sāka slēpties Alojās pagasta teritorijā līdz 1945. gada 19. februārim, kad tika arestēts. Tajā pašā gadā Karlsonam tika piespriests cietumsods labošanās darbu nometnē Valmierā,²⁴¹ no kuras viņš 1946. gada vasarā izbēga un turpināja slēpties Alojās pagasta teritorijā.

Ap šo laiku Karlsonam pievienojās Paulīne Lindenberga, kura vācu okupācijas laikā strādāja par rakstvedi Rīgas cietumā, bet sāka slēpties 1945. gada pavasarī, kad savas paziņas vārda dienas svinībās bija stāstījusi klātesošajiem, ka drīz angļi un amerikāņu uzbruks Padomju Savienība. Lindenbergas teikto kāds no klātesošajiem vēlāk nosūdzēja čekai.

Kopš 1946. gada jūlija Lindenberga slēpās kopā ar Karlsonu Alojās pagasta teritorijā mežā izraktā bunkurā.²⁴² 1947. gada decembrī abiem pievienojās bijušais leģionārs Jānis Ozoliņš, kurš pēc dezertēšanas no leģiona tika mobilizēts Sarkanajā armijā, bet vēlāk atšifrēts un novirzīts uz karagūstekņu nometni Maskavas apgabalā. Pēc atgriešanās no nometnes, Ozoliņš vairākkārt nesekmīgi centās noformēt personas dokumentus līdz brīdim, kad kaut kāda iemesla dēļ pārgāja nelegālā stāvoklī un sāka slēpties.²⁴³

Trijotnei slēpjoties meža bunkurā Alojās pagastā, Karlsons un Ozoliņš apsprieda savus nākotnes plānus, kas saistījās ar cerībām par Rietumvalstu uzbrukumu PSRS, kā gadījumā Karlsons plānoja veikt uzbrukumus vietējiem padomju aktīvistiem, līdz kam partizāni ieturēja nogaidīšanas taktiku. Katrs no partizāniem bija apbruņots ar šauteni un pistoli, bet Lindenbergai nebija nekādu ieroču.

Satricinājumu šīs grupas gaitās ienesa notikumi naktī uz 1947. gada 26. decembri, kad Karlsons un Ozoliņš bija atstājuši bunkuru, lai dotos uz tuvējām Lindenbergas mājām „Liekpalkniem” pēc pārtikas. Nakts laikā dodamies atpakaļ, uz ceļa Staicele – Aloja abi partizāni ap plkst. 03:00 saskrējās ar pieciem vietējiem iedzīvotājiem, kuri devās mājup no Ziemassvētku

²⁴¹ LVA, 1986. f., 1. apr., 12273. l. (E. Karlsona krimināllieta), 22.–23., 53. lp.

²⁴² Turpat, 2140. l. (P. Lindenbergas krimināllieta), 92., 93. lp.

²⁴³ Turpat, 2. apr., P-1428. l. (N. Jūlikas krimināllieta), 39. lp.

svinībām. Šie iedzīvotāji bija jaunieceltais Ungurpils spirta dedzinātavas direktors Jānis Enikss, bijušais dedzinātavas direktors un no Smoļenskas apgabala iebraukušais kompartijas biedrs Kirils Kovaļovs ar sievu un dēlu, kā arī Alojas pagasta sekretārs Jānis Pārups. Svinētājiem sūta aizdomīgi, ka nakts laikā divi cilvēki ar lieliem maisiem uz muguras pārvietoja pa ceļu, tāpēc pēc Jāņa Pārupa aicinājuma Enikss, Pārups un Kovaļenko ar saucieniem centās apturēt abus mežabrāļus un skriešus devās viņu virzienā.

Redzēdami, ka tiek vajāti, Karlsons un Ozoliņš pārskrēja pāri Joglas upei un no kraujas otras puses atklāja uguni pa sekotājiem, sašaujot Eniksu vēderā, bet Pārupu kājā. Kovaļenko, kurš bija veiksmīgi izvairījies no šāvieniem, iekrītot grāvī, tikmēr skrēja atpakaļ uz pajūgu, lai dotos uz pilsētu izsaukt miliciju. Perspektīvais komunist Jānis Enikss Limbažu slimnīcā vēlāk mira no gūtajiem ievainojumiem.²⁴⁴

Saprazdami, ka drīz notikuma vietā ieradīsies iznīcinātāju grupa, abi partizāni aizskrēja līdz bunkuram, no kura paņēma līdzī Paulīni Lindenbergu, un devās uz Alojas pagasta ziemeļu daļu, kur ierīkoja sev jaunu bunkuru. Tikmēr nākamajā rītā IeM pilnvarotais Cīvcāns ar astoņiem iznīcinātājiem, sekojot pa pēdām, uzgāja grupas pamesto bunkuru. Partizāniem laimējās, ka pa nakti bija snidzis, jo viņu tālākās pēdas bija izdzisušas.²⁴⁵

Pēc grupas iekārtošanās jaunajā bunkurā partizāns Jānis Ozoliņš izlēma, ka vairs nevēlās dzīvot mežā un atgriezās savās mājās Rozēnu pagasta „Kļaviņās”, taču atlikušie grupas dalībnieki nepārcēlās uz jaunu slēpšanās vietu, kas, kā izrādījās vēlāk, bija kļūda, jo 17. janvārī iznīcinātāju grupa veicot pārmeklēšanu Rozēnu pagastā, atrada Ozoliņu uz kaimiņu māju „Ērgļu” šķūņa augšstāva. Tajā pašā dienā Ozoliņš pastāstīja čekistiem par grupas bunkuru Alojas pagastā un 18. februārī tika organizēta operācija Karlsona un Lindenbergas sagūstīšanai.

VDM spēkiem aplencot bunkuru, Ernestam Karlsonam atklāja uguni, tādejādi radot nelielu apjukumu čekistu rindās un spējot ieskriet biežoknī un atrauties no vajātājiem, savukārt Paulīne Lindberga tika notverta.²⁴⁶ Pēc izbēgšanas Karlsonam uz ilgāku laiku izdevās pazust no čekas redzesloka.

---

²⁴⁴ Gāle, G. Iznīcinātāji un mežabrāļi. Pieejams: <https://ungurpilsstasti.wordpress.com/2014/12/25/iznicinataji-un-meza-brali/> [aplūkots: 01.05.2017.].

²⁴⁵ LVA, 1986. f., 1. apr., 2140. l., 16. lp.

²⁴⁶ Turpat, 1986. f., 1. apr., 2140. l., 64. lp.

* * *

Sākot jau ar 1945. gada rudeni, Ziemeļrietumvidzemē nacionālo partizānu grupas sāka ieturēt nogaidīšanas taktiku, savukārt aktīvā Skujiņa grupa pieklusināja savu darbību un veica akcijas ar mērķi nodrošināt grupas dalībnieku materiālo stāvokli slēpšanās laikā. 1946. gadā šajā ziņā lielu izmaiņu nebija.

1946. gadā partizānu veiktie uzbrukumi lielākoties bija ar mērķi nodrošināt nepieciešamo izdzīvošanai. Kārļa Mūsiņa grupa oktobrī veica arī vienu akciju, kuras rezultātā tika neplānoti nogalināts viens finanšu aģents un viens čekists. Savā pēdējā kaujā 1946. gada augustā partizānu grupas komandieris Eduards Čoka ievainoja trīs VDM darbiniekus.

4. tabula

Partizānu uzbrukumu rezultātā cietušie padomju aktīvisti, karavīri, IeTK/VDM darbinieki 1946. gadā

	Nogalināti	Ievainoti	Atbruņoti, piekauti	Aplaupīti	Kopā
Skaitis	2	3	2	2	9
Īpatsvars no cietušo skaita, %	22,2	33,4	22,2	22,2	100

1946. gadā turpinājās pasīvo partizānu un nelegālistu legalizācija, kas būtībā noslēdza tā saucamo „attīrīšanās” posmu, kad mežos palika tikai tās personas, kas bija noskaņotas cīnīties un/vai zināja, ka amnestijas noteikumi uz tām neattieksies. Nav novērojama vairs partizānu aiziešana nelegālistos, kas noslēdzās jau 1945. gadā. 1946. gadā no partizānu grupām izgājušie uzreiz devās pieteikties varas iestādēm, kas norāda, ka šīs personas vairāk uzticējās padomju varas iestāžu solījumiem par amnestiju un bija nogurušas no meža dzīves, kā arī to, ka cerības par starptautiskā stāvokļa maiņu bija krietni vien sarukušas.

5. tabula

Partizānu zaudējumi 1946. gadā

	Nogalināti	Ievainoti	Sagūstīti	Legalizējušies	Aizgājuši nelegālistos	Kopā
Skaitis	1	-	2	11	-	14
Īpatsvars no kopējā partizānu skaita, %	3,2	-	6,2	34,3	-	43,7

Salīdzinot ar situāciju Ziemeļvidzemē, jūtama zināma atšķirība. Legalizācijas tendence Ziemeļvidzemē ir nedaudz augstāka, ja ņem vērā faktu, ka šajā reģionā 1946. gada otrā pusgada laikā partizānu skaits saruka par 68,2%.²⁴⁷ Nesalīdzināmi ir partizānu skaita samazinājuma skaitliskie mērogi – Ziemeļvidzemē 1946. gadā partizānu kustība zaudēja 65 cilvēkus, tajā pašā laikā 11 no šiem zaudējumiem nebija neatgriezeniski,²⁴⁸ respektīvi, ievainotie partizāni varēja arī turpināt savu darbību pēc izveseļošanās. Tajā pašā laikā redzams, ka lielākā legalizācija Ziemeļrietumvidzemē norisinājās 1945. gada laikā, savukārt nākamajā gadā turpinājās, galvenokārt t. s. starposmā esošo personu jeb vienkāršu nelegālistu pieteikšanās varas iestādēm.

Krietni mazāks ir arī sadursmēs ar čeku kritušo un sagūstīto partizānu skaits. Abu partizānu Miķelsona un Popes sagūstīšana bija likumsakarīgs noslēgums 1945. gada nogalē uzsāktajām intensīvajām čekistu operācijām pret šo grupu. Pārējām partizānu grupām lielākoties bija izdevies izvairīties no sadursmēm.

Jāpiebilst, ka pēc smagajiem zaudējumiem 1945. gadā, kā rezultātā partizānu skaits saruka no 71 līdz 21, 1946. gadā šajā ziņā notika vērā ņemams pieaugums, mežos dzīvojošo nelegālistu un partizānu skaitam sasniedzot 32 cilvēkus, kas lielākoties notika uz Valmieras apriņķī iegājušās Kārļa Mūsiņa grupas septiņu partizānu rēķina. Visu iepriekšminēto procesu rezultātā Ziemeļrietumvidzemē bija palikušas trīs nacionālo partizānu grupas un neliela nelegālistu grupiņa Alojās pagastā, kurai vēlāk arī bija sava loma partizānu cīņu ietvaros.

1947. gads turpinājās bez lielām izmaiņām partizānu darbības taktikā. Ja neskaita atsevišķus uzbrukumus pārtikas un citu krājumu papildināšanai, partizāni dzīvoja samērā klusi, vairāk domājot par izdzīvošanu, taču vienā gadījumā veikta nevardarbīga rakstura pretošanās akcija, proti, Latvijas karoga izkāršana Jeru ciemā 1945. gada 15. maijā.

6. tabula

Partizānu uzbrukumu rezultātā cietušie padomju aktīvistu, karavīru, IeTK/VDM darbinieki 1947. gadā

	Nogalināti	Ievainoti	Atbruņoti, piekauti	Aplaupīti	Kopā
Skaitis	1	1	-	2	4
Īpatsvars no cietušo skaita, %	25	25	-	50	100

²⁴⁷ Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāji. Latvijas nacionālo partizānu...*, 172. lpp.

²⁴⁸ Turpat, 157, 172. lpp.

Partizānu aktivitāte 1947. gadā kopumā vērtējama kā zema. Viens kritušais čekists un viens ievainotais padomju aktīvistis bija nejaušas sadursmes sekas, savukārt divas izdarītās laupīšanas bija partizānu pašapgādes akcijas. Uzbrukumu skaits ir ļoti neliels, ja ņem vērā to, ka Ziemeļvidzemē šajā laikā partizānu uzbrukumos cieta 26 padomju aktīvistu.²⁴⁹

7. tabula

Partizānu zaudējumi 1947. gadā

	Nogalināti	Ievainoti	Sagūstīti	Legalizējušies	Aizgājuši nelegālistos/ atstājuši teritoriju	Kopā
Skaitis	-	-	-	2	4	6
Īpatsvars no kopējā partizānu skaita, %	-	-	-	10	20	30

Uz partizānu grupu dziļu iekonspirēšanos norāda fakts, ka 1947. gadā čekistiem nebija izdevies pakļaut nevienu no atlikušajām grupām triecienam, savukārt partizānu skaita samazinājumu no 20 līdz 14 personām izraisīja četru Mūsiņa grupas partizānu aiziešana no Valmieras apriņķa, kā arī divu Johansona grupas partizānu legalizēšanās. Bruņotajā pretestības kustībā iesaistīto personu skaita īpatsvara samazinājums 1947. gadā ir gandrīz identisks Ziemeļvidzemē, kur tas sasniedza 29,2%.²⁵⁰

No partizānu darbības viedokļa 1948. gads ir uzskatāms aktīvāko laikā no 1946. līdz 1948. gadam. Lielā mērā šādas izmaiņas statistikā rada Sedlenieka grupas aktivizēšanās, kuras darbības rezultātā tika nogalināts viens aktīvistis un aplaupīti divi. Divi karavīri un viens milicis kritis padomju režīma uzbrukumos Skujiņa grupas partizāniem. Kā atsevišķi izceļama aktivitāte ir Skujiņa grupas partizānu veiktā Pociema pagasta izpildkomitejas ieņemšana un izlaupīšana. Lai arī akcija pats par sevi nebija nekāds lielais partizānu sasniegums, jo izpildkomitejai nebija norīkota bruņota apsardze, tomēr tas ir pirmais gadījums Ziemeļrietumvidzemē, kad ieņemts kāda pagasta centrs. Ziemeļvidzemē šajā laikā uzbrukumos cieta 29 aktīvistu,²⁵¹ kas ir likumsakarīgi, ņemot vērā to, ka šajā reģionā bija vairāk nacionālo partizānu.

²⁴⁹ Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu...*, 239. lpp.

²⁵⁰ Turpat.

²⁵¹ Turpat, 212. lpp.

8. tabula

Partizānu uzbrukumu rezultātā cietušie padomju aktīvistu, karavīru, IeTK/VDM darbinieki 1948. gadā

	Nogalināti	Ievainoti	Atbruņoti, piekauti	Aplaupīti	Kopā
Skaitis	4	-	-	3	7
Īpatsvars no cietušo skaita, %	57,2	-	-	42,8	100

Pēdējās pieminētās akcijas sakarā būtu vērts pieminēt partizānu ietekmi uz padomju režīma pārvaldes aparāta nostiprināšanos. Spriežot pēc padomju dokumentiem, partizāniem nav bijusi sevišķa ietekme uz okupācijas varas pārvaldes aparāta veidošanos. 1945. gadā Valmieras apriņķī bija izveidotas 19 partijas pirmorganizācijas, 1946. gadā – 43, savukārt 1947. gadā – 47.²⁵² Protams, pēc šiem datiem vienlaikus ir grūti spriest par partizānu cīņu efektivitāti, jo nav aplūkota partizānu grupu darbība pārējā apriņķa teritorijā.

Mazliet konkrētāku ieskatu dod K(b)P Limbažu apriņķa komitejas sekretāra Paikēviča vēstule IeM ministra vietniekam Košedevam, kuram sakarā ar „sarežģījušos stāvokli ciemos” tiek lūgts piešķirt Limbažu apriņķa pagastu partorgiem 20 pistoles ar munīciju.²⁵³ Tātad atsevišķos pagastos partizāniem bija izdevies iebaidīt vietējos aktīvistus, taču jautājums par partizānu darbības iespaidu uz padomju režīma pārvaldes struktūru veidošanos ir diskutabls.

1948. gads iezīmē krasāku pārmaiņas un noslēgumu vēl vienā partizānu darbības posmā Ziemeļrietumvidzemē, pateicoties ļoti veiksmīgajai čekas aģentūras darbībai, kuras rezultātā tika sagrautas divas no trim palikušajām nacionālo partizānu grupām. To rezultātā partizānu kustība Ziemeļrietumvidzemē zaudēja astoņas personas, mežos paliekot sešiem partizāniem. Var secināt, ka VDM darbība Ziemeļrietumvidzemē 1948. gadā ir bijusi veiksmīgāka nekā Ziemeļvidzemē, jo tur čekas darbības rezultātā partizānu kustība zaudēja sešus cilvēkus.²⁵⁴

²⁵² LVA, PA-101 .f., 11. apr., 49. l. (Sarakste par kompartijas organizatorisko darbu), 203., 204. lpp.

²⁵³ Turpat, PA-137. f., 2. apr., 8. l., 4. lpp.

²⁵⁴ Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu ...*, 212. lpp

9. tabula

Partizānu zaudējumi 1948. gadā

	Nogalināti	Ievainoti	Sagūstīti	Legalizējušies	Aizgājuši nelegālistos	Kopā
Skaitis	1	-	6	-	1	8
Īpatsvars no kopējā partizānu skaita, %	7,7	-	46,1	-	7,7	61,5

Līdz ar VDM panākumiem, pētījumā aplūkojamajā teritorijā 1949. gada sākumā bija palikusi tikai viena darboties spējīga nacionālo partizānu grupa un atsevišķi izdzīvojušie partizāni, kuri vairs nebija spējīgi veikt kāda veida uzbrukumus, tāpēc vienkārši turpināja slēpties no padomju varas ar cerībām, ka drīzumā kaut kas varētu mainīties, piemēram, sākties gaidītais karš starp PSRS un Rietumvalstīm. Tāpēc varbūt varētu norādīt, ka no vienas puses 1948. gada beigās nacionālo partizānu kustība Ziemeļrietumvidzemē bija sagrauta. No otras puses, Sedlenieka grupas darbība turpmāko divu gadu laikā neļāva apkārtējo pagastu aktīvistiem un Limbažu apriņķa čekistiem atslābt.

5. NACIONĀLO PARTIZĀNU GRUPU DARBĪBA UN SAGRĀVE ZIEMEĻRIETUMVIDZEMĒ 1949.–1952. GADĀ

5.1. Nacionālo partizānu darbība 1949.–1950. gadā

5.1.1. Jaunu nelegālistu grupu veidošanās un darbība 1949.–1950. gadā

1949. gada 25. marts iezīmēja jaunu lūzuma brīdi nacionālo partizānu cīņās visā Latvijā. Lai saprastu deportāciju atstāto ietekmi uz nacionālo partizānu kustību, ir vismaz īsi jāraksturo deportāciju mērķis, ko iespējams noskaidrot PSRS dokumentos.

Veicot deportācijas, okupācijas vara vēlējās salauzt gan pretestību ieilgušajai kolektivizācijai, gan likvidēt nacionālo partizānu atbalsta bāzes likvidāciju. PSRS Ministru Padomes pilnīgi slepenajā lēmumā nr. 390–138 tika noteiktas sekojošās iedzīvotāju kategorijas, kas ir izsūtāmas no visām trim Baltijas valstīm:

- 1) kulaki un viņu ģimenes;
- 2) bandītu un nacionālistu, kuri atrodas nelegālā stāvoklī, ģimenes locekļi, kā arī nošauto un notiesāto bandītu ģimenes locekļi;
- 3) legalizējušies bandīti un viņu ģimenes locekļi, kuri turpina nodarboties ar pretpadomju darbību;
- 4) bandītu atbalstītāju ģimenes locekļi.²⁵⁵

Veikto deportāciju rezultātā Ziemeļrietumvidzemē nelegālā stāvoklī atkārtoti pārgāja daudzi cilvēki, kas jau pēc padomju okupācijas atjaunošanās bija iebēguši mežā. Šajā ziņā cieta kādreizējo Rozēnu pagastā pastāvējušo Liepiņa un Viļņa grupu dalībnieki. Kopā ar savām ģimenēm tika izsūtīti Ernests Vilnis un Arnolds Liepiņš.²⁵⁶ Arnolda Liepiņa vienu gadu vecais dēls mira jau 1949. gadā, bet pats Arnolds Liepiņš 1950. gadā.²⁵⁷

Bija paredzēts deportēt arī Ernesta Viļņa grupas biedrus Jānis un Augustu Līsmani, kuri pēc kādas paziņas brīdinājuma bija paspējuši iebēgt mežā 24. marta vakarā, tāpēc tika deportēti tikai Līsmaņu mājās palikušie abu vecāki.

---

²⁵⁵ Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu...*, 216. lpp.

²⁵⁶ LVA, 1986. f., 4061. l., 178. lp.

²⁵⁷ Turpat, 1894. f., 1. apr., (Limbažu apriņķis), 1674. l., 29. lp.

Abi Līsmaņi 1949. gada jūnijā Zābakpurvā, netālu no Mērnīku ciema satikās ar no deportācijām izbēgušo lielsaimnieku Jāni Irmeju. Vēlāk Irmejs pievienojās abiem brāļiem un trijotne izraka sev bunkuru dzīvošanai.²⁵⁸ Šī dzīvoja klusi un uzturēja sakarus ar dažiem atbalstītājiem, kas apgādāja nelegālistus ar pārtiku.

Acīmredzot kāds no grupas atbalstītājiem 1950. gada vasarā nodeva Zābakpurvā dzīvojošos nelegāļus. 1950. gada 24. jūnijā iznīcinātāju operatīvā grupa VDM Alojā rajona daļas priekšnieka vietnieka vecākā leitnanta Smirnova vadībā, pēc aģenta ziņotāja „Andersons” sniegtās informācijas aplenca grupas bunkuru.²⁵⁹ Augusts Līsmanis centās izbēgt no aplenkuma, taču tika sašauts kājās un sagūstīts.²⁶⁰

No deportācijām Mazsalcas pagastā izvairījās arī divi 1945. gadā izjukušās Dauguļa grupas dalībnieki Edgars un Tenis Kažoki, kuri sāka slēpties. Neko vairāk par viņu gaitām neizdevās uzzināt, daļēji arī tāpēc, ka jau naktī uz 1949. gada 27. maiju VDM specgrupa aģenta „Jūrnieks” vadībā nogalināja abus nelegāļus.²⁶¹ Abi Kažoki bija apbruņojušies ar divām šautenēm, divām pistolēm un 150 patronām.²⁶²

Dienu vēlāk, 28. maijā VDM aģents „Soznamateļņij” ar medību bisi nošāva Ernestu Karlsonu, kurš kopš izbēgšanas no čekas operācijas 1948. gada 18. janvārī bija slēpies viens pats Alojā pagastā.²⁶³ Acīmredzot, čeka bija piespēlējusi savu aģentu, kurš izlikās par tādu pašu nelegālistu un, visticamāk, izdevīgā brīdī no mugurpuses nogalināja vajāto mežabrāli. Pēc vietējo iedzīvotāju stāstiem, Karlsons esot kritis Viķu ciema apkaimē, mēģinot izbēgt no aplenkuma.²⁶⁴

Katrā ziņā, aģentu kaujinieku, kas izlikās par nelegālistiem un nacionālajiem partizāniem, izmantošana bija viena no efektīvākajām čekas metodēm sevišķi grūti notveramu partizānu iznīcināšanai, kas plaši tika pielietota Ziemeļrietumvidzemē, sākot ar apmēram 1948. gadu. Šāds aģents, tiekot iesūtīts mežā, ar laiku varēja izveidot sakarus ar meklējamo nelegālistu un tad, vadoties pēc situācijas un iespējām, atbilstoši rīkoties tālāk. Tāpat šādu viltus mežabrāļu

---

²⁵⁸ LVA, 1986. f., 2. apr., P-1109. l., 38. lp.

²⁵⁹ Turpat, 2. apr., P-4539. l. (E. Lankas kriminālieta), (uzraudzības lieta nr.P-4539), 52. lp.

²⁶⁰ Turpat, P-11019. l., 12. lp.

²⁶¹ Turpat, 1825. f., 2. apr., 168. l., 176. lp.

²⁶² Turpat, 270. f., 1-s apr., 459. l., 140. lp.

²⁶³ Turpat, 1825. f., 2. apr., 3. l., 792. lp.

²⁶⁴ Gāle, G. Iznīcinātāji un mežabrāļi. Pieejams: <https://ungurpilsstasti.wordpress.com/2014/12/25/iznicinataji-un-meza-brali/> [aplūkots: 01.05.2017.].

izmantošana noderēja čekistiem, lai izspiegotu, kuri apkārtnes iedzīvotāji labprāt atbalsta nelegālistus.

Katvaru pagastā 1949. gadā joprojām slēpās nenotvertie Skujiņa grupas partizāni Eduards Kalniņš un Jānis Pētersons, kuri faktiski bija kļuvuši par vienkāršiem nelegālistiem. Deportāciju rezultātā arī šī grupa pieauga, mežā iebēgot bijušajam nelegālistam Alfrēdam Vikmanim, kurš 1946. gada augusta beigās bija legalizējies. Sākotnēji Vikmanis slēpās ar visu ģimeni. Pēc izvešanas draudu noklušanas viņa ģimene iznāca no meža, bet pats Vikmanis, baidīdamies no iespējama aresta par saviem pagātnes „grēkiem”, turpināja slēpties.²⁶⁵ Dzīvodams pie dažādiem atbalstītājiem, Vikmanis 1949. gada rudenī satikās ar Pētersonu un Kalniņu, un turpmāk visi trīs nelegālisti turējās kopā, slēpjoties pie atbalstītājiem Katvaru un Pociema pagastos.²⁶⁶ Tajā pašā laikā grupas dalībnieki neveica nekādus uzbrukumus un atklātas laupīšanas. Pārtikas sagādāšanas nolūkā tika veiktas nelielas mājlopu zādzības.

Vienmuļā dzīve un pastāvīgās briesmas tikt atklātiem un sagūstītiem droši vien darīja savu un izraisīja nesaskaņas pašu nelegālistu starpā. 1950. gada 17. jūlijā Eduards Kalniņš ar trim šāvieniem nogalināja Jāni Pētersonu, kura līķis tika atrasts dažas dienas vēlāk, un 20. jūlijā VDM organizētās atpazīšanas laikā nogalinātajā nelegālistā kāds Katvaru apkārtnes iedzīvotājs atpazīna Pētersonu.²⁶⁷ Nav zināms konkrēts nesaskaņu iemesls, vien zināms ka vēlāko iedzeršanu reizēs Kalniņš pārdzīvoja sava biedra nogalināšanu dusmu uzplūdā.²⁶⁸ Šis ir pirmais šāda veida nacionālo partizānu dzīvā spēka zaudējums, bet arī apliecina nelegālās dzīves skarbo realitāti, kādā atradās no padomju režīma bēgošie.

Turpmāko laiku divatā palikušie Kalniņš un Vikmanis turpināja pavadīt pa atbalstītāju viensētām. 1950. gada rudenī abiem pievienojās nelegālis Jānis Otisons ar iesauku „Fukss” par kuru trūkst sīkāku ziņu. 1950.–1951. gada ziemu nelegāļu grupiņa pavadīja Katvaru ciema padomes teritorijā²⁶⁹ grupas atbalstītāja Rūdolfa Bērziņa mājās Kliņķos.²⁷⁰

---

²⁶⁵ LVA, 1986. f., 1. apr., 7068. l., 2. sēj., 433. lp.

²⁶⁶ Turpat, 1. sēj., 33. lp.

²⁶⁷ Turpat, 2. apr., P-10897. l. (R. Bērziņa krimināllieta), 208. lp.

²⁶⁸ Turpat, 1. apr., 7068. l., 38. lp.

²⁶⁹ 1949. gada 31. decembrī LPSR apriņķi un pagasti tika likvidēti un to vietā kā administratīvā iedalījuma vienības ieviesti rajoni un ciema padomes.

²⁷⁰ LVA, 1986. f., 1. apr., 7068. l., 38. lp.

5.1.2. Sedlenieka grupas darbība 1949.–1950. gadā

1949. gada pavasari Sedlenieka grupa, kuras sastāvā bija partizāni Vilis Sedlenieks, Jānis Treimanis un Arnis Būmanis, sagaidīja iezīmojusies bunkurā Pāles pagasta Klētnieku mežā. To, ka notikušas deportācijas, Sedlenieka grupas vīri uzzināja tikai ap aprīļa sākumu, kad pēc sniega nokušanas sāka apstaigāt savus atbalstītājus, konstatējot, ka vairākas mājas ir palikušas tukšas. Deportācijas deva būtisku triecienu grupas atbalsta bāzei, jo liela daļa grupas atbalstītāju tika izsūtīti. Notikušais ļoti sanikvoja Sedlenieka grupas vīrus, kuri sāka plānot atbildes akcijas.

Vienlaikus grupa deportāciju rezultātā ieguva jaunu cīņu biedru. Grupas jaunpienācējs bija Pāles pagasta „Karvu” iedzīvotājs, 19 gadus vecais Ernests Eglītis, kura ģimene bija atbalstījusi Sedlenieka grupas partizānus kopš viņu ierašanās Ziemeļrietumvidzemē 1946. gada nogalē, tāpēc Eglītis ar viņiem bija labi pazīstams. Eglīšu ģimene 25. martā tika izsūtīta, bet pašam Ernestam bija izdevies izvairīties no izvešanām, jo tajā laikā viņš kopā ar savu kaimiņu un vienaudzi Ilgavaru Līcīti atradās Limbažos, kur abiem vajadzēja iziet medicīnisko apskati pirms iesaukuma obligātajā dienestā Padomju Armijā. Atgriezies mājās, Eglītis sāka slēpties pie Līciša līdz brīdim, kad viņam radās iespēja pievienoties Sedlenieka grupai.²⁷¹

Par to, ka Eglīša vecāki ir izsūtīti, grupu informēja tās atbalstītājs no Pāles pagasta „Stariņiem” – Reinis Ozols. Pēc jaunumu uzzināšanas grupa 8. aprīlī devās pie savas atbalstītājas Almas Bušmanes, kura tajā brīdī bija aizvedusi Eglīti pie vēl viena grupas atbalstītāja, vietējā mežsarga Kārļa Besera, lai viņu savestu kopā ar Sedlenieka grupas partizāniem. Pēc Bušmanes mātes norādījumiem, trijotne devās pie Besera, kur satika Bušmani un Eglīti. Eglītis tajā pašā dienā pievienojās grupai un devās tai līdzī uz mežu. Viņš ieguva segvārdus „Irbīte” un „Švāģeris”.²⁷² Tādejādi Sedlenieka grupas sastāvs skaitliskā ziņā palielinājās līdz 4 cilvēkiem un grupa bija sev ieguvusi labi pazīstamu cilvēku, kurš lieliski orientējās vietējā apkārtnē.

Ap aprīļa vidu grupa nolēma atstāt savu bunkuru un, tā kā laiks bija kļuvis siltāks, turpmāk mitināties teltīs. Pēc Eglīša pievienošanās grupa sāka aktīvi izrēķināties ar vietējiem padomju aktīvistiem, lai atriebtos par izvešanām un galvenais informācijas avots par apkārtnes aktīvistiem bija tieši Eglītis.

Pirmais mērķis bija Salacas pagasta „Vecbaložos” dzīvojošais Aleksandrs Balodis, kurš bija Zonepes ciema padomes priekšsēdētājs. Partizāni vēlējās ar viņu izrēķināties, jo no Zonepes

²⁷¹ LVA, 1986. f., 1. apr., 39876. l. (A. Bušmanes krimināllieta), 1. sēj., 195., 196., 199. lp.

²⁷² Turpat, 38177. l., 1. sēj., 26. lp.

apkārtnes bija izsūtīts daudz cilvēku, tajā starpā arī Salacas pagasta „Svirļos” dzīvojošais partizānu atbalstītājs Kārlis Vītols, kurš partizāniem jau iepriekš bija stāstījis, ka Balodis regulāri ziņo VDM par apkārtnes iedzīvotāju darbību, savukārt Eglītis zināja, ka Baloža dēls strādā čekā, jo viņš 1946. gadā bija arestējis Eglīša brāli.²⁷³

Uzbrukums tika veikts 19. aprīļa pievakarē, kad ārā vēl bija samērā gaišs. Kad partizāni iegāja iekšā mājās, viņi Baloža priekšā stādījās kā latviešu partizāni un paziņoja, ka aplaupīs Balodi, liekot viņam pacelt rokas. Ap šo pašu brīdi mājās ienāca Baloža sieva un meita, nedaudz vēlāk arī Zonepes ciema padomes sekretāre. Sievietes tika ieslēgtas klētī un partizāni sāka laupīt mājās esošās lietas un pārtiku. Sedlenieks pratināja Balodi, kāpēc no viņa ciema padomes administratīvās teritorijas izvests tik daudz latviešu, ko Balodis noraidīja.²⁷⁴ Faktiski šajā gadījumā Balodim bija taisnība, jo izsūtāmo sarakstus tik tiešām sastādīja nevis ciema padomju un izpildkomiteju priekšsēdētāji, bet gan LPSR VDM.²⁷⁵ Pēc neilgās nopratināšanas Baumanis nošāva Balodi.²⁷⁶ Bez pārtikas un citām lietām Sedlenieks paņēma arī Zonepes ciema padomes zīmogu un Baloža dēla VDM leitnanta uzplečus.

Nākamo uzbrukumu Sedlenieka grupa veica Pāles pagastā. Šoreiz mērķis bija kolhoza „Austrumi” priekšsēdētājs Būmanis un viņa sieva Anna Būmane, kuru Eglītis zināja kā aktīvu čekas ziņotāju. Pēc Eglīša teiktā, Būmane vismaz 13 reizes bija ziņojusi čekai un partizāni bija vienisprātis, ka šāds bīstams spiegs ir jālikvidē.²⁷⁷

9. maijā Sedlenieka grupa ieradās Būmaņa mājās „Silniekos”. Grupas ierašanās brīdī paša Būmaņa nebija mājās, bija tikai viņa sieva, abi bērni un māte, no kuriem pēdējie trīs tika ieslēgti klētī. Eglītis vienā no istabām apsargāja Būmani, kamēr pārējie partizāni veica mājas izlaupīšanu. Pēc tam, kad partizāni bija beiguši vākt nepieciešamo, Eglītis nošāva Būmani. Sedlenieks vēlējās sagaidīt vēl pašu kolhoza priekšsēdētāju, taču pārējie grupas biedri nevēlējās ilgāk uzturēties Būmaņa mājās, tāpēc grupa atgriezās mežā.²⁷⁸ Šajā pašā dienā tika veikta VDM pretpartizānu operācija, kuru vadīja leitnants Daņilovs, taču tai nebija nekādu rezultātu.²⁷⁹

---

²⁷³ LVA, 1986. f., 1. apr., 38177. l., 1. sēj., 44. – 45. lp.

²⁷⁴ Turpat, 158. lp.

²⁷⁵ Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu...*, 216. lpp.

²⁷⁶ LVA, 1986. f., 1. apr., 38177. l., 1. sēj., 158. lp.

²⁷⁷ Turpat, 28. lp.

²⁷⁸ LVA, 1986. f., 1. apr., 38177. l., 1. sēj., 160., 161. lpp.

²⁷⁹ Turpat, 1847. f., 1. apr., 14. l., 45. lp.

Par nākamo grupas mērķi tika izvēlēts Puikules pagasta partorgs Mārtiņš Galauskis. Galauskis bija Krievijas latvietis, kas pēc kara bija iebrucis Latvijā apstākļos, kad pirmajos pēckara gados ļoti trūka vietējo komunistu. Partorgs vietējiem iedzīvotājiem bija sevišķi netīkams cilvēks, kurš ar draudiem spieda apkārtējos zemniekus stāties kolhozos, kā arī tramdīja jauniešus stāties komjaunatnē. Tomēr neskatoties uz Galauksa fanātisko sekošanu komunismam, pēc vietējo iedzīvotāju atmiņām, Galauska un viņa sievas mājās strādāja kalpone, kas padomju ideoloģiskajā izpratnē patiesībā skaitījās nīstajai buržuāzijai piederīga lieta.²⁸⁰

Grupas atbalstītāji Reinis Ozols un Ernests Robulis partizāniem raksturoja Galauski kā entuziastisku padomju varas darboni, kurš bija aktīvi piedalījies deportāciju organizēšanā savā pagastā, tāpēc tika nolemts likvidēt šo aktīvistu. Eglītis zināja, kur Galauskis dzīvoja, tāpēc uzņēmās ceļveža lomu un visa grupa 25. maijā devās uz Galauska viensētu.²⁸¹

Tā kā Galauska viensētas durvis bija aizslēgtas un neviens iekšā neatsaucās uz klauvējieniem, partizāni izsita vienu no logiem un iemeta pa to rokas granātu, kura sprāga istabā, kur atradās Galauskis un viņa sieva. Granātas sprādziens ķēra Galauski kājā, kurš tobrīd sēdēja aiz krāsns stūra, saķēris šauteni. Sedlenieks pa šo logu raidīja vairākus šāvienus un pēc tam ierāpās mājā pa citu logu istabā, kurā atradās jauniņā kalpone. Sedlenieks viņai pavēlēja atvērt ārdurvis un visa grupa devās iekšā mājā.

Pārmeklējot māju, partizāni konstatēja, ka Galauskis bija paspējis ieslēgties savā istabā, tāpēc Sedlenieks atklāja uguni pa durvīm. Viena no grupas komandiera raidītajām lodēm rikošetā trāpīja pašam Sedleniekam, viņu viegli ievainojot rokā. Izejot ārā pagalmā, Eglītis pārsēja Sedlenieka roku, un partizāni pirms aiziešanas iemeta mājā vēl vienu granātu, kura nesprāga, un raidīja dažus šāvienus, pēc tam noslēpjoties mežos.²⁸²

Istabā iemestās granātas sprādziena rezultātā Galauskis zaudēja samaņu un kājā trāpijušās granātas šķembas dēļ noasiņoja līdz nāvei, savukārt viņa sieva, kas, būdama šoka stāvoklī, nebija varējusi palīdzēt vīram, vēl trīs dienas pēc partizānu uzbrukuma nespēja atgūt valodu. Lai arī šī partizānu akcija bija visai nežēlīga, apkārtējo iedzīvotāju skatījumā partorgs saņēma pelnītu atbildi par savu darbību.²⁸³

---

²⁸⁰ Partorgam pa logu ielido granāta. *Važu rāvēji.*/ sast. A. Šilde. Kopenhāgena, 1960., 96., 97. lpp.

²⁸¹ LVA, 1986. f., 1. apr., 38177. l., 1. sēj., 45. lp.

²⁸² Turpat, 1986. f., 1. apr., 38177. l., 1. sēj., 163., 164., 165. lp.

²⁸³ Partorgam pa logu ielido granāta. *Važu rāvēji.*/ sast. A. Šilde. Kopenhāgena, 1960., 98., 99. lpp.

Šajā pašā dienā tika organizēta VDM spēku operācija partizānu meklēšanai, bet tā bija bez rezultātiem.²⁸⁴ No vietējo iedzīvotāju atmiņām zināms, ka Sedlenieka grupas 1949. gada pavasara uzbrukumiem bija tik liels iespaids uz vietējiem komunistiem, ka tie baidoties pa naktīm palikt mājās, pārnakšņoja savos šķūņos.²⁸⁵

Pēc šīm atriebības akcijām Sedlenieka grupa pameta Pāles pagastu, lai izvairītos no padomju drošības orgānu īstenotajiem partizānu meklēšanas pasākumiem. Partizānu darbība bija sacēlusī tādu traci, ka Limbažu apriņķa čekai nācās izstrādāt jaunus plānus nacionālo partizānu apkarošanai apriņķī. 1949. gada aprīlī VDM Limbažu daļa iesniedza specziņojumu LPSR VDM par veiktajiem pasākumiem „bandu, kas darbojas Limbažu apriņķī, izstrādei”, savukārt 19. maijā tika izstrādāts jauns aģentūras plāns partizānu grupu likvidācijai. Lai arī Latvijas arhīvos nav pieejama informācija par šo plānu saturu, ir skaidrs, ka čeka, saprotot, ka kustīgos un uzmanīgos partizānus tiešiem triecieniem pakļaut neizdosies, pievērsās aģentu vervēšanai nacionālo partizānu atbalstītāju, bijušo partizānu, nelegāļu un citās kategorijās ietilpstošo cilvēku vidū, lai iefiltrētos nacionālo partizānu kustībā.

1949. gada 30. maijā Ziņojumā LPSR Ministru padomei čekisti pompozi paziņoja par 28. maijā nošautā partizāna Ernesta Karlsona nāvi, piedēvējot viņam visas Sedlenieka grupas veiktās darbības tā pašā gada pavasarī.²⁸⁶ Tajā pašā laikā liecinieku liecības parādīja to, ka uzbrukumus veikusi personu grupa, savukārt Karlsons bija vairāk nekā gadu klusi slēpies vienatnē. Tas liecināja par vēl vienas partizānu grupas pastāvēšanu.

Lai noķertu aktīvos Sedlenieka grupas partizānus, VDM izmantoja dažādas metodes. Pāles pagasta „Zaļumniekos” dzīvojušī Lillija Štrausa, kuras ģimene bija atbalstījusi Sedlenieka grupu, stāstīja, ka viņas mājās pa naktīm dežūrēja čekistu grupa, kas, spēlējama kārtis, gaidīja mežabrāļu ierašanos.²⁸⁷

Acīmredzot, čekai bija savi spiegi Pāles pagasta Būdeles ciemā, kur Sedlenieka grupai bija plašākā atbalstītāju bāze visā pagastā, jo 1949. gada 8. jūnijā uz Limbažu VDM daļu tika izsaukta Pāles pagasta „Laimītēs” dzīvojošā Sedlenieka grupas atbalstītāja Alma Bušmane, kura čekistiem pastāstīja par saviem sakariem ar Sedlenieka partizāniem. Tā kā Sedlenieka grupa bija

---

²⁸⁴ LVA, 1847. f., 1. apr., 14. l., 45. lp.

²⁸⁵ Partorgam pa logu ielido granāta. *Važu rāvēji.*/ sast. A. Šilde. Kopenhāgena, 1960., 99. lpp.

²⁸⁶ LVA, 270. f., 1-s apr., 459. l., 145. lp.

²⁸⁷ Lillijas Štrausas atmiņas, pierakstītas 2017. gadā. Autora arhīvs

ārkārtīgi konspiratīva, Bušmane nevarēja pratinātājiem nosaukt partizānu vārdus (izņemot Eglīša) un atrašanās vietu, taču viņa tika savervēta par čekas aģenti ar segvārdu „Liepa” un saņēma uzdevumu turpmāk regulāri ziņot par partizānu aktivitātēm Pāles pagastā.

Interesanti, ka kādā Bušmanes pratināšanas protokolā lasāms, ka viņa it kā ir devusi pārtiku Viļa Skujiņa grupai. Šādu faktu 1947. gada 5. augustā Limbažu apriņķa čekistiem bija pastāstījis Pāles pagasta teritorijā slēpies nelegālists Antons Gūtmanis, un šis fakts tika pacelts Bušmanes nopratināšanas laikā.²⁸⁸ Visticamāk, čekisti, tobrīd negribēdami ticēt vēl vienas partizānu grupas pastāvēšanai Pāles pagastā, domāja, ka līdz 1949. gada maijam Pāles pagasta padomju aktīvistus varētu būtu nogalinājuši Skujiņa grupas vīri. Tajā pašā laikā nav nekādu liecību par to, ka Skujiņa grupas partizāni būtu gājuši tālāk par Pāles pagasta dienvidu daļu, jo Būdeles ciems atrodas pagasta ziemeļu daļā.

Kā redzams čekas aģentūras materiālos, Bušmane nepildīja sev dotos uzdevumus un pēc atgriešanās no čekas brīdināja Vili Sedlenieku par izveidojušos situāciju un ieteica partizāniem uz laiku atstāt Pāles pagastu.²⁸⁹ To Sednieka grupa arī izdarīja un pārgāja uz ierasto slēpšanās rajonu Rozēnu un Skaņkalnes pagastos. Bušmane 1949. gada rudenī tika arestēta un notiesāta par partizānu atbalstīšanu un slepenās aģentes pienākumu nepildīšanu.²⁹⁰

Jāpiebilst, ka pie viņas aresta lielā mērā bija vainīgs Pāles pagasta mežsargs Alfrēds Bašēns, kurš bija savervēts kā čekas aģents ar segvārdu „Ratiņš”.²⁹¹ Spriežot pēc visa, šis ir tas pats Alfrēds Bašēns, kurš 1945.–1946. gadā atradās Pociema pagastā bāzētajā Alfrēda Vikmaņa nelegālistu grupā. Pēc legalizācijas, 1948. gadā Bašēns pārcēlās uz Pāles pagastu un, spriežot pēc dokumentiem, uz kompromitējošu faktu pamata, proti, par kāda Sarkanās armijas virsnieka nošaušanu 1944. gadā un dienestu leģionā, savervēts par aģentu.²⁹² Bušmanes nodošana ir uzskatāms viņa darbības piemērs, jo partizānu atbalstītājas krimināllietā ir atrodams aģenta „Ratiņa” ziņojums VDM Limbažu apriņķa daļas priekšniekam Koroļovam par sarunu ar Bušmani 1949. gada 25. oktobrī. Tajā Bušmane bija pastāstījusi par to, ka tikusi savervēta un ka netaisās pildīt sev dotos uzdevumus.²⁹³

---

²⁸⁸ LVA, 1986. f., 1. apr., 39876. l., 1. sēj., 130. lp; 2. sēj., 214. l.

²⁸⁹ Turpat, 145. lp

²⁹⁰ Turpat, 397. lp.

²⁹¹ Turpat (uzraudzības lieta nr. 39876), 162a. lp.

²⁹² Turpat, 39876. l., 2. sēj., 214. lp.

²⁹³ Turpat (uzraudzības lieta nr. 39876), 163. lp.

Čeka tikmēr turpināja aģentūras tīkla izvēršanu Pāles pagastā. 1949. gada augusta sākumā par čekas aģentu tika savervēts Ernesta Eglīša kaimiņš Ilgvars Līcītis no „Biseniekiem”, kurš bija Eglīti slēpies pie sevis vairākas dienas pirms viņa iekļaušanās Sedlenieka grupā, ko bija atklājusi čeka. Arī viņš izvairījās no šo pienākumu pildīšanas un tika arestēts 1949. gada nogalē.

Sedlenieka grupas atklāšanu sekmēja viens no tās uzticamākajiem atbalstītājiem Pāles pagastā, „Ceplīšos” dzīvojošais mežsargs Kārlis Besers, kura apgaitā atradās partizānu grupas bunkurs. Viņš kopīgās alkohola lietošanas reizēs ar dažiem vietējiem paziņām bija atklāti sācis stāstīt par saviem sakariem ar partizāniem, tostarp arī par viņu bunkura atrašanās vietu, kuru viņš zināja, jo Sedlenieks īsi pirms bunkura pamešanas aprīļa sākumā bija mežsargu uz to uzaicinājis. Izrunāšanās ātri vien noveda pie tā, ka šī informācija 1949. gada aprīļa beigās kļuva zināma visā pagastā un arī čekā.²⁹⁴ Čeka bunkuru atrada 20. maijā, kad Sedlenieka grupa vēl darbojās Pāles pagastā, bet vairs nedzīvoja bunkurā.²⁹⁵

Sedlenieka grupas vīri 1949. gada vasaru pavadīja klusi. Dzīvojot Zābakpurvā, grupai reizēm gadījās satikties ar abiem brāļiem Lismaņiem, kuri slēpās no padomju varas iestādēm Zābakpurvā. Mitinoties Skaņkalnes pagastā, partizāni pēc nejauši uzietām pēdām pie Iģes upes atrada mežā iekārtotā apmetnē dzīvojošo Golti un viņa sievu, kā arī kādu ar abiem kopā mītošu nelegāli Jēkabu Līsmani, kuru viņa lielās bārdas dēļ Sedlenieks ar Eglīti iesauca par „Bārdu”. Ar abām nelegālistu grupiņām notika vienošanās par pastkastītes izveidi, taču nekādus apvienošanās mēģinājumus, ko piedāvāja Lismaņu grupa, Sedlenieks nepieļāva, to pamatojot ar apstākli, ka grupas notveršanas gadījumā jaunpienācēji saņemtu bargāku sodu nekā tad, ja tiktu notverti atsevišķi.²⁹⁶ Patiesie iemesli droši vien meklējami tajā, ka Sedlenieks nevēlējās darboties lielas grupas sastāvā, kas apgrūtinātu tās darbību un konspirāciju, kā arī tajā, ka Līsmaņi bija pusmūža vecumā.

Augusta mēnesī, kādu dienu ņerot zivis Salacas upē, uz ziemeļiem no „Krogzemniekiem”, Arnis Baumanis nejauši satikās ar nelegāli Arvīdu Smilškalnu, kurš arī tajā brīdī makšķerēja. Smilškalns bija dienējis leģionā, bet slēpās no padomju varas slēpās kopš 1949. gada februāra – sākumā Valkas apriņķī, bet no maija – dzimtajā pusē pie Mazsalacas. Smilškalns pastāstīja Baumanim, ka viņš vācu laikā bija dienējis vācu policijā, tāpēc slēpjas.²⁹⁷ Lai arī Smilškalns tik

---

²⁹⁴ LVA, 1986. f., 1. apr., 39876. l., 1. sēj., 23. lp.

²⁹⁵ Turpat, 38177. l., 2. sēj., 225. lp.

²⁹⁶ Turpat, 1. sēj., 53. – 54. lp.

²⁹⁷ Turpat, 30. lp.

tiešām bija dienējis SD policijas bataljonā, iemesls viņa pāriešanai nelegālā stāvoklī bija naudas iztrūkums cukurbiešu Smilškalna pieņemšanas punktā, kas bija radies, Smilškalnam neuzmanīgi veicot aprēķinus.²⁹⁸ Tajā pašā laikā dienests SD varēja kalpot par motivāciju kļūšanai par nelegālistu. Baumanis pēc tam pastāstīja par tikšanos Sedleniekam un piedāvāja viņam uzņemt šo cilvēku grupā. Sedlenieks atteicās no šīs idejas, iespējams, baidīdamies, ka Smilškalns patiesībā varētu būt čekas aģents. Partizāni gan norunāja tikšanos ar Smilškalnu pēc divām dienām, lūdzot viņam atnest maizi. Šajā tikšanās reizē ar Smilškalnu tika norunāts par pastkastītes izveidi, pēc kā līdz nākamā gada pavasarim Sedlenieka grupa ar viņu vairs netikās.²⁹⁹

1949. gada rudenī partizāni atsāka aktīvo darbību un atgriezās Pāles pagasta teritorijā. Vispirms 3. oktobrī tika veikta Salacas pagasta „Tačgalos” dzīvojošā Vecsalacas mežsarga un iznīcinātāja Jāņa Apja aplaupīšana. Uzbrukuma brīdī pievakarē pie Apja atradās viņa kaimiņš un vēl dažas sievietes. Visus cilvēkus partizāni sadzina mājā, pārbaudīja dokumentus, bet pēc tam iedzina tukšajā klētī, lai ķertos pie mājas izlaupišanas. Šajā akcijā partizāni savāca vienu cūku, kuru nošāva un sadalīja pa gabaliem, pārtikas produktus, dažādas mantas un Apja šauteni ar patronām.

18. oktobrī partizāni veica ievērojamāku laupīšanas akciju, šoreiz aplaupot veikaliņu pie Pāles dzelzeļa stacijas. Vakarā pēc vilciena atiešanas no stacijas Sedlenieks ar Baumanu un Treimani ieradās pie veikala. Treimanis palika ārā postenī, bet Sedlenieks ar Baumanu iegāja ēkā, kur atradās veikals un satika veikala pārzini Saksonu, kuram partizāni stādījās priekšā kā tikko no vilciena izkāpuši cilvēki un lūdza Saksonam cigaretes un degvīnu. Pēc tam, kad Saksons ievēda abus veikalā, partizāni izvilka līdzpaņemtās pistoles un paziņoja Saksonam par to, ka veiks laupīšanu. Sedlenieks bija paņēmis līdzī Zonapes zīmogu, ar kuru vairākās reizes nozīmogoja lapu, uz kuras pierakstīja paņemtās preces, tā lai čekai būtu skaidrs, ka laupīšanu izdarījuši partizāni un veikalvedim nedraudētu nekādas nepatikšanas. Grupas ieguvums bija ap 500 rubļu naudas, liels daudzums papirosu un cigarešu, 30 pudeles degvīna, vīna un liķiera un vairāki pārtikas produkti. To visu maisos sakrāmēja Saksona meita, kura bija tajā brīdī ieradusies pie tēva. Dažas vīna pudeles partizāni izdzēra uz vietas, liekot to darīt arī Saksonam. Pēc tam ar

---

²⁹⁸ LVA, 1986. f., 1. apr., 28393. l., (A. Smilškalna krimināllieta), 75. lp.

²⁹⁹ Turpat, 38177. l., 1. sēj., 30.–31. lp.

salaupītajām lietām partizāni atgriezās mežā.³⁰⁰ Kopējā laupījuma vērtība naudas izteiksmē bija 8106 rubļu.³⁰¹

Pēc Pāles veikala aplaupīšanas partizāni strauji mainīja savu atrašanās vietu un pārgāja uz Mazsalacas apkārtnes mežiem Skaņkalnes pagastā. Oktobra beigās, lai papildinātu savus krājumus ziemai, Sedlenieka grupa veica tautas tiesas piesēdētāja un kolhozā strādājošā padomju aktīvista Eduarda Piņņa aplaupīšanu viņa mājās Salacas pagasta „Tačgalos”. Atstājuši Baumanī āra postenī, pārējie trīs partizāni devās iekšā Piņņa mājā, kur bez paša saimnieka atradās arī viņa dēls un sieva un kaimiņš. Sedlenieks, Pinnim atverot durvis, sākumā stādījās priekšā kā pagasta vada iznīcinātājs.³⁰² Sedlenieka grupas patriotiskos cīņas motīvus raksturo nedaudz humoristiska epizode, kad Pinnis pie durvīm pienākušajiem partizāniem sacīja: „Biedri, pie manis nav ko pārbaudīt.” pēc kā Sedlenieks iesita viņam pa seju, atbildēdams: „Mēs esam nevis biedri, bet gan kungi!”³⁰³ Pēc tam partizāni ielauzās mājā, sadzina visus cilvēkus vienā istabā un sāka vākt sev nepieciešamās lietas. Aizejot, partizāni piekodināja Pinnim tuvākajā laikā neiziet no mājas, bet paši devās uz mežu. Laupīšanas rezultātā partizāni ieguva pārtiku, dažādas mantas un apavus.³⁰⁴

Pēc šīs laupīšanas partizāni atgriezās Skaņkalnes pagasta mežos, lai ieziemtos un nekādas akcijas līdz nākamā gada pavasarim neveica. Partizāni ziemošanai sadalījās 2 grupās. Baumanis ar Treimani iekārtoja sev bunkuru Skaņkalnes mežos, netālu no „Kļīiem”, bet Sedlenieks un Eglītis, visticamāk, pārziemoja „Zābakpurvā” Rozēnu pagastā.³⁰⁵

17. novembrī Sedlenieka grupa cieta pirmos zaudējumus sastāva ziņā. Organizētās operācijas laikā čekas operatīvajai grupai izdevās uziet Treimaņa un Baumaņa ziemošanas vietu. Tajā brīdī abi partizāni bija izgājuši acīmredzot pēc pārtikas bruņoti tikai ar pistolēm, atstājot mašīnpistoles bunkurā, kad viņus pārsteidza čekistu uzbrukums. Abi izmisīgi centās pretoties, gāja bojā apšaudē. Čekistiem pēc tam izdevās uziet arī abu partizānu bunkuru.³⁰⁶

---

³⁰⁰ LVA, 1986 .f., 1. apr., 38177. l., 1. sēj., 166.–169. lp.

³⁰¹ Turpat, 2. sēj., 222. lp.

³⁰² Turpat, 1. sēj., 170. lp.

³⁰³ Turpat, 2. sēj., 284. lp.

³⁰⁴ Turpat, 1. sēj., 170. lp.

³⁰⁶ Turpat, 1., 2. sēj., 226. lp.

Nav gan izdevies noskaidrot, kā VDM izdevās atrast abus partizānu dzīvošanas vietu un nekādi mājieni neparādās arī blakus mājās dzīvojošā partizānu atbalstītāja Jura Rozenberga krimināllietā.³⁰⁷ Iespējams, ka čekisti gluži nejauši uzdūrās abiem partizāniem, veicot meža pārmeklēšanas operāciju, jo fakts, ka šajā mežā kaut kur dzīvo nacionālie partizāni, droši vien jau bija zināms.

Līdz ar notikušo, 1950. gadu Sedlenieka grupa sagaidīja, zaudējusi pusi tās sastāva. Par abu biedru bojāeju Sedlenieks un Eglītis uzzināja 1949. gada decembrī, apciemojot savu atbalstītāju Juraku.³⁰⁸ Pēc sniega nokušanas 1950. gada pavasarī grupa pārvietojās uz bijušā Pāles pagasta pusi. Maija mēnesī partizāni tikās ar savu atbalstītāju no Ārciema ciema padomes teritorijas Reini Ozolu, kurš brīdināja partizānus, ka viņiem nevajag uzturēties šajā apkārtnē, jo to bieži pārmeklē čekas spēki, un vietējie kolhoznieki Dāvidsons un Breits čekas uzdevumā izspiego apkārtnē mītošos nelegāļus. Sedlenieks pēc Ozola ziņām nolēma nepalikt Ārciema teritorijā, bet doties atpakaļ uz Rūjienas rajona pusi. Savstarpējo sakaru uzturēšanai partizāni ar Ozolu vienojās par pastkastītes izveidi pusotra kilometra attālumā no Ozola mājām un devās prom.³⁰⁹

Vēl pirms došanās Alojās rajona dienvidu daļu aprīlī Sedlenieks bija atstājis zīmīti pastkastītē, kuru izmantoja saziņai ar 1949. gada vasarā satikto nelegālistu Arvīdu Smilškalnu, lai aicinātu viņu satikties norunātā vietā. Pēc atgriešanās no Ārciema Sedlenieks un Eglītis ar Smilškalnu tikās norunātā vietā Skaņkalnes ciema padomes Ķīļu mežā. No šī brīža Smilškalns kļuva par Sedlenieka grupas dalībnieku ar iesauku „Štoks”. Sedlenieks nomainīja iesauku uz „Piķis”, bet Eglītis uz „Pediņš”.³¹⁰

1950. gada vasaras sākumā Sedlenieka grupa izlūkoja situāciju apkārtnē un meklēja vainīgos Treimaņa un Būmaņa nogalināšanā. Līdz 1949. gada beigām partizāni atturējās no skaļāku akciju veikšanas Mazsalacas apkārtnē, jo šeit bija grupas atkāpšanās vieta pēc citos pagastos veiktajām akcijām, taču pēc abu biedru krišanas Sedlenieks bija nolēmis atriebties pēc principa „zobs pret zobu”, tātad nogalinot divus rajona iznīcinātājus. Pēc vietējo atbalstītāju sniegtās un Smilškalnam zināmās informācijas par saviem mērķiem Sedlenieka grupa izraudzījās vietējos iznīcinātājus Kārli Kociņu un Aleksandru Zaķi.³¹¹

---

³⁰⁷ LVA, 1986. f. ,1. apr., 3534. l.

³⁰⁸ Turpat, 38177. l., 1. sēj., 38. lp.

³⁰⁹ Turpat, 223. lp.

³¹⁰ Turpat, 31., 32. lp.

³¹¹ Turpat, 48. lp.

Partizāni akciju veica 24. jūlijā pievakarē, kad abi iznīcinātāji vēl strādāja uz lauka Skaņkalnes pagastā. Smilškalns palika mežmalā, kamēr Sedlenieks ar Eglīti aizgāja pēc Kociņa, kurš strādāja viens pats. No Kociņa uzzinājuši, ka Zaķis strādā netālu, abi partizāni aizveda Kociņu pie Smilškalna, bet pēc tam devās pēc Zaķa, kurš tajā brīdī strādāja kopā ar savu meitu un vēl vienu kolhoznieku. Sākumā stādījušies kā korespondenti no Rūjienas, partizāni izprašāja visus trīs cilvēkus. Kad tapa skaidrs, kurš no visiem ir pats Zaķis, partizāni izvilka savas pistoles, lika visiem apsēsties uz zemes, izgriezta Zaķim no biksēm pogas un veda līdz uz mežu, liekot palikušajiem līdz tumsai nekur neiet.

Kad iznīcinātāji bija ievesti mežā, viņiem tika likts nomesties ceļos un Sedlenieks sāka pratināt viņus par Baumaņa un Treimaņa nogalināšanas apstākļiem. Gan Zaķis, gan Kociņš neko par to neteica, iespējams, neko arī nezinādami. Pēc nerezultatīvās pratināšanas Sedlenieks ar šāvienu pakausī nogalināja Zaķi. Kociņš tajā brīdī uzrāvās kājās un mēģināja bēgt, bet Smilškalns noreāģējot viņu ievainoja un Sedlenieks ar vēl vienu šāvienu Kociņu nogalināja. Pirms aiziešanas Eglītis novilka Kociņam zābakus un partizāni paslēpās mežā.³¹² Pēc milicijas darbinieku ierašanās notikuma vietā tika organizēta operācija partizānu meklēšanai, taču bez rezultātiem.³¹³

Šī atriebības akcija izraisīja lielu rezonansi. 1950. gada šim notikumam sekoja VDM Rūjienas rajona daļas specziņojums par pastrādāto akciju³¹⁴, kas bija nopietns uzbrukums okupācijas režīma bruņotajiem spēkiem. Spriežot pēc VDM Rūjienas daļas priekšnieka Boļnova atskaites, partizāni savas atriebības akcijas īstenošanai bija piemeklējuši visai atbilstošus mērķus. Kārlis Kociņš tika raksturots kā „piemērs citiem iznīcinātājiem”, „ne vienu reizi vien piedalījies cīņā ar buržuāziski nacionālistiskajiem bandītiem” un „atdevis visus spēkus cīņai ar kulakiem”, savukārt Aleksandrs Zaķis raksturots kā aktīvs kolhozu sistēmas organizēšanas dalībnieks.³¹⁵

Augusta sākumā partizāni nolēma veikt laupīšanas akciju, šoreiz aplaupot Rūjienas rajonā pie Ramatas dzīvojošo finansu aģentu Rihardu Ozolu. Grupas partizāns Smilškalns zināja teikt, ka Ozols ir aktīvs padomju darbonis, tāpēc ieteica viņu kā mērķi. Ozola aplaupīšanā partizāni izmantoja ierasto taktiku, proti, izliekoties par milicijas darbiniekiem. Ieradušies 4. augusta pievakarē Ozola mājās „Bluķīšos”, partizāni uz vietas satika divas sievietes, bet pats Ozols tajā brīdī strādāja uz lauka. Smilškalns tajā brīdī palika pie ceļa, stāvēdams ar muguru pret māju, lai

---

³¹² LVA, 1986. f., 1. apr., 28393. l., 71. lp.

³¹³ Turpat, 1847. f., 1. apr., 14. l., 56. lp.

³¹⁴ Turpat, 1825. f., 2. apr., 139. l., 10. lp.

³¹⁵ Turpat, 1986. f., 1. apr., 28393. l., 212., 213. lp.

netiktu atpazīts kā vietējais iedzīvotājs, tikmēr Eglītis atveda uz lauka strādājošo Ozolu. Ieveduši visus mājā, partizāni pateica savu patieso ierašanās nolūku, ieslēdza visus iedzīvotājus šķūnī un ķērās pie mājas izlaušanās. No Ozola partizāni savāca lielu daudzumu pārtikas produktu, daudz dažādu mantu un apmēram trīs vai četrus tūkstošus rubļu naudas.³¹⁶

Ozola mājā gūto laupījumu Eglītis un Sedlenieks noglabāja kastē, kas tika ierakta mežā, puskilometra attālumā no Ozola viensētas. Daļu mantu Smilškalns noglabāja savā mantu krātuvē citā vietā.³¹⁷ Tajā pašā dienā sekoja pret partizāniem vērsta čekas operācija, taču kā ierasts – bez panākumiem.³¹⁸ Sedlenieka partizāni bija pārāk mobili priekš čekas operatīvajām grupām. Tāpat sekoja arī vēl viens VDM Rūjienas rajona daļas specizņojums par veikto laupīšanu.³¹⁹ Čeku ievērojami uztrauca strauji pieaugusī partizānu aktivitāte rajonā.

Pēc veiktajām akcijām grupas darbība nedaudz norima, un 1950. gada septembrī grupas komandieris Vilis Sedlenieks atdalījās no pārējās grupas, lai dotos uz Alojās pievārti, kur netālu no Ārciema dzīvoja grupas atbalstītājs Reinis Ozols.

6. septembrī Sedlenieks ieradās pie Ozola mājas, bet tur satika tikai Ozola māti, kurai Sedlenieks nodeva ziņu, ka vēlas satikties ar Reini Ozolu sestdienā, 8. septembrī ap plkst. 15:00 mežā, puskilometru no „Klētņiekem”. Abi norunāja atkārtotu tikšanos nākamajā dienā turpat ap plkst 16:00. Šajā reizē Sedlenieks iedeva Ozolam iedeva labošanai savu radioaparātu, kā arī informēja viņu par to, ka plāno aplaupīt Ārciema veikalu. Pēc apmēram stundu ilgas sarunas abi šķīrās, norunājot tikties nākamajā dienā, 10. septembrī ap plkst. 18:00, pie kam Sedlenieks palūdza Ozolam, lai viņš paņem līdzīgu savu brālēnu Rūdolfu Kauliņu, kurš bija pazīstams ar grupu jau kopš 1949. gada vasaras, jo Sedleniekam bija kaut kas noticis ar mašīnpistoli.³²⁰

Šajā brīdī partizānu komandieris pieļāva liktenīgo kļūdu, jo Rūdolfs Kauliņš bija savervēts par čekas aģentu. Tas bija noticis pašu partizānu kļūdas dēļ, kas nejaušības dēļ rezultējās iespējā VDM tikt klāt nenotveramajai partizānu grupai.

1949. gada vasarā Reinis Ozols pēc Sedlenieka partizānu lūguma bija uzņēmis viņu fotogrāfijas, kuras vēlāk atdeva partizāniem. Pēc tam, kad Ozols bija savās mājās attīstījis

---

³¹⁶ LVA, 1986. f. ,1. apr., 38177. l., 1. sēj., 174. – 175. lp.

³¹⁷ Turpat, 28393. l., 73. lp.

³¹⁸ Turpat, 1847. f., 1. apr., 14. l., 16. lp.

³¹⁹ Turpat, 1825. f., 2. apr., 139. l., 11. lp.

³²⁰ Turpat, 1986. f., 1. apr., 38177. l., 1. sēj., 58. lp.

fotogrāfijas, pie viņa ciemos iebrauca viņa mātes brālis Arnolds Kauliņš, kurš ieraudzīja partizānu fotogrāfijas un Ozols viņam lepni pastāstīja par saviem kontaktiem ar mežabrāļiem. Par savu saistību ar partizāniem Kauliņam bija pastāstījis arī viņa dēls Rūdolfis.

Arnolds Kauliņš strādāja par Ungurpils kolhoza „Zaļā zeme” priekšsēdētāju, taču 1950. gada jūnijā tika arestēts par darbošanos paš aizsardzībā Otrā pasaules kara laikā. Nopratināšanu laikā viņš pieminēja arī sava dēla un māsas dēla kontaktus ar Sedlenieka grupas partizāniem iepriekšminētās epizodes ietvaros.³²¹ Kauliņš tika notiesāts ar cietumsodu, bet viņa dēls, visdrīzāk ar iebiedēšanas palīdzību, tika piespiests strādāt VDM uzdevumā.

Pa ceļam uz norunāto tikšanās vietu ar Sedlenieku 10. septembrī Kauliņš iedeva Ozolam padzerties nedaudz degvīna, ko Kauliņš bija paņēmis līdzi. Acīmredzot, tam bija piejauktas kaut kādas narkotiskas vielas, jo vēlāk tiesas sēdē Ozols liecināja, ka pēc degvīna iedzeršanas viņš vairs nav neko atcerējies.³²² Šādu versiju apliecina arī sarunas ar vietējiem iedzīvotājiem, jo apkārtnē bija paklīdušas runas par partizānu notveršanu sazāļošanas ceļā.³²³

Par tālāko notikumu gaitu pieejamā informācija ir skopa, taču zināms, ka Sedlenieks tika notverts mežā, uz ziemeļiem no viensētas „Klētņieki”. Aizturēšanās brīdī viņš bija mēģinājis pretoties, bet acīmredzot pārspēka priekšā padevies gūstā.³²⁴

Partizānu grupas komandieris par savu darbību vācu okupācijas laikā un pēc kara tika notiesāts ar augstāko soda mēru – nošaušanu. Nāvessods izpildīts 1951. gada 17. aprīlī.³²⁵ Tiekot notiesāts ar nāvi, Sedlenieks savā pēdējā vārdā sacīja: „Atzīstu sevi par Padomju Savienības pretinieku un teroristu, bet ne par dzimtenes nodevēju, jo mana dzimtene ir Latvija, un es viņu neesmu nodevis.”³²⁶

Līdz ar Sedlenieka sagūstīšanu faktiski var runāt par Sedlenieka grupas beigām. Pēc Sedlenieka pāriešanas uz Pāles ciema padomi Eglītis un Smilškalns vēl turpināja slēpties mežos pie Mazsalacas, bet apmēram divas nedēļas vēlāk arī Eglītis devās uz kādreizējo Pāles pagastu.

---

³²¹ LVA, 1986. f., 1. apr., 3885. l., 23. lp.

³²² Turpat, 38177. l., 2. sēj., 282. lp.

³²³ Jāņa Zēģeļa atmiņas, pierakstītas 2017. gadā. Autora arhīvs

³²⁴ LVA, 1986. f., 1. apr., 38177. l., 1. sēj., 10. lp.

³²⁵ Turpat, 2. sēj., 323. lp.

³²⁶ Turpat, 284. lp.

Pēc tam nekādu sakaru starp abiem partizāniem vairs nebija un Sedlenieka grupa bija faktiski beigusi pastāvēt.³²⁷

5.3. Nacionālo partizānu sagrāve Ziemeļrietumvidzemē 1951.–1952. gadā

Pēc 1950. gada nogales Ziemeļrietumvidzemē vairs nepastāvēja kaut viena funkcionējoša nacionālo partizānu grupa, savukārt izdzīvojušie partizāni bija kļuvuši par vienkāršiem nelegālistiem, kuru galvenā cīņa bija pašizdzīvošana grūtajos apstākļos, kad kopš 1949. gada bija sarucis atbalstītāju skaits, kā arī ārkārtīgi nostiprinājusies čekas aģentūra, kas vietējo iedzīvotāju starpā radīja baiļu un aizdomu atmosfēru. Neviens vairs nevarēja būt drošs, vai pārtiku lūdzošais mežabrālis patiesībā nav čekas provokators.

5.3.1. Atlikušo partizānu darbība Limbažu rajonā 1951.–1952. gadā

Limbažu pievārtē dzīvojošie Alfrēds Vikmanis, Eduards Kalniņš un Jānis Otisons ar pārtraukumiem turpināja dzīvot atbalstītāja Rūdolfa Bērziņa mājās „Kliņķos” līdz 1951. gada maijam. 27. maijā partizāni kopā ar apkārtnes iedzīvotājiem nosvinēja grupas atbalstītājas Emīlijas Galveres vārda dienu. Pēc svinībām Otisons aizgāja slēpties kur citur, bet Kalniņš un Vikmanis palika tuvējā mežā pie „Kliņķiem”.³²⁸

Acīmredzot kāds bija izspiegojis „Kliņķos” slēpjošos partizānus, jo 29. maijā viensētā ieradās čekistu grupa, kas aplenca māju. Vikmanis un Kalniņš tajā brīdī atradās izbūvētā bunkurā zem mājas grīdas un centās pretoties gūstītājiem, taču veltīgi, jo čekistiem atlika tikai iemest bunkurā granātu. Tās sprādziena rezultātā Eduards Kalniņš tika nogalināts, bet Alfrēds Vikmanis ievainots zaudēja samaņu un tika saņemts gūstā.³²⁹

Bēguļošanas stāsts gan vēl ar to nebeidzās. Alfrēds Vikmanis tika ievietots Limbažu slimnīcā un atradās palātā, kurai tika pierīkota bruņota apsardze. Naktī no 8. uz 9. jūniju, izmantodams brīdi, kad viņu apsargājošais iznīcinātājs bija iemidzis, Vikmanis izlavījās no palātas, nogāja līdz slimnīcas pirmajam stāvam un izkāpa ārā pa logu. Pēc slimnīcas atstāšanas viņš devās uz Katvaru pusi, kur turpmāko nakti pavadīja atpūšoties mežā. Kad tika pamanīta

---

³²⁷ LVA, 1986. f., 1. apr., 28393. l., 68.–69. lp.

³²⁸ Turpat, 7068. l., 1. sēj., 38. lp.

³²⁹ Turpat, 169. lp.

Vikmaņa prombūtne, VDM darbinieki ar dienesta suni centās sekot viņam pa pēdām, taču pazaudēja tās 3 kilometrus ārpus Limbažiem.³³⁰

Nākamajā dienā Vikmanis savāca pie Katvariem noslēpto Kalniņa pistoli, pēc tam, dodoties uz Pociemu, savāca tur kādā vietā grupas noglabātu mašīnpistoli un turpināja slēpties Pociema apkārtnē. Kādā jūnija dienā, kad Vikmanis bija ieradies „Kliņķu” tuvumā, viņu pārsteidza čekistu grupa, kas acīmredzot tur gaidīja viņa parādīšanos, taču arī šajā reizē Vikmanim, lai arī gūstot vieglu ievainojumu, izdevās aizbēgt. Bēgot, viņš purvā pie Iesalu ciema padomes nometa savu mašīnpistoli.³³¹

Turpmāko vasaru Vikmanis pavadīja, slēpjoties Pociema apkārtnē līdz 9. septembrim, kad čekisti viņu atkārtoti atklāja „Jaunsalu” māju kūtī. Raidījis dažus šāvienus no pistoles, Vikmanis galu galā padevās un tika sagūstīts.³³²

5.3.2. Sedlenieka grupas partizānu darbība 1951.–1952. gadā

Pēc partizānu grupas komandiera notveršanas 1950. gada 11. septembrī, palikuši bija grupas partizāni Arvīds Smilškalns un Ernests Eglītis, kuri vienatnē slēpās savu māju apkārtnē. 1951. gada 2. aprīlī aģentūras lietas „Šakāļi” ietvaros Alojās rajona čeka izstrādāja plānu „Sedlenieka bandas atlieku likvidācijai”, kuras mērķis bija sadzīt pēdas abiem partizāniem.³³³ Nav zināmas konkrētas plāna detaļas, taču skaidrs, ka vienīgais veids, kā šos cilvēkus varēja notvert, bija turpināt meklēt viņu atbalstītājus, kā arī censties piespēlēt viltus partizānus.

1951. gada pavasarī Smilškalns turpat Mazsalacas apkaimē sāka tikties ar nelegālistu Augustu Apsīti, kurš 1949.–1950. gada ziemā bija slēpis Smilškalnu savās mājās. Tā kā šo faktu drīz vien atklāja čeka, arī pats Apsītis 1950. gada pavasarī sāka slēpties, lai netiktu arestēts. Abi nelegālisti 1951. gadā turējās kopā līdz maija mēnesim, kurā pēc pamanījās izdarīt arī vienu laupīšanu Iģes ciema padomes „Jaunšlangās”, kur 30. maijā aplaupīja Luīzi Detlavu. Apmēram nedēļu pēc veiktās laupīšanas Apsītis atdalījās no Smilškalna, lai atkal slēptos viens pats.³³⁴

Pēc Apsīša aiziešanas Smilškalns turpināja slēpties mežos Mazsalacas apkaimē. 1. jūlija vakarā viņš tikās ar kādu paziņu savā apmetnē pie Salacas upes, netālu no „Ķāviem”. Pēc kopīgas

---

³³⁰ LVA, 1986. f., 1. apr., 7068. l., 1. sēj., 183., 81. lp.

³³¹ Turpat, 2. sēj., 169. lp.

³³² Turpat, 172. lp.

³³³ Turpat, 1825. f., 2. apr., 20. l., 21. lp.

³³⁴ Turpat, 1986. f., 1. apr., 28393. l., 70. lp.

pasēdēšanas un degvīna pudeles izdzeršanas neilgi pēc pusnakts Smilškalns devās līdzī pavadīt savu paziņu. Kad abi uzgāja uz ceļa turpat pie apmetnes, priekšā trāpījās iznīcinātāju grupa, kas lika abiem pacelt rokas. Smilškalna paziņa to izdarīja, bet pats Smilškalns metās bēgt, pēc kā iznīcinātāji atklāja uguni un viņu smagi ievainoja kājās. Smilškalns gūtā ievainojuma rezultātā zaudēja samaņu un tika sagūstīts. Spriežot pēc dokumentiem, Smilškalnu bija izspiegojis kāds slepenais ziņotājs „Liepiņš”.³³⁵

Pilnvērtīgs izmeklēšanas process varēja sākties tikai pusgadu pēc partizāna sagūstīšanas, jo gūtā ievainojuma rezultātā nācās amputēt kāju un laikā līdz 1952. gada janvārim izmeklēšanu nācās apturēt divas reizes, jo Smilškalnam strauji pasliktinājās veselība. Arvīdam Smilškalnam tiesa piesprieda nāvessodu, ko izpildīja Rīgā 1952. gada 17. aprīlī.³³⁶

Pats Augusts Apsītis turpināja slēpties Rūjienas rajonā līdz 1951. gada septembrim. 12. septembrī operācijā ar VDM Alojās un Rūjienas rajonu daļu darbinieku iesaisti tika ierīkots slēpnis, lai notvertu Apsīti. Bija paredzēts, ka VDM aģentam ar segvārdu „Bogdanov”, kurš, iespējams, tēloja nelegāli, bija jāieved Apsīti šajā slēpnī, taču tā kā Apsītis nevēlējās doties uz slēpņa atrašanās vietu, aģents „Bogdanov” viņu nošāva.³³⁷

Ernests Eglītis bija palicis pēdējais nenotvertais Sedlenieka grupas partizāns. Par viņa darbību ir maz ziņu, taču spriežams, ka viņš, būdams viens, centās izdzīvot, pārvietojoties pa agrākajām grupas pārvietošanās vietām, meklējot palīdzību pie nedaudzajiem palikušajiem grupas atbalstītājiem. 1951. gada 12. septembrī Rūjienas rajona iznīcinātāju bataljona spēki ierīkoja slēpni ar mērķi aizturēt Eglīti, taču šai darbībai nebija rezultātu.³³⁸ Spriežot pēc visa, šī bija tā pati operācija, kuras ietvaros tika nogalināts Apsītis. Čekisti, zinādami no Smilškalna teiktā, ka Eglītis uztur sakarus ar Apsīti,³³⁹ cerēja novert abus divus nelegāļus.

1952. gadā Eglītis uzturējās Alojās rajonā. Viņam bija izdevies nodibināt sakarus ar Alojās rajona Ezeru ciema padomes „Mestrās” dzīvojošo nelegālistu Ernestu Freidenbergu. Abi kopīgi jūlijā dažas dienas slēpās „Mestrās”, pēc tam pārvietojoties uz mežu, kur apmēram kilometra attālumā no „Mestrām” abi mitinājās brezenta teltī. Šo dienu laikā Eglītis Freidenbergam izklāstīja savus plānus turpināt uzbrukumus padomju aktīvistiem, taču viņam bija

³³⁵ LVA, 1986. f., 1. apr., 28393. l. (uzraudzības lieta nr. 28393), 1a lp.

³³⁶ Turpat, 274., 289. lp.

³³⁷ Turpat, 1825. f., 2. apr., 2. l. (Nacionālie partizāni (kartotēka)), 208. lp.; 139. l., 23. lp.

³³⁸ Turpat, 5. l. (Nacionālie partizāni (kartotēka)), 1620. lp.

³³⁹ Turpat, 1986. f., 1. apr., 28393. l., 273. lp.

nepieciešami līdzdalībnieki, lai tos varētu realizēt, tāpēc viņš aicināja Freidenbergu pievienoties. Freidenbergs atteicās iesaistīties, nebūdams pārliecināts, vai Eglītis nav čekas aģents. Savā jau pēc Latvijas neatkarības atgūšanas rakstītajā vēstulē Freidenbergs 50. gadu sākumā pastāvošo atmosfēru raksturoja, kā neuzticības un baiļu pilnu, jo nekad nevarēja būt drošs, kurš ir čekas aģents. Vēlāk Eglītis atdalījās no Freidenberga un kaut kur aizgāja.³⁴⁰

Spriežot pēc krimināllietu dokumentiem, čekai izdevās nogalināt Eglīti 1952. gada jūlijā vai augustā neskaidros apstākļos. Šķiet, ka Eglīša nāvi čeka centās izmantot, lai atrastu viņa sabiedrotos un atbalstītājus. 1952. gada augustā pie Freidenberga ieradās kāds nelegālists Martinsons, kurš nodeva vēstuli Freidenbergam, kas it kā bija Eglīša rakstīta un adresēta Freidenberga tuvam paziņam, vēl vienam nelegālistam, Augustam Žīguram. Tajā Eglītis bija lūdzis, lai Žīgurs ar Martinsona palīdzību viņu apciemo, jo viņš pats ir smagi ievainots pēc sadursmes ar čeku un nespēj pārvietoties. Freidenbergs neaizgāja uz tikšanos un dažas dienas pie viņa atkārtoti ieradās Martinsons, kurš apgalvoja, ka Eglītis no smagajiem ievainojumiem ir miris un atnesa viņa nazi un kompasu. Martinsons vēlējās pievienoties Freidenbergam, kurš viņam atteica, pēc kā Martinsons aizgāja.³⁴¹ Ņemot vērā šos notikumus, kā arī to, ka par Martinsonu nav izdevies atrast nekādas papildu ziņas, var pieņemt, kā šī bija čekas provokācija ar mērķi ievilināt lamatās atlikušos nelegālistus Alojās rajonā.

Jāpiebilst, ka vēl viens šāds čekas provokators, kas bija iesūtīts Alojās apkārtnes mežos, lai izliekoties par nelegālistu, izspiegotu apkārtnes mežos patvērušos jau vismaz 1950. gadā bija kādreizējais nelegālists Voldemārs Grāvītis, kurš uzturēja sakarus ar Freidenbergu, tajā pašā laikā regulāri ziņoja VDM Alojās rajona daļas priekšniekam Daņilovam par situāciju rajonā.³⁴² Iespējams, ka šādā veidā Alojās rajona čeka cerēja atrast Sedlenieka grupu.

Līdz ar Eglīša nāvi 1952. gada vasarā bija gājis bojā pēdējais Sedlenieka grupas partizāns, kā arī pēdējais nacionālais partizāns Limbažu, Alojās un Rūjienas rajonu teritorijā, līdz ar to nacionālo partizānu cīņas Ziemeļrietumvidzemē bija noslēgušās.

---

³⁴⁰ LVA, 1986. f., 1. apr., 21843. l. (E. Freidenberga krimināllietā), 1. sēj., 185., 186. lp.; 4. sēj., 286., 287. lp.

³⁴¹ Turpat, 1. sēj., 186. lp.

³⁴² Turpat, 4. sēj., 298., 299. lp.

* * *

Partizānu cīņu noslēdzošo posmu Ziemeļrietumvidzemē ievada neliels pacēlums nacionālo partizānu aktivitātē un mežos patvērušos personu skaita ziņā, ko izraisīja 1949. gada 25. marta deportācijas. Jāsecina, ka deportācijas gandrīz nestiprināja nacionālo partizānu grupas. Pēc 1948. gada veiksmīgo VDM pretpartizānu operāciju sērijas Ziemeļrietumvidzemes mežos bija palikusi tikai viena aktīva nacionālo partizānu grupa, savukārt jaunas neizveidojās. Tā kā mežos iebēga cilvēki pārsvarā grupās pa divi, kas bija samērā izkaisītas šajā teritorijā, lielākas bruņotās grupas, kas varētu veikt kādus uzbrukumus, vienkārši neizveidojās. Laikā līdz 1949. gada martam Ziemeļrietumvidzemes teritorijā atradās septiņi nacionālie partizāni, kuru skaits no deportācijām izvairījušos rezultātā pieauga līdz 13 cilvēkiem.

Jāpiebilst, ka nav apskatītas visas personas, kas šajā teritorijā izbēgušas no deportācijām. Uzmanība ir pievērsta tām nelegālistu grupām, kas izveidojās no bijušajiem partizāniem un nelegālistiem.

Deportācijas atstāja iespaidu uz nacionālo partizānu aktivitāti. Tā kā pētījumā apskatītajā teritorijā šajā laikā bija palikusi vairs tikai viena darboties spējīga grupa, 10. tabula parāda tieši tās darbības rezultātus. Trīs nogalinātie aktīvisti ir Sedlenieka grupas atribības akciju rezultāts. Vēlāk, rudenī veiktās aplaupīšanas akcijas, no kurām viena tika vērsta pret iznīcinātāju, izdarītas apgādes nolūkā. Arī Ziemeļvidzemē ar 63,9% pirmo vietu ieņēma aktīvistu nogalināšana, kas apstiprina šādas partizānu uzbrukuma tendences pastāvēšanu Latvijā.³⁴³

10. tabula

Partizānu uzbrukumu rezultātā cietušie padomju aktīvisti, karavīri, IeTK/VDM darbinieki 1949. gadā

	Nogalināti	Ievainoti	Atbruņoti, piekauti	Aplaupīti	Kopā
Skaitis	3	-	-	1	4
Īpatsvars no cietušo skaita, %	75	-	-	25	100

Kā redzams pēc datiem 11. tabulā, partizāni vienīgos zaudējumus cietuši nogalināto ziņā. Tas parāda uz jaunu tendenci čekas darbībā, respektīvi, uz to, ka šajā brīdī nacionālās pagrīdes

³⁴³ Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu ...*, 244. lpp

likvidācijas operācijas nereti bija vienkārši brutāla mežā palikušo iznīcināšana. Šeit ir jāņem vērā arī tas, ka 1949. gadā VDM, pateicoties spēcīgajam aģentūras tīklam, bija pieejama plaša informācija par mežos dzīvojošajiem, līdz ar to primārā nozīme vairs netika piešķirta šo personu sagūstīšanai, lai pēc tam no tām iegūtu informāciju.

Čekas operāciju gaitā kritušo partizānu īpatsvars var tikt pamatots arī ar pašu partizānu izmisīgu pretestību tvarstītājiem, līdz ar to, lai nepieļautu viņu atkārtotu izbēgšanu, kā tas ir partizāna Ernesta Karlsona gadījumā, priekšroka tika dota šo cilvēku operatīvai likvidācijai

11. tabula

Partizānu zaudējumi 1949. gadā

	Nogalināti	Ievainoti	Sagūstīti	Legalizējušies	Aizgājuši nelegālistos/ atstājuši teritoriju	Kopā
Skaitis	5	-	-	-	-	5
Īpatsvars no kopējā partizānu skaita, %	38,5	-	-	-	-	38,5

Ziemeļvidzemē procentuāli partizānu zaudējumi 1949. gadā ir lielāki, sasniedzot 46,2%, taču nogalināto partizānu īpatsvars ir mazāks, proti, 26,7% un 6,9% sastāda partizānu legalizācija,³⁴⁴ kas Ziemeļrietumvidzemē nav novērojama.

12. tabula

Partizānu uzbrukumu rezultātā cietušie padomju aktīvistu, karavīru, IeTK/VDM darbinieki 1950. gadā

	Nogalināti	Ievainoti	Atbruņoti, piekauti	Aplaupīti	Kopā
Skaitis	2	-	-	1	3
Īpatsvars no cietušo skaita, %	66,7	-	-	33,3	100

1950. gads ir pēdējais gads nopietnu nacionālo partizānu uzbrukumu ziņā, kad Rūjienas rajonā tiek nogalināti divi iznīcinātāji un izdarīta viena padomju aktīvista aplaupīšana.

³⁴⁴ Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu ...*, 243. lpp.

1950. gadā, turpinoties VDM veiksmīgajai darbībai pret nacionālo bruņoto pagrīdi, partizāni cieta smagus zaudējumus, kuru rezultātā bruņotā pretošanās okupācijas režīmam Ziemeļrietumvidzemē bija apsīkusi. Notverot partizānu komandieri Vili Sedlenieku, VDM bija iznīcinājusi pēdējo šajā reģionā darbojošos grupu, jo paliekot bez līdera, šīs grupas partizāni atdalījās un nespēja vieni paši veikt uzbrukumus.

13. tabula

Partizānu zaudējumi 1950. gadā

	Nogalināti	Ievainoti	Sagūstīti	Legalizējušies	Aizgājuši nelegālistos/ atstājuši teritoriju	Kopā
Skaitis	1	-	4	-	-	5
Īpatsvars no kopējā partizānu skaita, %	14,3	-	57,1	-	-	71,4

Laikā no 1951. līdz 1952. gadam tika nogalināti un iznīcināti pēdējie pieci palikušie partizāni, kuri nav veikuši nekādus uzbrukumus padomju aktīvistiem, ja neskaita vienu laupīšanu, kuras gadījumā nav skaidrs, vai cietušais cilvēks uzskatāms par padomju aktīvistu, nekādu citu aktivitāšu nav bijis. Pētījumā aptvertu aptuveni septiņu gadu laikā aplūkotas pavisam 85 cilvēku gaitas. Arī 1953. gadā Ziemeļrietumvidzemē joprojām slēpās dažādas personas, taču viņu darbība nav saistāma ar nacionālo bruņoto pretestību.

14. tabula

Partizānu zaudējumi 1951.–1952. gadā. gadā

	Nogalināti	Ievainoti	Sagūstīti	Legalizējušies	Aizgājuši nelegālistos/ atstājuši teritoriju	Kopā
Skaitis	3	-	2	-	-	5
Īpatsvars no kopējā partizānu skaita, %	60	-	40	-	-	100

SECINĀJUMI

Sākot ar 1944. gada septembra nogali, Ziemeļrietumvidzemē sākās personu pāriešana nelegālā stāvoklī, kam bija divi noteicošie iemesli, pirmkārt, darbība nacistiskās Vācijas bruņotajos formējumos un vācu okupācijas režīma civiliestādēs, par ko šīm personām draudēja represijas, otrkārt, izvairīšanās no dienesta Sarkanajā armijā.

Līdz ar 1944. gada septembri aplūkojamajā teritorijā sākās bruņotu nelegālistu grupu veidošanās process, kas pilnīgi noslēdzās aptuveni 1945. gada jūnijā. 1945. gadā šādās nelegālistu grupās iesaistījies 71 cilvēks, taču norādāms arī uz mazāku nelegālistu grupu pastāvēšanu, kam gan nav sevišķas nozīmes darba sakarā. Vienlaikus, sākot ar 1945. gada maiju, novērojamas pirmās sadursmes šo grupu un okupācijas režīma starpā, kas ievada nacionālo partizānu cīņas Ziemeļrietumvidzemē.

Tajā pašā laikā no visām šajā laika periodā aplūkotajām grupām, tikai viena partizānu grupa izdarīja uzbrukumus, savukārt pārējās ieturēja nogaidīšanas taktiku un plānoja savu turpmāko darbību vai arī vienkārši gaidīja iespējamo Rietumvalstu uzbrukumu PSRS. Lielā partizānu pasivitāte varētu būt skaidrojama, pirmkārt, ar kustībā nelielo iesaistīto cilvēku skaitu, kas lielā mērā skaidrojams ar daudzu policistu un vācu okupācijas civiliestāžu aizbēgšanu no Ziemeļrietumvidzemes vēl pirms Sarkanās armijas ienākšanas Valmieras apriņķī, otrkārt ar samēro nelielo grupu skaitu un izklidētību, kas neļāva veikt grupu apvienošanu, treškārt, ar spēcīgu un mērķtiecīgu līderu, kas varētu uzņemties bruņotās pretestības organizēšanu, trūkumu.

1945. gada vasarā sēkas pirmie nopietnie okupācijas režīma prettriecieni partizānu grupām, kuras, ciešot zaudējumus, sadalījās sīkākās grupās un izklīda. Šis process turpinājās arī 1945. gada rudenī, kad uzbrukumus pārtrauca un iekonspirējās Viļa Skujiņa partizānu grupa, kas bija vienīgā aktīvā partizānu grupa aplūkojamajā reģionā. Līdz ar to Ziemeļrietumvidzemē noslēdzās pirmais partizānu cīņu posms, un palikušās grupas iekonspirējās un ierobežoja savas aktivitātes.

1945. gadā partizānu kustība cieta vislielākos zaudējumus partizānu un nelegālistu legalizācijas rezultātā, kas sākās 1945. gada vasaras beigās un turpinājās līdz novembrim. Atsevišķa kategorija ir personas, kas izstājās no lielākām grupām, bet turpināja slēpties vienatnē vai grupās pa divi, nebūdamas pārliecinātas, ka, piesakoties varas iestādēm, netiks represētas. Legalizējušos personu īpatsvars Ziemeļrietumvidzemē 1945. gadā ir lielāks nekā 1946. gadā, kas

ir uzskatāma atšķirība, salīdzinot ar citiem reģioniem, piemēram, Ziemeļvidzemi. Šo procesu rezultātā partizānu un nelegālistu grupās esošo cilvēku skaits saruka no 71 līdz 21 cilvēkam. Šo procesu rezultātā 1946. gada rudenī mežos palika tikai tās grupas, kas bija noskaņotas gaidīt Rietumvalstu un PSRS kara sākumu un turpināt cīņu pret padomju okupācijas režīmu.

Laikā no 1946. līdz 1948. gadam vērojama partizānu cīņu atslābums. Lielāko daļu partizānu akciju sastāda galvenokārt apgādes akcijas, kas veiktas ar mērķi nodrošināt nepieciešamos materiālos līdzekļus izdzīvošanai nelegālā stāvoklī. Līdz ar jaunas partizānu grupas ienākšanu un atsevišķu cilvēku pievienošanos partizānu grupām 1946. gadā partizānu un nelegālistu skaits Ziemeļrietumvidzemē sasniedza 32 cilvēku, kas turpmākajos gados pakāpeniski samazinājās.

Jauns lūzuma punkts nacionālo partizānu darbībā ir 1948. gada rudens, kad veiksmīgas VDM darbības rezultātā tiek sagrautas divas no trim Ziemeļrietumvidzemē palikušajām aktīvajām nacionālo partizānu grupām, tāpēc nacionālā bruņotā pretestība Ziemeļrietumvidzemē bija gandrīz iznīcināta. Ja 1947. gadā partizānu gaitās bija iesaistīti 20 cilvēki, tad pēc VDM veiksmīgajām operācijām, 1948. gada decembra beigās bija palikuši tikai seši cilvēki.

Kāpumu nacionālo partizānu kustībā Ziemeļrietumvidzemē izraisīja 1949. gada 25. marta deportācijas, kuru rezultātā pieauga grupās apvienojušos nelegālistu un partizānu skaits līdz 13 cilvēkiem. Tajā pašā laikā deportācijas tikpat kā nestiprināja nacionālo bruņoto pretestību šajā reģionā, jo bija palikusi tikai viena nacionālo partizānu grupa, līdz ar ko reģionā tikpat kā nebija esošu grupu, kas varētu apvienot mežos iebēgušās personas, no kurām daudzas bija 1945.–1946. gadā legalizējušies partizāni. Nelegālā stāvoklī pārgājušie cilvēki slēpās mazās grupiņās, kas bija pārāk izklīdētas reģiona teritorijā. Daļa no šiem cilvēkiem tika iznīcināta VDM operācijās jau 1949. gada maijā.

1949. gada pavasarī palikušās Viļa Sedlenieka grupas darbības rezultātā palielinājās uzbrukumu skaits padomju aktīvistiem, kas bija atbildes reakcija uz notikušajām deportācijām, kas deva triecienu arī partizānu grupas atbalsta bāzei. Pēc neliela klusuma perioda vasarā 1949. gada rudenī grupa veica pašapgādes uzbrukuma akcijas, daļu no tām vērsot pret padomju aktīvistiem. Īsi pirms ziemas sākuma arī šī grupa cieta pirmos zaudējumus VDM operācijas laikā.

1950. gads ir pēdējais vērā ņemamas nacionālo partizānu aktivitātes gads, kad tika izdarīti nopietni uzbrukumi padomju aktīvistiem. Šī gada septembrī VDM izdevās notvert partizānu

grupas komandieri Vili Sedlenieku, kas faktiski izbeidza šīs grupas darbību. Tās pārējie dalībnieki faktiski kļuva par nelegālistiem. Laikā no 1950. gada rudens līdz 1952. gada vasarai pēdējie partizāni Ziemeļrietumvidzemē, kuri vairs tikai veica sīkas zādzības un laupīšanas savas izdzīvošanas nodrošināšanai, pakāpeniski tika sagūstīti vai iznīcināti, kas arī noslēdza nacionālo partizānu cīņas Ziemeļrietumvidzemē.

Ņemot vērā to, ka partizānu uzbrukumi galvenokārt vērsās pret konkrētām personām, visticamāk nacionālajai bruņotajai pretestībai nebija sevišķas ietekmes uz padomju okupācijas pārvaldes aprāta veidošanos, uz ko norāda arī partijas pirmorganizāciju samērā netraucētā veidošanās. Partizānu aktivitātei galvenokārt bija ietekme atsevišķu pagastu ietvaros, kas izpaudās kā aktīvistu iebaidīšana, taču IeTK/VDM veikto pretpasākumu dēļ tā nevarēja būt sevišķi noturīga.

Kopumā laikā no partizānu aktivizēšanās 1945. gada pavasarī līdz pēdējiem uzbrukumiem 1950. gadā nogalināti 19 padomju aktīvistu, karavīru un IeTK/VDM darbinieki, aplaupīti – 10, ievainoti – 4, savukārt piekauti un atbruņoti – 2. Kopējais cietušo „sarkano” skaits bija 35 cilvēki. Tas norāda uz ārkārtīgi mazu partizānu aktivitāti maģistra darbā aplūkotajā reģionā, ja ņemam vērā apstākli, ka Ziemeļvidzemē tika nogalināti 143 okupācijas režīma pusē esošie cilvēki, bet kopējais cietušo skaits bija 387 cilvēki. Jāpiebilst, liels ir partizānu aizsardzības kaujas kritušo padomju aktīvistu, karavīru un IeTK/VDM darbinieku skaits. No 19 cilvēkiem partizānu uzbrukumos gājuši bojā 11 cilvēki, savukārt, partizāniem aizsargājoties – 8 cilvēki.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti

LVA

1. PA–101. f. (K(b)P CK)
  - 1) 6. apr. (1944. gads)
    - 1) 1. l. (K(b)P CK ziņojumi par organizatoriskiem jautājumiem un sarakste par partijas organizatorisko darbu)
  - 2) 8. apr. (1945. gads)
    - 1) 17. l. (K(b)P aprīņa un pilsētu komiteju atskaites par kara daļu darbu)
  - 3) 9. apr. (1946. gads)
    - 1) 66. l. K(b)P aprīņa un pilsētu komiteju atskaites par kara daļu darbu
    - 2) 69. l. (sarakste par cīņu ar bandītismu un iznīcinātāju bataljoniem)
  - 4) 10. apr. (1947. gads)
    - 1) 73. l. (K(b)P aprīņa un pilsētu komiteju atskaites par kara daļu darbu)
    - 2) 75. l. (sarakste par cīņu ar bandītismu un iznīcinātāju bataljoniem)
  - 5) 11. apraksts (1948. gads)
    - 1) 49. l. (K(b)P CK ziņojumi par organizatoriskiem jautājumiem un sarakste par partijas organizatorisko darbu)
2. PA–129. f. (Valmieras aprīņa/rajona komiteja)
  - 1) 6. apr. (1946. gads)
    - 1) 135. l. (K(b)P Valmieras aprīņa komitejas kara daļa)
3. PA–137. f. (Limbažu aprīņa/ rajona komiteja),
  - 1) 2. apr. (1948. gads)
    - 1) 8. l. (Limbažu aprīņa komitejas ziņojumi par organizatoriskiem jautājumiem un sarakste par partijas organizatorisko darbu)
4. PA–341. f., 1. apr. (IeTK/VDM Valmieras aprīņa daļas partijas pirmorganizāciju sēžu protokoli)
  - 1) 1. l. (1944.–1945. gads)
  - 2) 2. l. (1946. gads)
5. PA–3342. f., 1. apr. (VDM Limbažu aprīņa daļas partijas pirmorganizāciju sēžu protokoli)
  - 1) 1. l. (1947. gads)

- 2) 2. l. (1948. gads)
- 3) 3. l. (1949. gads)
6. 270. f., 1.s apr. (LPSR MP slepenā daļa, LPSRS IeTK/VDM informatīvie ziņojumi par bandītisma izpausmēm LPSR teritorijā un specziņojumi par negadījumiem un noziegumiem).
  - 1) 459. l. (1949. gads)
7. 1822. f., 1-s apr. (Pavēles, uzskaites grāmatas un saraksts dokumenti par Latvijas PSR VDK iznīcinātāju bataljonu personālsastāvu)
  - 1) 26. l. (Pavēles par iznīcinātāju bataljonu personālsastāvu (Valmieras rajons))
  - 2) 110. l. (Pavēles par iznīcinātāju bataljonu personālsastāvu (Limbažu rajons))
  - 3) 111. l. (Pavēles par iznīcinātāju bataljonu personālsastāvu(Limbažu rajons))
8. 1825. f., 2. apr. (Nacionālo partizānu un to darbības uzskaites kartotēka)
  - 1) 3. l. (Nacionālo partizānu uzskaites kartotēka)
  - 2) 4. l. (Nacionālo partizānu uzskaites kartotēka)
  - 3) 5. l. (Nacionālo partizānu uzskaites kartotēka)
  - 4) 165. l. (LPSR VDM Valmieras apriņķa daļas dienesta ziņojumi par veiktajām operācijām cīņā pret nacionālajiem partizāniem)
  - 5) 167. l. (Nacionālo partizānu aktivitātes Valmieras apriņķī)
  - 6) 168. l. (LPSR VDM Valmieras apriņķa daļas veiktās kaujas operācijas cīņā pret nacionālajiem partizāniem)
9. 1847. f., 1. apr. (PSRS IeTK/VDM Iekšlietu karaspēka 5. strēlnieku divīzija)
  - 1) 7. l. (143. str. p. apakšvienību kaujas operāciju uzskaites žurnāls)
  - 2) 14. l. (apriņķu kaujas operāciju uzskaitē, 1945.–1955. g.)
10. 1894. f., 1. apr. (1949. gada 25. martā deportēto ģimeņu uzskaites lietas), (Limbažu apriņķis)
  - 1) 1656. l. (legalizētā bandīta A. Liepiņa ģimenes deportācijas lieta)
  - 2) 1674. l. (legalizētā bandīta E.Viļņa ģimenes deportācijas lieta)
11. 1986. f. (LPSR VDK par sevišķi bīstamiem pretvalstiskiem noziegumiem apsūdzēto krimināllietas):
  - 1) 1. apr. (nepārtrauktās krimināllietas)
    - 1) 1425. l. (H. Ādmiņa, B. Tomsona krimināllietas)
    - 2) 2140. l. (P. Lindenbergas, J. Ozoliņa krimināllietas)
    - 3) 3534. l., (J. Rozenberga krimināllietas)
    - 4) 3885. l. (A. Kauliņa krimināllietas)

- 5) 4061. l. (E. Korpa, R. Viņķa krimināllieta)
  - 6) 4916. l. (K. Lauberta krimināllieta)
  - 7) 7068. l. (A. Vikmaņa krimināllieta)
  - 8) 12273. l. (E. Karlsona krimināllieta)
  - 9) 17186. l. (J. Ilus, V. Probuka, A. Ilus, N. Skrastiņa, A. Grīnberga krimināllieta)
  - 10) 17559. l. (J. Rezgaļa, K. Grīnberga, A. Čokas, E. Blāķa krimināllieta)
  - 11) 18226. l. (Ž. Miķelsona, M. Popes, H. Solomeca krimināllieta)
  - 12) 21843. l. (E. Freidenberga, A. Žīgura, A. Elksnīša krimināllieta)
  - 13) 28393. l. (A. Smilškalna krimināllieta)
  - 14) 29203. l. (A. Ozoliņas krimināllieta)
  - 15) 36139. l. (P. Dauguļa krimināllieta)
  - 16) 38177. l. (V. Sedlenieka, R. Ozola, A. Ozolas krimināllieta)
  - 17) 38788. l. (A. Johansona, E. Korņa krimināllieta)
  - 18) 39876. l. (A. Bušmanes, K. Besera, I. Līcīša krimināllieta)
  - 19) 40401. l. (J. Bergina, H. Papēdes, V. Kaša krimināllieta)
  - 20) 40698. l. (V. Skujiņa, Z. Muciņa, E. Kurpnieces, R. Mīkstās, A. Zommers. A. Kreijera krimināllieta)
- 2) 2. apr. (pārtrauktās krimināllietas)
    - 1) P-1109. l. (A. Līsmāņa, J. Līsmāņa, J. Irmeja krimināllieta)
    - 2) P-1428. l. (N. Jūlikas krimināllieta)
    - 3) P-4539. l. (E. Lankas krimināllieta)
    - 4) P-8909. l. (M. Baumanes krimināllieta)
    - 5) P-10897. l. (R. Bērziņa, B. Bērziņas krimināllieta)

Atmiņas

Autora veikto interviju gaitā savāktās atmiņas

1. Anonīmas personas atmiņas, pierakstītas 2016. gada 20. augustā. Autora arhīvs
2. Ērika Skujiņa atmiņas, pierakstītas 2016. gada 20. augustā. Autora arhīvs
3. Lidijas Štrausas atmiņas, pierakstītas 2017. gada 18. februārī. Autora arhīvs
4. Jāņa Zēģeļa atmiņas, pierakstītas 2017. gada 13. februārī. Autora arhīvs

Publicētās atmiņas

1. Mušperts, D., Vēlreiz par leitnantu Eduardu Čoku. *Uz ežiņas galvu liku...: Traģiskās partizānu cīņas Latvijas mežos* / Sast. A. Kalvāns. 2. daļa, 243.–248. lpp.
2. Grīnvalde, M. Kur palika leitnants Čoka? *Uz ežiņas galvu liku...: Traģiskās partizānu cīņas Latvijas mežos* / Sast. A. Kalvāns. 1. daļa. 150.–155. lpp.
3. Lidiija Kalcenava. *Meža meitas*. Rīga: Dienas grāmata, 2015.
4. Partorgam pa logu ielido granāta. *Važu rāvēji.*/ sast. A. Šilde. Kopenhāgena, 1960., 95.–99. lpp.
5. Gāle, G. Iznīcinātāji un mežabrāļi. Pieejams:
<https://ungurpilsstasti.wordpress.com/2014/12/25/iznicinataji-un-meza-brali/> [aplūkots: 01.05.2017.].

Literatūra

1. Ābelnieks, R., Urtāns, A. Nacionālā pretošanās kustība Bauskas apriņķī/rajonā. No Ērglis Dz. (sast.) *Okupētā Latvija 1940–1990*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007., 356.–407. lpp. (Latvijas vēsturnieku komisijas raksti, 17. sēj.)
2. Bambals, A. *Latvijas PSR represīvo iestāžu dokumenti kā vēstures avots 1940. – 1941.; 1944. – 1991.: promocijas darbs*. Rīga: LU VFF Latvijas un Austrumeiropas jauno un jaunāko laiku vēstures katedra, 2011.
3. Dzintars, J. Latviešu fašistiskā buržuāzija hitleriešu izlūk dienesta kalpībā // *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. 1982., Nr. 10., 52.–56. lpp
4. Jansons, R. *Latvijas PSR drošības iestāžu darbība un loma okupācijas režīma nostiprināšanā 1944.–1956.: promocijas darbs*. Rīga, LU VFF Latvijas un Austrumeiropas jauno un jaunāko laiku vēstures katedra, 2009.
5. *Kas bija nacionālie partizāni un kā viņus uztveram šodien*. Pieejams:
<https://ltv.lsm.lv/lv/raksts/09.04.2015-diskusija.-100g-kulturas.-kas-bija-nacionalie-partizani-un-ka-vi.id47228/> [aplūkots: 20.11.2016.].
6. Kaszeta, D, J. *Lithuanian Resistance to Foreign Occupation*. Pieejams:
http://www.lituanus.org/1988/88_3_01.htm [aplūkots: 05.05.2017.]

7. *Nacionālo partizānu bunkurs Īles mežos*. Pieejams: <http://www.lvm.lv/jaunumi/2460-nacionalo-partizanu-bunkurs-iles-mezos> [aplūkots 20.11.2016.]
8. Riekstiņš, J. Latvijas iedzīvotāju mobilizācija Sarkanajā armijā. No: Dz. Ērglis (sast.). *Okupētā Latvija 20. gadsimta 40. gados*. Rīga: Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2005. 415.–449. lpp. (Vēsturnieku komisijas raksti, 16. sēj.)
9. Strods, H. Baltijas nacionālie partizāni no 1944. g. līdz 1947. g. janvārim: bruņojums, sastāvs kaujas. No: Dz. Ērglis (sast.). *Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā: politika un tās sekas*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds., 358–381. lpp. (Vēsturnieku komisijas raksti, 9. sēj.)
10. Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu karš. 1944.–1956.* Preses nams, 1996., 572. lpp
11. Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu karš. 1944.–1956.* LU Akadēmiskais apgāds, 2012.
12. Strods, H. PSRS IeTK (VDM) iekšējā karaspēka 4. un 5. divīzijas vienību dislokācija un darbība Baltijas valstīs. No: Vīksne R. (sast.). *Nacionālā pretošanās komunistiskajiem režīmiem pēc Otrā pasaules kara*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2006., 241.–255. lpp. (Latvijas vēsturnieku komisijas raksti, 17. sēj.)
13. Strods, H. PSRS Valsts drošības ministrijas pilnīgi slepenā Baltijas valstu iedzīvotāju izsūtīšanas operācija „Krasta banga” („Priboj”). *Latvijas vēsture.*, 1998. – Nr. 2. (30)
14. Šilde, A. *Resistance Movement in Latvia*. Stockholm: Latvian National Foundation, 1975.
15. Зубкова, Е. „Публика и Кремль”. Москва: Фонд первого президента России Б. Н. Ельцина, 2007. 349 с.
16. Turčinskis, Z. Karš pēc kara: Latvijas nacionālo partizānu cīņas 20. gadsimta 40. gadu beigās – 50. gadu sākumā. *Karš pēc kara 1944. – 1956.* Latvijas Okupācijas muzeja gadagrāmata, 2006. 91.–114. lpp.
17. Turčinskis, Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu cīņas Valkas apriņķī un Alūksnes apriņķa ziemeļu daļā. 1944.–1953. gads.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2011., 399 lpp.

Uzziņu literatūra

1. Skujenieks, M. *Latvijas statistikas atlases*. Rīga: Latvijas statistikas pārvalde, 1938.

Periodika

1. Riekstiņš, J. Lai tēvu gājums turpinātos // *Cīņa*, 1989, 24. janvāris. 2. lpp. – nr.19.
2. Ļeonovs, V. Mūžs cauri ugunīm// *Cīņa*, 1978, 19. janvāris, 2.–3. lpp.– nr. 15.

PIELIKUMS

1. pielikums

Ziemeļrietumvidzeme

2. pielikums

Fragmenti no Jāņa Zēģeļa atmiņām, pierakstītas 2017. gada 13. februārī. Autora arhīvs

Kad mežabrāļi nākuši, paņēmuši visu pārtiku un apģērbu.³⁴⁵ Balodim bijis automāts, bet viņš to nav pielietojis pret mežabrāļiem. Dzirdēts, ka vēlāk mežabrāļi notverti ar sazāļota dzēriena palīdzību.³⁴⁶

Balodim dēls bija dienējis Sarkanajā armijā, it kā bijis pie Ļeņingradas blokādes. Dzimis 1926. gadā. Pēc kara strādājis Jelgavas kara komisariātā, arī Valmierā par kaut kādu izmeklētāju. Apprecējis krievieti.

2. pielikums

³⁴⁵ Sedlenieka grupas uzbrukums Zonepes ciema padomes priekšsēdētājam Aleksandram Balodim 1949. gada 19. aprīlī.

³⁴⁶ Partizānu komandiera Viļa Sedlenieka un viņa grupas atbalstītāja Reiņa Ozola notveršana naktī uz 1950. gada 11. septembri.

Fragmenti no Lillijas Štrausas atmiņām, pierakstītas 2017. gada 18. februārī. Autora arhīvs

Dzīvoju „Zaļumnieku” mājas³⁴⁷ kopš dzimšanas. Bija tāds vakars, kad bijām paēduši vakariņas un brālis gāja attaisīt durvis, jo kāds klauvēja, bet pats pēc tam aizskrēja uz savu istabu. Tagad ienāk trīs vīri³⁴⁸. Viens ir ar tādu šineli, garāks augumā, uz rokas latviešu karodziņš.³⁴⁹ Tad uzreiz bailes arī pārgaja, jo ir ar latviešiem darīšana. Viņi gribēja paklausīties radio, jo mums bija radio. Viņi paklausījās radio, paēda vakariņas un tad šo to vēl [viņiem] iedeva līdz. Un tad viņi aizgāja, viņiem nemaz neprastās pa nakti palikt. Pēc tam bija atnākuši vēl kādas reizes.

Viņi pina tādus mazus groziņus. Ja pie kādas mājas redzējām groziņu, tad zinājām, ka viņi tur ir bijuši. Es nodomāju, redz, kā nodod tāds groziņš! Tā jau daudzi par viņiem runāja un daudzus arī aizveda. Citi saka, ka viņi dzīvojuši uz „Stariņu”³⁵⁰ mājas rijas jumta.

Reiz pie mums atnāca kāda sieviete, kurai bija četri bērni un vīrs laikam slēpās mežā. Tad atnāk kaimiņš³⁵¹, piesit pie durvīm un saka, ka būs pārbaude. Tad krievi bija iekšā mājā. Bija arī pasākums, kad „Zaļumniekos” sēdēja tādi godīgi cilvēki, kas gaidīja mežabrāļus nākam. Sēdēja otrā istabā un spēlēja kārtis, nevienu mājās aiztika.

4. pielikums

Fragmenti no Ērika Skujiņa atmiņām, pierakstītas 2016. gada 20. augustā, autora arhīvs.

Gribēju pieprasīt tēva³⁵² rehabilitāciju [pēc Atmodas perioda], bet man atteica, jo it kā esot šāvis civiliedzīvotājus.³⁵³ Brāļi³⁵⁴ bija novaktējuši kaimiņos dzīvojošo, kurš viņus bija nodevis un nosāvuši. Te bija tas istrebīķeļš un partorgs, tos viņi bija noslīcinājuši.

Angļi un amerikāņi nenāca, bet gribējās dzīvot, tāpēc mēģināja bēgt.³⁵⁵

5. pielikums

---

³⁴⁷ Pāles pagastā.

³⁴⁸ Partizāni Vilis Sedlenieks, Jānis Treimanis un Arnis Baumanis.

³⁴⁹ Visticamāk, latviešu leģiona piedurknes uzšuve.

³⁵⁰ Sedlenieka grupas atbalstītāja Reiņa Ozola mājas.

³⁵¹ Iespējams, netālu dzīvojošais padomju aktīvists un iznīcinātājus Roberts Grīnbergs.

³⁵² Partizānu grupas komandieris Vilis Skujiņš.

³⁵³ Visi Skujiņa grupas 1945. gadā nogalinātie aktīvisti skaitījās kā okupācijas režīma bruņotā rezerve un bija apbruņoti, līdz ar to neietilpa civiliedzīvotāju kategorijā.

³⁵⁴ Elmārs un Alberts Skujiņi.

³⁵⁵ Neveiksmīgais Skujiņa grupas dalībnieki bēgšanas mēģinājums 1948. gada 6. oktobrī, kas bija VDM slazds.

Fragmenti no anonīmas personas atmiņas, pierakstītas 2016. gada 20. augustā. Autora arhīvs

Līdumniekos dzīvojošā Zelma [Klāra?] Kalniņa bija vietēja partordze. Pie viņas strādāja ganu zēns, kas bija ievērojis, ka „Mežniekos” aizdomīgi ātri tiek savāktas mēslu kaudzes. Līdz ar to radās aizdomas, ka „Mežniekos” kāds slēpjas un uz turieni tika nosūtīti čekas cilvēki. Pēc notikušā V. Skujiņš pateica Z. Kalniņai, ka tas labi nebeigsies.

Nogalinātais Vītiņš bija pagasta IB nodaļas priekšnieks.